



48
Immanuel Kant
Dosyası
2024 – Ek Sayı



CUJOSS
Faculty of Letters
Journal of Social Sciences

Published By
Sivas Cumhuriyet University
<http://cujos.cumhuriyet.edu.tr>

E-ISSN: 1305-5143

Cumhuriyet University Journal of Social Sciences–CUJOSS
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi

e–ISSN: 1305-5143

Volume / Cilt 48 | Issue / Immanuel Kant Dosyası – Ek Sayı
Pages / Sayfa: 1-44

December / Aralık 2024

<http://dergipark.gov.tr/cije>

Cumhuriyet University Journal of Social Sciences–CUJOSS
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi

Publisher/Yayıncı

Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Letters
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Vehbi ÜNAL

II

Editor-in-Chief

Assoc. Prof. Dr. Ferdi SELİM
Asst. Prof. Dr. Okan GÜVEN

Assistant Editor

Res. Asst. Oğuz ŞENTÜRK

Publishing Editor

Prof. Dr. Hakan YEKBAŞ

English Language Editor

Dr. Doğan Can AKTAN

Turkish Language Editor

Res. Asst. Şevval TÜNEL

Technical Check and Layout Assistants

Assist. Prof. Dr. Furkan ARI
Asst. Prof. Dr. Muammer AKTAY
Res. Asst. Güzide TÜLEK
Res. Asst. Hamza KARADEMİR
Res. Asst. Yeşim DELLAL
Yusuf İslam YILMAZ

Editör

Doç. Dr. Ferdi SELİM
Dr. Öğr. Üyesi Okan GÜVEN

Editör Yardımcısı

Arş. Gör. Oğuz ŞENTÜRK

Yayın Editörü

Prof. Dr. Hakan YEKBAŞ

İngilizce Dil Editörü

Dr. Doğan Can AKTAN

Türkçe Dil Editörü

Arş. Gör. Şevval TÜNEL

Teknik Kontrol ve Mizanpaj Sorumluları

Dr. Öğr. Üyesi Furkan ARI
Dr. Öğr. Üyesi Muammer AKTAY
Arş. Gör. Güzide TÜLEK
Arş. Gör. Hamza KARADEMİR
Arş. Gör. Yeşim DELLAL
Yusuf İslam YILMAZ

Publication Board/ Yayın Kurulu

- Prof. Dr. Cemal YALÇIN (Sivas Cumhuriyet University)
Prof. Dr. Erdal ESER (Sivas Cumhuriyet University)
Prof. Dr. Fadime SUATA ALPASLAN (İstanbul University)
Prof. Dr. Fatma Gül CİRHİNLİOĞLU (Nuh Naci Yazgan University)
Prof. Dr. Hasan BABACAN (Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr. Hasan KAPLAN (İbn Haldun University)
Prof. Dr. İrfan MORİNA (Universitet i Prishtines / Kosova)
Prof. Dr. İzzet DUYAR (İstanbul University)
Prof. Dr. Jemaladdine BENHAYOUN (Abdulmalek Essadi University / Fas)
Prof. Dr. Ömür Dilek ERDAL (Hacettepe University)
Prof. Dr. Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU (Sivas Cumhuriyet University)
Prof. Dr. Recep TOPARLI (Emekli Öğr. Üyesi – Sivas / Retired staff - Sivas)
Prof. Dr. Saim SAVAŞ (Uşak University)
Prof. Dr. Steven L. KUHN (Arizona University / ABD)
Prof. Dr. Veda BİLİCAN GÖKKAYA (Sivas Cumhuriyet University)
Prof. Dr. Vladan VIRIJEVIC (Kosovska Mitrovica University / Sırbistan)
Prof. Dr. Yücel ŞENYURT (Gazi University)
Prof. Dr. Emel ÖZKAYA (Sivas Cumhuriyet University)
Assoc. Prof. Dr. Ahmet Cem ERKMAN (Ahi Evran University)
Assoc. Prof. Dr. İsmail BAYKARA (Yüzüncü Yıl University)
Assoc. Prof. Dr. Mehmet KUTLU (Yozgat Bozok University)
Assoc. Prof. Dr. Sevinç QASIMOVA (Bakü State University / Azerbaycan)
Assoc. Prof. Dr. Zubaida SHAKDAM (El-Farabi Kazakh National University / Kazakistan)
Assist. Prof. Canan ÇAKIRLAR (Universitat Groningen / Hollanda)
Assist. Prof. Tamara JOVOVIC (Mediterranean University / Karadağ)
Assist. Prof. Dr. Berkay DİNÇER (Ardahan University)
Assist. Prof. Dr. Ümit ÇAYIR (Sivas Cumhuriyet University)
Dr. Ludovic SLIMAK (CNRS / Fransa)
Dr. Susan Marie MENTZER (Universitat Tübingen / Almanya)

Indexing/Índeksler

Bielefeld Academic Search Engine (BASE)

EBSCOhost

ÍdealOnline

ÍSAM

SOBÍAD

Alan Editörleri / Branch Editors (48-Special Issue)

Prof. Dr. İshak AYDEMİR (Social Work – Sağlık Bilimleri University, Ankara / Türkiye)

Prof. Dr. Nurcan DELEN KARAAĞAÇ (French Language and Literature – İstanbul University, İstanbul / Türkiye)

Prof. Dr. Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU (Anthropology – Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara / Türkiye)

Prof. Dr. Abdullah KARAMAN (Tourism – Selçuk University, Konya / Türkiye)

Prof. Dr. Onur KÖKSAL (Education – Selçuk University, Konya / Türkiye)

Prof. Dr. Hasan ÖZALP (Theology – Ankara Sosyal Bilimler University, Ankara / Türkiye)

Assoc. Prof. Dr. Gül AKTAŞ (Sociology – Pamukkale University, Denizli / Türkiye)

Assoc. Prof. Dr. Erdoğan ARSLAN (Archeology – Selçuk University, Konya / Türkiye)

Assoc. Prof. Dr. Kenan AZLI (Contemporary Turkic Dialects and Literature – Bayburt University, Bayburt / Türkiye)

Assoc. Prof. Dr. Betül GÖRKEM (Turkish Folklore – Erciyes University, Kayseri / Türkiye)

Assoc. Prof. Dr. Bülent İŞLER (Art History – Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara / Türkiye)

Assoc. Prof. Dr. Hasan KAPLAN (Turkish Language and Literature – Hatay Mustafa Kemal University, Hatay / Türkiye)

Assoc. Prof. Dr. Zeynep ORAL (Translation and Interpreting – Hacettepe University, Ankara / Türkiye)

Assist. Prof. Dr. Altuğ ÇAĞATAY (Health Sciences – Tokat Gaziosmanpaşa University, Tokat / Türkiye)

Assist. Prof. Dr. Pelin DOĞAN ÖZGER (English Language and Literature – Munzur University, Tunceli / Türkiye)

Assist. Prof. Dr. Hatice GENÇ (German Language and Literature – Akdeniz University, Antalya / Türkiye)

Assist. Prof. Dr. Süleyman Ertan TAĞMAN (Philosophy – Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Burdur / Türkiye)

Dr. Mehmet Önder DURAN (History – Uşak University, Uşak / Türkiye)

Dr. Cafer KILIÇ (Psychology / GPC – Uşak University, Uşak / Türkiye)

Board of Referee (Current Issue) / Hakem Kurulu (46-2)

Prof. Dr. Emin ÇELEBİ (İnönü University – Malatya / Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet Kasım ÖZGEN (Erciyes University – Kayseri / Türkiye)

Prof. Dr. Şahabettin YALÇIN (Aydın Adnan Menderes University – Aydın / Türkiye)

Assoc. Prof. Dr. Ender BÜYÜKÖZKARA (Sakarya University – Sakarya / Türkiye)

Assist. Prof. Dr. Muammer AKTAY (Sivas Cumhuriyet University – Sivas / Türkiye)

Assist. Prof. Dr. Ümit AKYOL (Kilis 7 Aralık University – Kilis / Türkiye)

Assist. Prof. Dr. Mustafa BİNGÖL (Erzurum Technical University – Erzurum / Türkiye)

Dr. Yılmaz ALIŞKAN (Dicle University – Diyarbakır / Türkiye)

Dr. Levent GÖRÜŞÜK (Sivas Cumhuriyet University – Sivas / Türkiye)

Dr. Kaya ÖZÇELİK (Mudanya University – Bursa / Türkiye)

Contents / İçindekiler

A Milestone in Philosophy of Law: Immanuel Kant
Hukuk Felsefesinde Bir Kilometre Taşı: Immanuel Kant

Ali Taşkın

1-8

An Aristotelian Evaluation of the Concept of Virtue in Kant's Ethics
Kant Etiğinde Erdem Kavramı: Aristotelesçi Bir Değerlendirme

Erman Kar

9-15

Judgement and Types of Aesthetic Judgement in Kant's Critical Philosophy
Kant'ın Kritik Felsefesinde Yargı Yetisi ve Estetik Yargı Türleri

Yıldız Deniz Balkaya – Ferdi Selim

15-25

An Evaluation on Kant's Theory of Punishment
Kant'ın Ceza Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme

Murat Bayram

26-32

Immanuel Kant's Moral Actions in Sarah Kane's Blasted
Sarah Kane'in Blasted Adlı Eserinde Immanuel Kant'ın Ahlaki Eylemleri

Esmâ Mustafa

33-44



A Milestone in Philosophy of Law: Immanuel Kant

Ali Taşkın^{1,a,*}

¹ Department of Philosophy, Faculty of Letters, Sivas Cumhuriyet University, Sivas / Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 08/11/2024

Accepted: 22/11/2024

ABSTRACT

Kant also left an influential teaching in the philosophy of law, one of the important disciplines of philosophy. According to Kant, the metaphysics of nature based on reason, which is accepted as the basis of positive sciences, is as important as the “metaphysics of morality based on pure practical reason” from which theoretical and practical law emerges. Law, which forms the basis of moral metaphysics, is a concept of pure reason; Kant, who says that “there are synthetic a priori propositions” in law as in sciences, is proof of his upright stance against legal relativism. Kant, who made a great contribution to the development of positive law based on reason, had views that would form the basis of the theory of legal positivism based on the distinction between morality and law, but he did not exhibit a strict stance like the legal positivists who came later, and stated that positive law was related to types such as natural law and divine law, and displayed a middle-of-the-road attitude. Kant, who pioneered two important legal philosophers such as Austin and Kelsen, who tried to present a pure and positive science of law, has groundbreaking modern views on both pure legal theory and the issues that constitute legal practice. In Kant's legal theory, it is possible to come across information about most of the legal understandings expressed in terms of classical, modern, natural and positive law in terms of legal history.

Keywords: Kant, morality, pure law, positive law, legal positivism.

Hukuk Felsefesinde Bir Kilometre Taşı: Immanuel Kant

ÖZ

Kant, felsefenin önemli disiplinlerinden biri olan hukuk felsefesinde de etkili bir öğreti bırakmıştır. Kant'a göre, pozitif bilimlerin temeli kabul edilen, akla dayalı doğa metafiziği ne kadar önemliyse teorik ve pratik hukukun kendisinden doğduğu “saf pratik akla dayalı ahlak metafiziği” de o kadar önemlidir. Ahlak metafiziğinin temelini oluşturan hukuk bir saf akıl kavramıdır; bilimlerde olduğu gibi hukukta da “sentetik a priori önermeler vardır” diyen Kant'ın bu düşünceleri hukuki rölativizmin karşısında dimdik duruşunun kanıtıdır. Akla dayalı pozitif hukukun gelişmesinde büyük katkısı olan Kant, hukuki pozitivistlerin ahlak-hukuk ayrımını esas alan kuramına temel teşkil edecek görüşlere sahip olmakla birlikte, daha sonra gelen hukuki pozitivistler gibi katı bir tutum ortaya koymamış, yerine göre doğal hukuk, tanrısal hukuk gibi türlerle pozitif hukukun ilgisi olduğunu belirtmiş, orta yolcu bir tavır sergilemiştir. Saf ve pozitif bir hukuk bilimi ortaya koymaya çalışan Austin ve Kelsen gibi iki önemli hukukçu filozofa öncülük eden Kant'ın gerek saf hukuk kuramı gerekse hukuk pratiğini oluşturan konularda çığır açıcı modern görüşleri vardır. Kant'ın hukuk teorisinde, hukuk tarihi açısından klasik, modern, doğal ve pozitif hukuk terimleriyle ifade edilen hukuk anlayışlarının çoğu ile ilgili bilgilere rastlamak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kant, ahlak, saf hukuk, pozitif hukuk, hukuki pozitivism

Süreç

Geliş: 08/11/2024

Kabul: 22/11/2024

Copyright



This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a alitaskin58@gmail.com

0000-0001-6643-3974

How to Cite: Taşkın, A (2024) A Milestone in Philosophy of Law: Immanuel Kant, CUJOSS, 48-Immanuel Kant Özel Sayısı: 1-8

Giriş

Felsefenin tarihi bir anlamda filozofların da tarihidir. Aklını “gerektiği gibi” kullanması koşuluyla her insan bir anlamda filozof sayılırsa da kelimenin özgün anlamıyla filozofluğun öyle herkesin hak edeceği bir sıfat olmadığı gerçeği de ortada. Felsefe tarihi incelendiğinde farklı niteliklere sahip çok sayıda filozofun gelip geçtiği görülecektir. Adı ünlenmiş olsun olmasın, etkili bir öğreti bırakmış olsun olmasın, birçok filozof için “felsefe tarihinde bir filozoftur” denilir geçerli. Elbette filozof sıfatını taşımış olmak bile kendi başına bir değerdir, ancak, “tarihten bir filozof” olmakla her yönüyle “bir filozof” olmak aynı şeyler değildir. Kurdukları ontoloji, epistemoloji ve etik gibi felsefenin temel disiplinleriyle geçmişle gelecek arasında köprü görevi yapan, çığır açıcı nitelikleri ile insanlık için birer “kutup yıldızı” niteliği taşıyan Platon, Aristoteles ve Kant gibi filozofların, her yönüyle bir filozof olma ayrıcalığına sahip birer filozof oldukları tartışma götürmez. Benzer niteliklere sahip filozof sayısını üçle sınırlandırmak elbette doğru olmaz, ancak sayı arttıkça bu satırlarla güdülen amacın dışına çıkmış olacak, anlam zayıflayacak ve değerlendirme sıradanlaşacaktır. Antik dönemden itibaren yaklaşık bin yıl boyunca Platon, onu izleyen yüzyıllarda Aristoteles, on sekizinci yüzyıldan sonra da Kant sıra dışı filozoflar olarak kabul edilirken, “filozof” denildiğinde ilk akla gelen isimler olmuşlardır.

Konu hukuk ve siyaset olunca filozofların yaşadıkları ile ilgili bir iki değini ile devam etmek uygun olacaktır. Tarihin büyük bölümünde iktidarı temsil eden egemen siyasetin bir “reel politığı” olarak, “hakikate ihanet etmeyecekleri için” entelektüeller ve filozoflar baskı görmüşler, değerleri ancak öldükten sonra anlaşılmıştır. Güneşi balçıkla sıvamak mümkün olmadığı için yaşadıkları dönemlerde üst düzeyde rol alan ne kadar siyasetçi, yönetici konumunda aktör varsa hepsi unutulmuş, filozoflar düşünceleriyle adeta ölümsüzleşmişlerdir. Hocası Sokrates’in idam edilmesiyle yaşadığı travmayı değişik bölgelere kaçarak hafifletmeye çalışan Platon, hakikati yalnızca siyasal egemenliğe sahip olmak, o egemenliği korumak için de her türlü oportünist tavrı meşru görmek sanan toplumun baskı ve şiddetinden kaçmak için Assos’a sığınmak zorunda kalan Aristoteles, 1794’te yayınladığı “Saf Aklın Sınırları İçinde Din” adlı eseri nedeniyle üzerindeki baskı ve sansürün arttırıldığı Kant, değerleri gerçek anlamda ölümlerinden sonra anlaşılacak filozoflara sadece üç örnektir. Kant’ın, 1795 yılında yazdığı “Ebedi Barış” konulu makalesinin hemen başında yer alan şu ifadeler siyasetin, sıradanlığın, egemen havanın hiç değişmediğini göstermektedir: “«Ebedî Barış», Hollandalı bir hancının, bir mezarlık resmi çizilmiş tabelâsındaki bu hicivli sözler kime hitap etmektedir: Genel olarak bütün insanlara mı, özel olarak harbe doymaz hükümdarlara mı, yoksa bu tatlı rüyaya kendilerini kaptıran filozoflara mı? Bunun üzerinde durmadan, bu denemenin yazarı, denemesini aşağıdaki

şartlarla yayınladığını açıklamak ister: Pratik politikacılar, siyaset nazariyecilerini, prensiplerini tecrübeden alması gereken devlete en küçük bir zarar vermektен âciz, boş fikirli ukalâlar veya kolayca alt edilebilecek acemi oyuncular sayacak şekilde, onlara tepeden bakmayı âdet edinmişlerdir. Böyle olunca, devlet adamları, bu denemede kendi fikirlerine aykırı fikirler bulunursa, herhangi bir ihtiras arkasından koşulmadan öne sürülmüş ve serbestçe yayınlanmış bu kanaatlerden devlete karşı tehlikeler çıkarmağa kalkışarak kendileriyle çelişmeye düşmemelidirler. Bu açık kapıyla (clausula salvatoria) denemenin yazarı, yöneltilecek bütün kötü niyetli yorumlardan kendisini korumuş olmayı umar” (Kant, 1960: 7).¹ Kant’a, “her şey bıraktığın gibi” demek mümkün olsaydı, bugünkü manzaranın da aynı olduğu rahatlıkla söylenebilirdi.

Bu makale, çok yönlü kişiliği, sıra dışı filozofluğu ile çağına damgasını vuran ve düşünceleri sonraki çağlarda da güncelliğini koruyan Kant’ın hukuk felsefesi tarihindeki yerini, değerini ve önemini bir başka bakış açısıyla ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Ortaya koyduğu özgün yöntem ve derin analizlerle her öğretisi gündem oluşturan Kant’ın salt hukuk ve hukuk felsefesine ilişkin görüşleri de önemli ve etkili konulardan biri olmuştur.

Kant’ın herhangi bir öğretisini ele alırken, *Saf Aklın Eleştirisi* ile başlayıp arkasından yayınladığı iki kritikte devam eden yöntemi ve eserlerini esas almak gereklidir. Filozofun üç Kritiği, işlenen konular farklılık gösterse de genel anlamda bir sistematığı ve bütünlüğü olan tek şablon gibidirler. Kant, ortaya koyduğu bütün öğretileri bu şablona uygun olarak ortaya koymuştur; örneğin onun *Saf* ya da Pratik akılda temeli olmayan hiçbir öğretisi yoktur. Kaynağı akıl olması açısından kendi içinde bir bütünlük oluşturan bilim, ahlak, hukuk, teoloji, estetik gibi alt disiplinlerin akıldaki farklı temellerini tespit etmek ve bütün sistemi “genel akıl” temelinde inşa etmek Kant’ın temel yöntemidir. Bu bağlamda saf akılla doğa metafiziği, pratik akılla da ahlak metafiziği inşa edilmiştir. Doğa metafiziği bu makalenin sınırları dışında kalacağı için burada, hukuk ve hukuk öğretisinin de içerisinde yer aldığı ahlak metafiziği üzerinde durulacaktır.

Doğa Metafiziği de Ahlak Metafiziği de Zorunludur

Kant, felsefeyi hem insanın varlık, bilgi ve değer anlayışlarının rasyonel temellendirilmesini sağlayan bir teknik, bir yöntem olarak tanıır hem de bir yaşam biçimi olarak görür ve kullanır. O, pozitif bilimler için “kurt yeniği” dediği klasik dogmatik metafizik yerine salt felsefi bir doğa metafiziği, beşerî bilimler için de bir ahlak metafiziği kurmuştur. Bir aydınlanma filozofu olarak kurduğu akıl egemen yeni sistem kendine özgü bir “Kopernik devrimi” idi. Kant, doğa metafiziği ve ahlak metafiziği ifadesini salt aklın ideleri olarak, değer içermeyen nesnel, evrensel, zorunlu ilkeler bütünü bir “bilim” yerine kullandığını söyler (Kant, 1995: 3). *Saf Aklın Eleştirisi*’nde nesnel dışsal duyularıyla ilgili doğa biliminin a priori ilkelere bağlı olma zorunluluğu ve bu ilkelerin metafizik doğa bilimi

¹ Kant, Immanuel, (1960). “Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme”, çev. Yavuz Abadan, Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ajans Türk Matbaası, Ankara.

altında bir sistemin fizik biliminin önüne geçmesinin zorunlu olduğunu kanıtlandığını belirterek, benzer a priori temelin ahlak için de gerekli olduğunu vurgular. Yine burada, Newton'un, etki ile tepkinin kütlede birbirine eşitliğini kabul etmesi ve kimyacıların maddenin birliğinin ve bölünmesinin yasalarını belirleyerek büyük bir güvenle bilimlerde ilerlemelerinin, pozitif bilimlerin deneyle vardıkları noktaya işaret etmesi bakımından önemini vurguladıktan sonra, ahlak konusunda da benzer bir metafiziğin gerekli olduğuna işaret eder.

Filozof, bilimsel ölçütlere uygun ahlak metafiziğini ve ahlak öğretisini belli zaman aralıklarıyla yazdığı üç önemli eserle ortaya koymuştur. Bu eserler sırasıyla 1785 yılında yayınladığı *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, 1787 yılında yayınladığı *Pratik Aklın Eleştirisi* ve son olarak 1797 yılında yayınladığı *Ahlakın Metafiziği* adlı eserlerdir. Yukarıda da değinildiği gibi, Kant için hem doğa metafiziği hem de ahlak metafiziği salt aklın ideleri olarak değerden bağımsız, evrensel, zorunlu birer bilimdir (Kant, 1995: 3). Doğa bilimleri, nesnellığı ve genel geçer ilkeler içermesi bakımından üzerinde tartışma söz konusu olmayan niteliğe sahiptir; ancak bu evrensel zorunlu a priori ilkelerin, görelisi olduğu öne sürülen ahlak öğretisi için geçerli olup olmadığı hep tartışılmıştır. Bu tartışmada taraf olan ve doğa bilimlerinde var olan ilkelerin başka bir biçimde ama aynı güvenilirlikte ahlak ve başka "değer" alanlarında da olduğunu öne süren Kant iddialı öğretisine tam da buradan başlar. Genelde ampiristlerin, özelde Hume'un ahlak öğretisine ciddi eleştiriler yönelten Kant, yapılması gereken öncelikli işin, ahlakın a priori ilkeleri olduğunu tespit etmek sonra da pratik akıl yoluyla kısmen deney boyutu olan konuları ele almak olduğunu söyleyerek öğretisini inşa etmiştir. Ona göre, ampiristlerin öne sürdüğü gibi ahlak yasaları deneyimden çıkarılamaz. Ahlak öğretisi bir başka kesimin öne sürdüğü gibi bir mutluluk öğretisi de değildir. Ahlak öğretileri eğilimleri dikkate almaksızın herkese buyurucu hükümler getiren normatif karaktere sahip ilkelerdirler (Kant, 2022: 43). Özgürlüğün temel alındığı, yasalarını aklın a priori ilkelerinin, maksimlerini de özgür seçimi ile iradenin belirlediği ahlakı, herkesin farklı algı ve izlenime sahip olacağı deneyimler üzerine temellendirmek insanı çok "kaba ve berbat" bir hataya düşürür (Kant, 2022: 43-44).² Akıl objektif, tartışmaya kapalı ortak ilkeler sunarken, duygular sübjektif, rölatif ve değişken karakteri ile genel yasa kurmaktan uzaktır; pratik felsefe duyulardan uzak, akla dayalı bir ahlak metafiziğini şart kılar (Kant, 1991: 48; 2022: 51). Deneyim insana mutluluk getireni öğretebilir ancak bunun doğruluğu, yanlışlığı, ölçüsü gibi konularda fikir veremez. Beslenme, cinsellik, dinlenme ve harekete ilişkin doğal güdüler, herkese farklı bir biçimde mutluluğun yolunu gösterebilir. Görünürde bu deneyimden yola çıkılarak, tümevarım yoluyla mutluluğun anahtarı da sunulmuş gibi görünür. "Ahlak öğretileri, eğilimleri dikkate

almaksızın herkese buyurucu hükümler getirmektedir; bunun nedeni kişinin özgür olması ve özgür olduğu sürece pratik akla sahip olmasıdır. Birinin aydınlatılması pratik aklın yasalarında kendisini gözlemlemesinden ve ondaki hayvanilikten çıkmamaktadır" (Kant, 2022: 43). Kant'a göre deneyimlerin de akılla kontrol edilmesi, insanın muhatap olduğu emir ve yasaklardaki mantığa ve tutarlılığa aklın onay vermesi daha tercih edilebilir bir durumdur. Pratik felsefenin nesnesi yalnızca doğa değildir, deneyimle iş bitmez, insanın pratik akılla davranması da kendi başına bir ödevdir. İnsan "özel doğasına" göre değil, herkesin içinde var olan pratik aklın gereği olarak ödev olarak kabul ettiği ilkelere göre eylemde bulunmak zorundadır. Kant ahlakı antropoloji ile temellendirmenin doğru olmayacağını ama söz konusu metafiziğin antropolojiye uygulanabileceğini belirtir. "Ahlaki antropoloji gereksiz değildir, fakat ahlakın metafiziğinden önde gelemez ve ahlakın metafiziği ile karıştırılmaz (Kant, 2022: 45).

Kant'ın Hukuk Teorisi

Kant'ın hukuka ilişkin düzenli yazıları 1785 yılında yayınlanan *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* adlı kitapta 1793 yılında yazdığı "Eski Bir Deyim Üzerine: Bu Teoride Doğru Olabilir ama Pratikte Hiçbir İşe Yaramaz" başlıklı yazıda ve 1795 yılında yayınladığı "Ebedi Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme" başlıklı yazıda sınırlı bir şekilde yer almıştı. Konuya ilişkin temel eseri ise *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* adlı eserinde yazacağını haber verdiği *Ahlakın Metafiziği* adlı eseridir (Kant, 1995: 38). Bu eser, hukuk felsefesi, genel hukuk teorisi ve hukuk uygulamaları üzerine klasik denilebilecek nitelikte bir eserdir. *Temellendirme*'de ikiye ayırdığı ödevler (Kant, 1995: 38)³ *Ahlakın Metafiziği*'nin iki bölümünü oluşturmuştur. Bu makalenin temel hareket noktasını, hukuk öğretisinin ele alındığı bu eserin birinci bölümü oluşturacaktır. Hiç kuşkusuz, Kant'ın hukuk felsefesi bir makalenin sınırları içerisinde ele alınamayacak kadar geniş bir konudur, dolayısıyla burada yalnızca, hukuk felsefesinin ana problemlerinden biri olan ahlak-hukuk ilişkisi, hak, hukuk, doğal ve pozitif hukuk, hukuki pozitivizm gibi konular kavramsal çerçevede ele alınacak olmakla birlikte daha çok da Kant'ın hukuk felsefesi içerisindeki yeri ve önemine işaret edilmiş olacaktır.

Ahlak-Hukuk İlişkisi

Ahlak hukuk ilişkisi hukuk felsefesinin temel problemlerinden biridir. Kant'ın, felsefesinin kemale erdiği bir dönemde yayınladığı *Ahlakın Metafiziği*, onun hukuk ve erdem öğretilerinin birbirleriyle ilişkisini ele almak bakımından önemli bir eserdir. Kant, prensip olarak ahlak ile hukuku ayrı ele almakta, hukuku dışsal bir belirlenimle ahlakı da yer yer içsel bir belirlenimle (kategorik imperatif)

² Kant'ın saf pratik akıl temelinde inşa etmeye çalıştığı hukuk bilimi, pozitif hukuk, saf hukuk gibi ifadeler, kısmen farklı bir terminoloji öz olarak aynı temellendirme ile Hegel'in hukuk felsefesinde de bulunur. "Bilimsel hukuk felsefesinin konusu hukuk idesidir, yani hukuk kavramı ve bunun gerçekleşmesidir. "Pozitif hukuk bilimi, hukuki olan nedir, yani özel kanuni hükümler nelerdir, onu formüle etmeye çalışır..." (Hegel, 1991: 33).

³ "Kesin buyruk bir tek tanedir, hem de şudur: ancak, aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun" (Kant, 1995: 38).

çoğunlukla da özgür bir seçimle gerçekleşen salt ve moral değerler olarak görmektedir. Birinci görüşte, saf ya da katı hukuk teorisi ve ahlaktan bağımsız iradeci bir pozitivizmi öneriyor gibi görünür. Ancak, ahlak ve hukuk üzerine verdiği derslerden derlenen *Ethica*'da doğal hukuk, pozitif hukuk ve Tanrısal hukuk gibi hukukun türlerinden söz ederken bu türlerin zaman zaman birbirleriyle ilişkilerinden de söz eder (Kant, 2022a: 54). Bu konuda haklı gerekçeleri olduğu düşünülebilirse de, ayrıma gittiği noktalarda daha özgün daha yenilikçi bir bakış açısına sahip olduğu belirtilmelidir. Kant'ın ahlakla hukuk arasında mutlak ve zorunlu bir bağ kurmanın olanaksızlığına işaret ettiği doğrudur; hukuki ödevlerle erdem ödevlerini ayrı başlık altında toplaması bunun bir göstergesidir. Ancak hukuki bir ödevin, daha fazlasını zorlama düşüncesi olsun olmasın ahlaki bir ödev bilinciyle yapılmasının mümkün olduğu, bunun ahlakla hukuku karıştırmak anlamına gelmeyeceği yönünde görüşler ortaya koyduğu belirtilmelidir. Şu açıklamalar bu yorumu desteklemektedir: “Özgürlüğün bu yasaları doğa yasalarından farklı olarak *ahlaki* yasalar olarak nitelendirilir. Bu yasalarda sadece dışsal fiiller ve bunların yasalara uygunluğu söz konusu olduğunda, bunlar *hukuki* yasalar olarak nitelendirilirler; ama hukuki yasalar da yasaların bizzat kendilerinin eylemlerin belirlenme sebebi olmalarını talep etmeleri halinde, bunlar *etik* yasaları olmaktadır ve böylece eylemlerin hukuki yasalara uygunluğuna *yasallık*, eylemlerin etik yasalara uygunluğuna da *ahlakilik* denir” (Kant, 2022: 50). Yasalar iradeden çıkar, maksimler tercihten çıkar (Kant, 2022: 55).

Bu değerlendirmelerden yola çıkılarak, bir ahlak filozofu olarak da bilinen Kant'ın bu ilkesel ayrımın daha sonra ortaya çıkacak olan hukuki pozitivizmin *ayrılabilirlik tezi* bahane edilerek mutlak değer karşılığına dönüştürülmesi isabetli bir değerlendirme olmaz. Bu tür iddialar Kant'ın bütün sisteminin çökmesi anlamına gelir. Kant, aydınlanmacı yönü ile pozitif hukuku saf bir akıl idesi olarak görüp ona evrensel, zorunlu, nesnel a priori bir nitelik yüklese de, erdemle arasında içsel ve sıkı bir bağ olduğu gerçeğini de göz ardı etmez. Örneğin o, önce hukuki ödevleri sonra da erdem ödevlerini sırasıyla ele alır ancak sonunda hukuki zorunluluğu erdeme bağlayarak hukuku kuru bir talimat olmaktan kurtarır. Kant, *Ahlakın Metafiziği*'ne yazdığı “Genel Giriş” kısmının ikinci maddesinde *İnsanın Zihinsel Yetilerinin Ahlak Yasalarıyla İlişkisi Üzerine* başlığı altında ahlak-hukuk ilişkisine ilişkin önemli açıklamalar yapmıştır. Burada duygucu ahlaki eleştirerek, haz ve acıyı duyarlılık ölçütü olarak ele almanın yanlışlığına dikkat çekerken, her zaman *istemenin* bir haz elde etmek, *kaçınmanın* da bir acıdan kaçınmak olmadığını belirtir. Haz ya da hazsızlık nesnelliği içermez, bunlar öznel duygu durumlarıdır, bunlar nesne olarak bir anlam ifade etmezler çünkü özneyle ilgilidirler. Kant, duyusal seçimle akli seçimi birbirinden ayırır ve akli seçim bilinçli bir seçim iken duyusal seçim hayvani bir seçimdir der (Kant, 2022: 49). Bu cümlelerin devamında, “seçme özgürlüğü duyusal itki ile belirlenimden bağımsızlık anlamına gelir; bu seçme özgürlüğünün negatif kavramıdır” diyerek, insanı bir determinasyondan uzak tutar

ve onun özgür bir varlık olduğuna işaret eder. Duygucu ahlak anlayışını reddeden Kant, “sadece akıl, bu yasayı emreden veya yasaklayan bir imperatif kural haline getirir” der (Kant, 2022: 50).

Kant, yine *Ahlakın Metafiziği*'nin “Genel Giriş” kısmında hukuk ile ahlakın ortak kavramlarını büyük bir yetkinlikle ele alır ve örnek bir hukuk metodolojisi inşa eder. Filozof, *Ahlakın Metafiziği*'nin hukuk öğretisi ile erdem öğretisinin ortak kavramlarına örnek olarak, Yükümlülük, İzin (licitum), Ödev, Ödevlerin Çatışması, Yasa, Yasa koyucu (legislator), İsnadiyet (imputatio), Kişi, Eşya gibi hukuki ve ahlaki kavramları ayrıntılı bir biçimde ele alır.

Kant, yalnızca bir hukuk teorisyeni olarak değil, aynı zamanda bir hukuk pratiyeni gibi, hukuki konulardan ve uygulamalardan örnekler vererek ilerler. Ahlak-hukuk ilişkisine ilişkin açıklamalarını örnekleme açısından, hem hukuki hem de ahlaki karakteri olan meşhur “pacta sunt servanda” (söze bağlılık) ilkesi ile ilgili açıklaması aydınlatıcı olabilir. “Birinin vaadini tutması erdem ödevi değil, bunun yerine o kişinin ifasına zorlanabilen hukuki ödevdir. Fakat zorlamanın yapılamayacağı bir yerde, bunu yapmak da erdemli bir eylemdir (erdemın kanıtıdır). Hukuk öğretisi ve erdem öğretisi, bu nedenle, birbirlerinden ödevlerinden daha çok, yasa koyucularının farklılıkları dolayısıyla ayrılırlar...” (Kant, 2022: 61). Burada da işaret edildiği gibi Kant elbette özgür seçimin temel olduğu ahlakilik (moralite) ile harici bir yasa koyucunun seçime bırakmadığı zorlayıcı emir ve yasalarını içeren hukukiliği (legalite) birbirinden ayırmaktadır. Birincisi, öznenin kendisine kural olarak koyduğu (yani nasıl hareket etmek istediği) eylemin öznel ilkesi olarak tanımlanan maksime göre hareke etmek iken; ikincisi uyulması mutlak olan bir iradenin ürünü olan emre ya da yasağa göre eylemde bulunmaktır (Kant, 2022: 55).

Kant'ın düşüncesinde, genel anlamda hukukun harici bir otorite tarafından belirlenerek zorlayıcı karakterde olması, ahlakın da özgürlük temelinde tercihlere açık ve opsiyonel olması ahlak ile hukukun hiçbir biçimde birbirleriyle ilişkisi olmayacağı anlamına gelmez.⁴ Guyer'in de haklı olarak işaret ettiği gibi, özgürlük, özel hukuk ve kamu hukuku şeklinde üç başlıkta ele alınan hukuki ödevlerin içinde insanları erdem ödevleri ile yükümlü kılan unsurlar çokça yer almaktadır.⁵ Özel hukukta yer alan mülkiyete saygı, kişiler hukuku; kamu hukukunda, cumhuriyetçi bir hükümet kurmak ve bunu korumak için çalışmak gibi ödevler aynı zamanda erdem ödevleri olarak görünür (Guyer, 2022: 413-414).

Hukuk Doktrininin Metafizik Temel İlkeleri

Hak/Hukuk Öğretisi Nedir?

Kant, *Hukuk Doktrininin Metafizik Temel İlkeleri* başlıklı bölüme iki önemli soruyla başlıyor; bunlardan birincisi hukuk doktrini nedir sorusu, ikincisi de hukuk nedir sorusudur. Birinci soru betimleyici ve biçimsel bir tanım olduğu için yanıtı net ifadelerle ortaya konulurken, ikinci soru muğlak, görelî, anlamı çok geniş, problematik bir soru olduğu için yanıt da aynı ölçüde karmaşık gibi görünüyör.

⁴ Altan Heper'in, *Ahlakın Metafiziği*'nin çevirisinin önsözünde, ahlak hukuk ayrımına ilişkin görüşü hukuki pozitivistlerin ayrımına yakın görünüyor (Kant, 2022: 20).

⁵ Ahlak-hukuk ilişkisi konusunda benzer görüş ve yorumlar Allen W. Wood tarafından da bolca yapılmaktadır (Wood, 2009: 215).

Örneğin, hukuk doktrini nedir, sorusuna “bir harici kanun koyucunun mümkün olduğu kanunlar manzumesine hukuk doktrini (Ius) denir” (Kant, 1991: 205/55; 2022: 69)⁶ diye yanıt verirken, bu doktrinin pozitif hukukun tanımı olduğunu da belirtiyor. Aynı başlık altında *hukuk bilimi* (jurisscientia) ile *hukuk uzmanı* (jurisprudencia) kavramlarını da çözümleyici bir tarzda ele alıyor (Kant 1991: 229/55; 2022: 69).⁷ Salt teorik “hak” ile uygulamada örnekleri olan hukukun bilgisine sahip kişi “hukuk uzmanı” (jurispritus) terimiyle ifade ediliyor. Hukuk, teorik, pratik ve doğal hukuk esaslarına dayanmaz, bu üç ilke bir arada bulunmazsa ortada sadece hukuk bilimi (jurisscientia) terimi ile ifade edilen bir hukuk kalır. Kant, “hukuk uzmanı doğal hukukun değişmez ilkelerini pozitif hukuk vaz edicisine vermek zorundadır” gibi bir ifadeyle, doğal hukukla pozitif hukuk arasında zorunlu bir ilişki kuruyor (Kant, 1991: 229/55; 2022: 69). Filozof, doğal hukuk, pozitif hukuk ve hukuki pozitivizm yaklaşımlarının iç içe olduğu, anlaşılması çok da kolay olmayan bir öğreti ile çıkıyor karşımıza. Uzun yıllara yayılan ders notlarından derlenen *Ethica*’da Tanrısal pozitif hukuk, pozitif hukuk (Ius positivum), doğal hukuk (Ius naturale) türlerinin hepsinin kendi içinde yasalar içermeleri bakımından birbirleriyle ilişkileri ele alınmıştır.⁸

Hukuk Nedir?

Kant, mantıkta “hakikat nedir” sorusu ne kadar muğlak ve yanıtı da o ölçüde mantıkçıları zorluyorsa, “hukuk nedir” sorusu da hukuk bilginlerini aynı şekilde zorlar der (Kant, 1991:230,55; 2022: 69). O, belli dönemlerde belli kişilerce uygulanan hukuku gerçek anlamda hukuk olarak kabul etmiyor. Ona göre hukukun da ahlak gibi bir metafiziğe yani akli esasların belirlendiği bir rasyonel bilime dayanması gerekir. Sadece ampirik bir hukuk hukuk değildir. Böyle bir hukuk sistemi için “Phaedrus’un öyküsündeki tahta kafa gibi güzel bir baş olabilir ama ne yazık ki bu kafada beyin yoktur” şeklinde alaycı bir benzetmede bulunuyor (1991: 230/55; 2022:70). Hukukun her zaman ve koşulda geçerli olacak a priori ilkeleri olması gerekir. Teorik hukukun evrensel gösteriminde, “hukuk bir saf akıl kavramıdır” (Kant, 2022: 92); sentetik a priori hukuk önermeleri vardır (2022: 92). Bu sözler, hukuki rölativizmin karşısında dimdik duran, Kant’ın etik teorisinin ana karakterine uyan yaklaşımının somut örnekleridir.

Başarıp başaramadığı tartışmalı olsa da, Kant hukuk kavramını mümkün olduğunca, niyet, amaç gibi ahlaki kavramlardan uzak tutmaya, bu özel ve öznel niteliği olan değerlerle hukuk arasındaki farkı göstermeye çalışıyor. Biçimsel koşulların geçerli olduğu, karşılıklı istemeye bağlı olan, zorunlu uyma ilkesi haline gelmiş bir hukuk sistemi ortaya koyuyor. Bu ilkeyi Kant’ın şu ifadeleri özetler niteliktedir: “Hukuk böylece, birinin seçimiyle diğer birinin seçiminin, özgürlüğün genel yasaları altında birleştirilebileceği bir koşullar sistemi/toplamı (Inbegriff) olmaktadır” (Kant, 2022: 70).

Hukukun Genel İlkesi

Kant’ın hukuk felsefesinde özgürlüklerin karşılıklı olarak tanınması gereği ve kendi özgürlüğünün başkası tarafından engellenmesi durumunda haksızlığa uğraması olgusu hukukun temel ilkesidir. Hobbes’un, özgürlüklerden karşılıklı olarak feragat edilerek sözleşme yapıldığına ilişkin tespitinin, Kant’da başka bir ilke gereğince, ancak pratikte aynı sonucu verecek şekilde kurgulandığı görülüyor. Burada, Hobbes ve benzer görüşte olanların yararı öne çıkaran, ampirik bir temel tanımalarına karşı, Kant’ın özgürlüğün karşılıklı gözetilmesinin doğal ve zorunlu bir emir olduğu tezine dayandırması temel farklılık olarak göze çarpmaktadır. Wood’un şu ifadesi konuyu güzel özetlemektedir: “Kant devleti, gerçekten bir sözleşmeye dayanan bir şey olarak görmez, fakat insanların bir yasa sistemine ittifak halinde akli onay vermeleri ideasının, adil yasaları adil olmayanlardan ayırmanın bir yolu olarak işlev göreceğini düşünür” (Wood, 2009: 220). Kant’ın şu sözleri de konuyu netleştiriyor: “Benim özgürlüğümün genel yasalarla beraberce uyum içerisinde veya fiilin maksimine göre birinin seçiminin özgürlüğünün diğerinin özgürlüğüyle genel yasalara göre uyum içinde birlikte var olabileceği her bir fiil doğrudur” (Kant, 2020: 71). Bu cümleden çıkan sonuca göre, aksi bir durum yanlış ve kişiye haksızlık anlamına gelir. Kant bunu ahlak yasasına uyarlayarak, genel hukuk yasası (Rechtsgesetz) olarak şöyle formüle ediyor: “Öyle dışsal hareket et ki, senin seçiminin özgür kullanımı birinin özgürlüğüyle genel yasalara göre birlikte var olabilsinler” (Kant, 2022: 72). Bu bir yasadır ve bana yükümlülük getirmektedir, diye ekliyor Kant. Yukarıda zikredilen Hobbesçu yaklaşıma karşı bir öğreti geliştirdiğini ortaya koyarken şöyle diyor Kant: Fakat bu yükümlülüğün kendi özgürlüğümü sınırlamamı bırakın, benden hiçbir beklentisi olmaz, bunun yerine akıl sadece, özgürlük idesine uygun ve diğerlerince sınırlandırılabilmesine izin verilebilen koşullarla özgürlüğün sınırlanabileceğini bildirmektedir. Bu durum Kant’a göre kanıtlanması mümkün olmayan bir postulatır (Kant, 2022: 72).

Hukukta Zorlama Yetkisi Zorunlu Bir Koşuldur

Kant, ahlaki motivasyon ile hukuki motivasyonu birbirinden ayırmaya özen gösterir. Onun sisteminde erdemi öğretmekle doğruyu açıklamak iki ayrı hareket olarak görünüyor. Hukuk, erdem gibi salt özgür bir ödev değil, yapmazsan dışsal bir zorlama yoluyla yapmak durumunda olduğun zorunlu bir görevdir (Kant, 2022a: 54). Bu da ahlakta içten gelen emre benzeyen “koşulsuz bir buyruk” türü aslında (Kant, 2022: 73). Özgürlüğün yasalarla engellenmesi (kısıtlanması) Kant’a göre makul hatta olması gerektir. “Haksızlık olan her şey, genel yasalara göre özgürlüğün önündeki engeldir; zorlama ise özgürlüğe uygulanan bir engel veya direnmedir”. Zorlama, ahlak için geçerli olmasa bile hukukun zorunlu koşuludur. “Hukukla

⁶ *Ahlakın Metafiziği*’ni İngilizce çevirisinde özgün metnin paragraf numaralarına da yer verilmekte olup, referans verirken sayfa numarasından önce paragraf numaraları da verilmektedir.

⁷ Kant’ın *Ahlakın Metafiziği* adlı eserinin Mary Gregor tarafından yapılan (*The Metaphysics of Morals*, Cambridge University Press, USA, 1991) İngilizce çevirisi (1991) ile Altan Heper tarafından yapılan Türkçe çevirisi zaman zaman birlikte kullanılacaktır; İngilizce çeviride paragraf numaraları da bulunduğundan, referans verirken paragraf numaraları da verilecektir.

⁸ Bu konuda, Kant’ın hukuk teorisi açısından önemli aynı zamanda tartışılacak görüşlerini de içeren derleme eser *Ethica, Etik Üzerine Dersler* incelenebilir, bkz. (a.g.e: 54-57).

aynı zamanda hukuku çiğneyeni zorlayacak bir yetki, çelişki ilkesine göre verilmektedir” (Kant, 2022: 72).

Saf ya da Katı Hukuk Kuramı

Hukuk iki unsurdan oluşur, biri, bir yasaya isteyerek bağlanarak seçimi ile diğeri yükümlülük altına sokan, diğeri de başkasını buna zorlayan birinin yetkisi olarak... Kant, şu başlıkta zorlama-özgürlük paradoksunu açık biçimde ortaya koyuyor ve çözüyor: “*Katı hukuk istisnasız karşılıklı uygulanan zorlama olanağı olarak tasavvur edilebilir ve bu olanak genel yasalara göre herkesin özgürlüğüyle uyum içerisindedir.*” Bir önerme olarak nitelediği ve oldukça zor görünen bu başlıktaki meseleyi, anlaşılması kolay bir metinle şöyle özetliyor: Hukuk kavramı herkesin özgürlüğüyle genel karşılıklı zorlamanın bir araya getirilmesine doğrudan doğruya yerleştirilebilir, nasıl hukukun konusu genel olarak dışsal eylemler ise, katı hukuk da seçimin belirlenmesinde dışsal nedenleri talep eder; çünkü ancak bu durumda daha saftır ve erdem kurallarıyla karışmamıştır. Sadece dışsal hukuk bu anlamda katı hukuk olarak adlandırılabilir (Kant, 2022: 73). Hukuktaki göreliliğin ortadan kaldırılması için, matematik bir kesinlik gerektiğini söyleyen Kant, aynı şey belirli istisnaları dışarıda bırakamayan erdem öğretisinden beklenemez derken de genel anlamda ahlak ile hukuk arasındaki ayrıma bir kez daha dikkat çekiyor (Kant, 2022: 74). “Hukuk ve zorlamaya yetki hep aynı anlama gelmektedir” (Kant, 2022: 73; 2022a: 54).

Bazı Hukuk Konuları

Hakkaniyet, İztırar Hali, Özgürlük, Hakların Genel Ayrımı, Doğal Haklar, Kamusal Haklar ve Ödevler

Kant hukuk öğretisine girişte hukukun *hakkaniyet* (*aequitas*), *zorda kalma* (*Ius necessitatis/ıztırar*), *zorlama* (*ikrah*) gibi birçok problematik konusuna yer vererek ele aldığı konuları büyük bir ustalıkla açıklamaktadır. Özellikle hukukta karşılığı bulunmayan bir meseleyi çözümlenmiş gücüne işaret ederken “hakkaniyetin mottosu (dictum) ‘en katı hukuk en haksız hukuktur’ fakat bu kötülüğe hukuk yoluyla çare bulunamaz, çünkü bu vicdan mahkemesine aittir” mealinde bir geçişle *hakkaniyet* konusunu özel hukuka havale ediyor (2022: 76). Benzer bir çözümü *ıztırar hali* (*zorda kalma*) konusunda da ortaya koymaya çalışıyor. O konuda da filozof, “zorda kalma halinin mottosu ‘zorunluluk hali’ yasa tanımaz’ (necessitas non habet legem) şeklinde bir değerlendirmede bulunuyor (Kant, 2022: 77). Bu hüküm, Mecelle’nin “zaruretler memnu olan şeyleri mübah kılar” şeklinde kurallaştırılan 21. maddesine benzer bir hüküm gibi görünüyor. Kant, hakkaniyet ve ıztırar halinin, haklar açısından iki anlamlı olması nedeniyle, saf hukuk içerisinde kalarak çözümünün güçlüğüne işaret ederek, bir anlamda ahlak-hukuk ilişkisi konusunda paradoksal bir durumun ortaya çıkmasına engel olamamış görünüyor. Çünkü burada “vicdan mahkemesi” gibi etik çözümlere başvurmadan başka çare de kalmıyor gibi görünüyor.

Sistematik öğretisi olarak haklar sadece a priori ilkelere dayanan doğal hak ve yasa koyucunun istencinden ortaya çıkan pozitif (statü) hak olarak ikiye ayrılır. Doğuştan gelen ve kazanılan haklar ayrımı (ahlaki) yeti olarak yasal temele uygun bir şekilde (titulum) diğerlerini yükümlülük altına sokma hakların en yüksek ayrımıdır. Doğuştan gelen hak her türlü hukuki işlemde bağımsız olarak, doğa gereği herkesin hakkıdır, kazanılan hak ise, hukuki bir işlemin zorunlu olduğu

haktır (Kant, 2022: 79). Örneğin özgürlük doğuştan gelen tek haktır... (Kant, 2022: 79).

Kant’ın “Kamu Hukuku” ve “Özel Hukuk” Sınıflandırması

Kant’ın makalemize temel teşkil eden eserinin hem hukuk felsefesi açısından hem de genel hukuk teorisi ve pratiği bakımından zengin bir eser olduğuna yeri geldikçe vurgu yapıldı. Her biri ayrı bir makalenin konusu olabilecek kadar geniş başlıklar ve tartışma konuları içeren metin hukuk felsefesi açısından da tarihi bir metindir. Son iki yüzyılda problem alanları genişleyen ve önemli değişikliklere sahne olan hukuk felsefesine Kant’ın bu eseriyle büyük katkı sağladığı açıktır. Bazı değişikliklerle hukuk sistematizasyonu oluşturan bölüm ve sınıflamalar, görece sınırlı olsa da Kant’ın bu eserinde başarılı bir biçimde ele alınmış çok yararlı açıklamalar yapılmıştır. Ülkemizde, hâlihazırda hukuk fakültelerinde *Kamu Hukuku* ve *Özel Hukuk* adıyla bölümler kurulmuş, ilgili ana bilim dalları bu bölümler altında sıralanmışlardır. Benzer sınıflandırmalar ve sıralamalar Kant tarafından şöyle yapılmıştır:

Özel Hukuk: Özel haklar, zilyetlik (*possesio*), doğal haklar ve harici kazanımlar üzerine, *eşya hukuku*, toprak, sahiplenme/mülkiyet, kullanım; *sözleşme*, kiralama, teminat; *para*; *kişiler hukuku*, aile hukuku, miras hukuku, bağışlama, ödünç verme, yemin verme, tereke, diğer kişilere karşı haklar ve sorumluluklar, saygı gösterme ödevleri... Görüldüğü gibi Kant, bugünkü Medeni hukukun ve Ticaret hukukunun bütün dallarını hem hukuk felsefesi açısından hem de hukuk pratiği açısından ele almıştır. Günümüzün önde gelen Kant uzmanlarından Guyer Kant’ın Özel hukuk ve Kamu hukukuna ilişkin eserlerini birbirine bağlayarak şöyle özetler: Ödevleri gerçekleştirmek için bir devlet kurmak ahlaki bir yükümlülük yükler, bunlar aynı zamanda hukuki ödevlerdir (Guyer, 2022: 413) Guyer, bir başka Kant uzmanı Wood’un Kant’ın erdem öğretilerini evrensel hukuk formülünden değil, neredeyse değişmez bir biçimde kendinde bir amaç olarak insanlık formülünden türettiğini belirttiğini söylerken, filozofun bu yönünün de önemine işaret etmiştir. (Guyer, 2022: 421).

Kamu Hukuku: Kant’a göre, doğa durumunda hukuki yasalar bulunmaz (2022: 93); “hukuki olmayan durum, yani dağıtıcı adaletin olmadığı durum doğa durumu (*status naturalis*) olarak adlandırılır” (Kant, 2022: 161). “Doğal durumda özel hukuktan kamu hukuku postulatı ortaya çıkar; diğerleriyle yan yana beraber yaşamaktan kaçınmadığında, tüm diğerleriyle birlikte doğal durumundan çıkıp, hukuki duruma, yani dağıtıcı adalet durumuna geçmelisin. Bu postulatın temeli analitik olarak *şiddetin* (*violentia*) zıddı olarak dışsal ilişki bağlamında *hukuk* kavramından geliştirilebilir” (Kant, 2022: 162-163). Kant, doğal durumu herkesin istediği gibi hareket serbestisine sahip olduğu bir durum olarak tespit eder. Bu durumda herkes kendisi için iyi ya da yararlı ne ise onu yapma hürriyetine sahiptir. Bu durum devletler için de geçerlidir. Herkes kendine *doğru ve iyi görünen* taraftan bakar. Bu durumda ne birey ne de devletler birbirlerine karşı olacak potansiyel şiddetten emin olamazlar. Böyle bir durumu terk etmenin herkesin yararına olacağı ilkesi

gereğince, *herkesin kamusal hukuki harici zora tabi olma konusunda birbirleriyle anlaşmaları gerekir* (Kant 2022: 164).

Kant, Kamu hukuku başlığı altında genel olarak doğa durumundan, harici yasa koyucu marifetiyle herkesin yasal haklarını kullanabileceği duruma geçişe, oradan da *kamusal adaletin* gerçekleşeceği sürece kadar geçen evreleri, sonra da gerek devlet-vatandaş gerekse devletler arasındaki ilişkileri ele alır. Kamu hukuku ile ilgili ilk başlık genel çerçeveyi şöyle ortaya koyuyor: “Genel olarak doğal durumda benim ve onun olandan hukuka uygun düzende benim ve onun olana geçiş üzerine” (Kant, 2022: 161). Kant için Kamu Hukuku, “bir devlet (civitas), hukuk yasaları altında çok sayıda insanın birliğidir. Bu yasalar a priori zorunlu oldukları sürece, yani harici hukukun kavramlarının genel takibi olarak, onların çıkarımı (yazılı hukuk değil) olduklarından, bunların şekli aslında bir devletin şeklidir, yani *ide olarak devlet* saf hukuk ilkelerine göre nasıl olması gerekiyorsa öyle olmalıdır” (Kant, 2022: 167). “Hukuka uygun bir durum yaratabilmek için, kamuya yönelik olarak ilan edilmeleri gereken yasaların bütünü *kamu hukukudur*” (Kant, 2022: 165); kamu hukuku halkın hukuk sistemidir, ihtiyaçları ve yararları için bu topluluklar bir anayasaya (constitutio) ihtiyaç duyarlar. Anayasal bir oluşumda insanlara vatandaş, kurdukları organizasyona da devlet adı verilir. Kant burada durmuyor, ilkelerini kısaca böyle belirlediği devletlerin de benzer gerekçelerle bir araya gelerek *ortak devletler topluluğu* (*res publica latius sic dicta*) olarak bir organizasyon içinde olmalarını öneriyor (Kant 2022: 165).

Kamu Hukuku başlığı altında da devlet hukuku, devletler özel ve devletler genel hukuku, ceza ve af hukuku, savaş hukuku, dünya vatandaşlığı hukuku gibi başlıklar ele alınmakta, sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan ulusal ve uluslararası oluşumlara zemin hazırlayacak yararlı görüşler yer almaktadır.

Kant’ın Pozitif Hukuka Katkısının Hukuki Pozitivizme Dönüştürülmesi

Klasik hukuk felsefesi tarihi kitaplarında doğal hukuk başlığı altında öğretilen Kant’ın, bir yandan da pozitif hukuk ve onun biraz ileri tarzı olan hukuki pozitivizme dönüşen okulun dayanaklarından biri olduğuna yukarıda değinildi. Kendisinden sonra gelişen hukuki pozitivizmin öncüleri kabul edilen İngiliz hukukçu filozof John Austin (1790-1859) ve Avusturyalı hukukçu filozof olan Hans Kelsen (1881-1973)’in öğretilerinin Kant’ın temel ayrımından hareket etmiş olduğu söylenebilir. Örneğin, Austin’in, hukuk felsefesi üzerine verdiği derslerden derlenerek yayınlanan “Hukukun Belirlenmiş Alanı” adıyla bilinen eseri ile Kelsen’in “Saf Hukuk Kuramı” başlıklı eseri prensip olarak Kant’ın kurduğu hukuk kuramının devamı niteliindedirler. Her iki kuramın ayırt edici özelliği, ahlak, adalet, örf, herhangi bir biçimde dini emir ve yasaları çağrıştıran kültürel değerlerle karıştırılmış durumda bulunan hukuku bir bilim yapma, nesnel ölçütlerin egemen olduğu evrensel, genel-geçer bir sistem kurmak amacı gütmeleridir (Austin 2015, 28; Kelsen 2016, 1-2). Austin iradeci pozitivizm şeklinde ifade edilen kuramın

kurucusu olarak kabul edilirken, Kelsen normativist pozitivizm şeklinde ifade edilen öğretinin kurucusu olmuştur. Esasında bu belirlenmiş adlandırmalar, her zaman aşırı görüşleri çağrıştırmaları nedeniyle sorunlu gibi görünmektedirler. Kant da onun doğrudan ya da dolaylı izleyicileri de ödünsüz ideolojik yaklaşımları benimsemezler. Her üç filozof da ahlak, adalet, örf gibi rölâtif değerleri kendi başına birer değer olarak kabul etseler de bir bilim olması gereken hukukun salt akıl ürünü pozitif yasalardan oluşması gerektiğini söyleyerek, hukuk ile değerlerin birbirinden bağımsız olmasını savunmuşlardır.

Değerlendirme ve Sonuç

Kant’ın Hukuk Teorisinin Farazî ve Pratik Hukukun Gelişmesine Katkısı

Kant’ın hukuk üzerine yazdığı yazılar, metin olarak az gibi görünse de zengin bir içeriğe sahiptir. Kant’ın hukuk teorisinde, hukuk tarihi açısından klasik, modern, doğal ve pozitif hukuk terimleriyle ifade edilen hukuk anlayışlarının tamamı ile ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Hukuk disiplini ya da bilimi ne denirse denilsin, bu alanla uğraşanlar filozof düzeyinde ise belli bir meslek mensubu olarak görülemez. Hukukçu kimliği taşıyanların bugünkü durumuna bakarak Kant veya başka bir filozofu meslek düzeyinde değerlendirmek son derece yanlış olur. Örneğin Kant bir hukukçu mudur, hukuk teorisi ya da bilimi ile ilgili düşünceleri ve yazıları ne anlam ifade eder gibi değerlendirmeler yüzeysel değerlendirmeler olarak kalacaktır. Hukuk felsefesi adı üstünde filozofların kuramları üzerine inşa edilmek zorundadır. Hukuk bilimi ya da hukuk politikası ile hukuk felsefesi karıştırılmamalıdır. Bu bağlamda Kant ya da başka bir filozofu bir meslek mensubu olarak görmek, onlarda biçimsel bir formasyon aramak anlamsızdır. Filozofsa onun her konudaki düşüncesi önemlidir. Kant bu filozofların sıra dışı örneklerinden biridir. Birçok alanda olduğu gibi, hukuk teorisi ve pratiğinde de çığır açıcı bir filozof olmuştur. Aydınlanmanın genel karakterine uygun bir hukuk teorisi, hukuk politikası ve hukuk pratiği ile ilgili çalışmalar yapmış, güçlü bir öğreti bırakmıştır. Özgürlük problemini “saf akıldan” türeyen bir ilke üzerine kurmuş (Kant 2022, 51), herhangi bir teoriye bağımlı olmayan yasalara sahip bir özerk alan olarak betimlemiştir (2022, 46). Özgürlük, yasallık ve dıştan belirlenim gibi biriyle çatışık gibi görünen değer ve ilkeleri hayat gerçeği içerisinde uzlaştırmayı başarmış bir teorisyendir Kant. Bireyin özerkliği, aile hukuku, ulusal ve uluslararası hukuk konularını ustalıkla işlemiştir. Kant’ın hukuk öğretisi her zaman hem ideal derinlikler hem de reel çözümler sunan kapsamlı bir teori olmuştur. Ütopik olanla gerçekleşmesi mümkün olan ayrımını çok iyi yapmış olan filozofun, çok önem verdiği “ebedi barış” idealini buna örnek olarak verebiliriz.

Ahlakın Metafiziği adlı eserinin birinci bölümünde ele alınan konular ve kavramsallaştırmalar, tanımlar ve açıklamalar, yürüklükte olan hukukla ilgili açıklamalar Kant’ın “efradını cami ayyarını mani” bir hukuk teorisi ve pratiği ortaya koyduğunu gösterir. Sahip olduğu kültürü ve

hukuka ilişkin müktesebatı yanında, kritik felsefesine dayanarak inşa ettiği hukuk teorisi çerçevesinde değindiği uygulama örnekleri, bugün bile hukuk eğitimi alan hukukçular için hazine değerinde bir külliyat olarak değerlendirilebilir. Hacmi küçük ancak içeriği bir filozofa yakışır zenginlikte ve büyüklükte olan yazılar, özel hukuk ve kamu hukuku alanında kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Miras hukukundan vakıf senetlerine, mülkiyet, yemin, sözleşme, vatandaşlık, anayasa, uluslararası özel ve genel hukuk gibi akla gelen birçok hukuki problemi örneklendirmiş, gelişmekte olan modern hukuk sistemine büyük katkıda bulunmuş, bir hukukçu gibidir Kant. Saf hukuk kuramı ya da hukukun belirlenmiş alanı gibi formülasyonlarla ortaya konulan modern evrensel hukukun ana ilkeleri Kant'ın hukuk teorisinde önemli yer tutmaktadır. Ahlak hukuk ilişkisi çok hassas ve aydınlanma ruhuna uygun bir biçimde "olması gerektiği gibi" ele alınmıştır. Kilise hukuku ya da önceki filozofların sözleşmeye dayalı, iradeye otoriteye dayalı hükümdarlık yönetimlerinin dayandırıldığı keyfi hukuk sistemleri, doğal ve pozitif hukukun ekstrem görüşleri Kant'da bir uzlaşma görüntüsü içerisinde verilmiştir. Birçok konuda olduğu gibi hukuk kuramı ve pratik hukuk problemlerinde de Kant bir "kilometre taşı" olmuştur.

Kaynakça

- Austin, J. (2015). *Hukukun Belirlenmiş Alanı*, çev. Ülker Yükselbaba, Saim Üye, Umut Koloş, İstanbul, Tekin Yayınevi.
- Guyer, P. (2022). *Kant*, çev. Deniz Soysal, İstanbul, Say Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (1991). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, çev. Cenap Karakaya, İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- Himma, Kenneth E. (2010). *Hukukun Ahlaki Kriterleri*, çev. Saim Üye, Ankara.
- Kant, I. (1995). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu Yayını.
- Kant, I. "Marcus Herz'e 21 Şubat 1772 Tarihli Mektup", çev. Kaan H. Ökten, Blog: <http://turkiyekanttoplulugu.org/?p=5776/25/07/2024>.
- Kant, I. (2022). *Ahlakın Metafiziği*, çev. Altan Heper, İstanbul, Fol Yayıncılık.
- Kant, I. (2022a). *Ethica, Etik Üzerine Dersler*, çev. Oğuz Özügül, İstanbul, Fol Kitap.
- Kelsen, H. (2016). *Saf Hukuk Kuramı*, çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul, Nora Kitap.
- Wood, Allen W. (2009). *Kant*, çev. Aliye Kovanlıkaya, Ankara, Dost Kitabevi.



An Aristotelian Evaluation Of The Concept Of Virtue In Kant's Ethics

Erman Kar^{1,a,*}

¹ Department of Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences, Çankırı Karatekin University, Çankırı / Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 11/11/2024

Accepted: 22/11/2024

ABSTRACT

The concept of virtue is used by Aristotle in the sense of *form*. The concept of virtue is at the core of the question of how the good life is possible, which is at the basis of ethics. According to Aristotle, the good life is the activity of the soul in accordance with virtue. Therefore, virtue is the basic principle of ethical disciplines as it is a critical concept in the attainment of the good form of human life. The concept of virtue, which underlies Aristotelian teleological ethics, is positioned at a different point in Kantian ethics. Kant does not present a virtue-based ethical doctrine, but the determining concepts of his doctrine, the principles of good will and duty, have an indirect connection with virtue. The statement "act as if the maxim of your actions were to become through your will a general natural law", which is the determinant and ultimate criterion of Kantian ethics, is defined as an unconditional law. Therefore, for Kant, virtue or any other concept cannot be the condition of an unconditional law, a moral law. Nevertheless, virtue is defined by Kant as the moral power of the good will, a factor that protects it and distinguishes it from everything sensuous. This study aims to evaluate the importance of the concept of virtue for teleological and deontological ethics by comparing Aristotelian and Kantian ethics. Therefore, first, the basic principles of the Aristotelian doctrine of virtue will be discussed through the connection between good-eudaimonia and virtue. Then, Kant's virtue duties will be analyzed in the context of Kant's view of virtue as a type of living in accordance with the ultimate goal of duty.

Keywords: Virtue, Teleological, Deontological, Aristotle, Kant.

Kant Etiğinde Erdem Kavramı: Aristotelesçi Bir Değerlendirme

Öz

Erdem kavramı Aristoteles tarafından işlev anlamında kullanılmaktadır. Ahlak öğretisinin temelinde olan iyi yaşam nasıl mümkün olur sorusunun özünde erdem kavramı vardır. Aristoteles'e göre iyi yaşam, ruhun erdeme uygun etkinliğidir. Dolayısıyla erdem, insan yaşamının iyi formuna erişmesinde kritik bir kavram olması bakımından etik disiplinlerin temel prensibidir. Aristotelesçi teleolojik ahlak öğretisinin temelinde yer alan erdem kavramı, Kant'ın etik öğretisinde farklı bir noktada konumlandırılır. Kant, erdem temelli bir etik öğretisi sunmaz ancak öğretisinin belirleyici kavramları olan; iyi isteme ve ödev ilkelerinin, erdem ile dolaylı bir bağlantısından söz eder. Kant etiğinin belirleyicisi ve nihai ölçütü olan "öyle eyle ki, istemenin maksimi genel bir yasanın ilkesi olarak geçerli olsun" ifadesi, koşulsuz bir yasa olarak tanımlanır. Dolayısıyla Kant için erdem veya bir diğer kavram koşulsuz bir yasanın, bir ahlak yasasının, koşulu olamaz. Ancak yine de erdem kavramı Kant tarafından, iyi istemenin ahlaki gücü, onu koruyan ve duyusal olan her şeyden ayıran bir etken olarak tanımlanır. Bu çalışma, erdem kavramının teleolojik ve deontolojik ahlak öğretileri için önemini, Aristotelesçi ve Kantçı etiği karşılaştırarak değerlendirmeyi amaçlar. Bu nedenle, ilk olarak Aristotelesçi erdem öğretisinin temel prensipleri iyi-eudaimonia ve erdem bağlantısı üzerinden ele alınacaktır. Ardından, Kant'ın erdem ödevleri, erdemi nihai amaç olan ödevde uygun yaşamın bir türü olarak değerlendirmesi bağlamında irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Erdem, Teleolojik, Deontolojik, Aristoteles, Kant.

Süreç

Geliş: 11/11/2024

Kabul: 22/11/2024

Copyright



This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a ermankar@karatekin.edu.tr

0000-0002-6013-7805

How to Cite: Kar, E (2024) An Aristotelian Evaluation Of The Concept Of Virtue In Kant's Ethics, CUJOSS, 48-Immanuel Kant Özel Sayısı: 9-15

Giriş

Olan ve olması gerekene dair problemler bakımından felsefenin temel disiplinleri teorik ve pratik disiplinler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Varlık ve bilgi felsefesi *olanı* sorgularken, etik ve politika ise *olması gerekene* dair sorular sormaktadır. Bununla birlikte etik; eylemin, insanlar arasındaki ilişkilerde olması gereken formunun ne olduğunu sorgular. Hem etik hem de politika, pratik disiplinler olmaları bakımından olması gerekenin mahiyetini, insanın yapıp etmeleri, eylemleri ve nihayetinde bir arada yaşamanın önemi üzerinden sorgularlar. Söz konusu sorgulama hem bireysel hem de toplumsal bağlamda olması gerekenin üzerine ortak bir soruda kesişir; *iyi nedir?* Etik, insan eylemlerinin bilgisi olarak tanımlanırken, politika ise toplumsal bilginin ve olması gerekenin disiplini olarak tanımlanır. Dolayısıyla her iki disiplininde kendi bilgi nesnelere odaklanarak ortak sorgulamayı gerçekleştirir. Bireysel bir varlık olması bakımından insan yaşamı için ideal yaşam formunun neligi, iyi yaşam nedir sorusu üzerinden etiğin problemi olarak sorulur. İnsanların toplumsal bir varlık olmaları bakımından bir arada yaşamasının sonucu olarak ideal toplum nedir sorusu ise politikanın problemidir.

Kısacası etik, insanın eylemleri arzu ve istemelerini iyi formu bağlamında inceleyen ve olması gerekenin bilgisine erişmeyi hedefleyen bir disiplindir. Etik kişi, davranış veya olguların tanımlandığı ve hemen her bir ahlak öğretisinin temel kavramı, etik iynin belirtici; *erdem* kavramıdır. Erdem; kişiye, eyleme, davranışa veya olguya ahlaki değerini veren ilke veya işlev olarak tanımlanır. Ahlak felsefesinin temel problemlerinden birisi olması bakımından evrensel, genel-geçer bir ahlaki ölçütten, ilkeden ya da yasadan söz edilebilir mi sorusu erdem kavramıyla birlikte değerlendirilir. Hem Aristoteles hem de Kant insan eylemlerine belli bir ölçüt, yasa getirmeyi etik öğretilerinde amaç edinmişlerdir. Dolayısıyla her iki düşünür için erdem kavramı kaçınılmaz bir değere sahiptir.

Ancak her iki düşünürün ahlak öğretisinde, iynin tanımlanması bakımından, erdem kavramının farklı derecelerde konumlandıkları gözlemlenmektedir. Aristotelesçi ahlak öğretisine göre bir eylemin iyi olarak nitelendirilmesi, o eylemin nihai amacı olarak erdemi, kendisine erek- *telos* olarak belirlemesinden geçer. Erdemli olmak, kişi, eylem ve olguların nihai ahlaksal amacı olması bakımından Aristotelesçi yaklaşım *teleolojik öğreti* olarak anılır. Örneğin, bir erdem olması bakımından *yalan söylememek*, temelinde eylemlerin ulaşmayı arzuladığı amaca karşılık gelir. Eylemlerin bu amaca ulaşmak için düzenlenmesi ve bu nihai amaca ulaşmak bakımından kişinin eylemlerini belirlemesi, yani ahlaki bir özne (*agent*) olması beklenir. Erdem, iynin mahiyeti olması bakımından iynin nihai özüdür, dolayısıyla iyi yaşam erdem ile tanımlanır. Öte yandan Kant, ahlaki öğretisinde, kişinin, davranışın veya olgunun nihai hedefi üzerinden değerlendirmek yerine eylemin ortaya

çıkmasındaki temel niyeti kriter olarak gösterir. Bu yaklaşım Aristotelesçi etik öğretisi karşısında *deontolojik* yaklaşım olarak isimlendirilir.¹ Kısacası Aristoteles iyi yaşamı ve iynin bizzat kendi mahiyetine erişmek için erdem kavramını nihai hedef olarak konumlandırır ve erdemsiz iyiyi imkânsız hale getirirken, Kant etiğinde iyi erdemsiz tanımlanabilir çünkü erdem iynin yalnızca bir *kriteri* olarak gösterilebilir.

Bu çalışma *teleolojik* ve *deontolojik* etik öğretilerini karşılaştırmayı, böylece erdem kavramını iynin mahiyeti olması açısından irdelemeyi amaç edinmektedir. Söz konusu amacı nihayete erdirmek için ilk olarak, Aristotelesçi erdem öğretisinin temel özellikleri ele alınacaktır. Aristoteles, erdem kavramını, iyi-erdem ve iyi yaşam anlamına gelen *eudaimonia* bağlantısı üzerinden tartışır ve ahlak öğretisinde iynin özü olması bakımından merkeze yerleştirir. İkinci olarak da Kant'ın ödev etiğinin temel prensipleri; erdem kavramının mahiyetine erişmek için ne derece önemli olduğu sorusu üzerinden tartışılacaktır. Son olarak Kant'ın ahlak öğretisinde yer alan "erdem ödevleri" ifadesinden hareketle, *deontolojik* ahlak öğretisinde *erdem* kavramına ne derece yer açılabilir sorusu yanıtlanacaktır. Sorgulamanın temelinde Kantçı öğretinin iyi isteme-ödev bağlantısı üzerinden oluştuğu ve dolayısıyla erdem kavramının nihai hedef olmadığı sonucu yer alacaktır. Bu öğreti gereğince, eylemlerde esas amaç, ödevde uygun iyi istemedir ve iyi isteme erdem tarafından değil eylemin temelinde olan ahlak yasası tarafından belirlenir.

Aristotelesçi Erdem Öğretisi; İyi- Erdem ve Eudaimonia

Aristoteles genel anlamda insanın mahiyetine dair iki tanımlama vermektedir. *Metafizik* adlı yapıtının açılış cümlesi insanın tanımlanması ve dolayısıyla onun ahlaki varlık olarak konumunu anlamak için önem arz eder. "*Bütün insanlar doğal olarak bilmek isterler*" ifadesiyle insan, bilme arzusuna doğal olarak vakıf olan bilen özne olarak tanımlanır. Söz konusu ifadenin devamında ise insanın neligine dair başka noktalar görmek mümkündür. Aristoteles'e göre, insanın doğal olarak bilmek istemesi özellikle onun duyuşsal bilgiden aldığı haz ile de kolayca anlaşılabilir (Aristoteles, 2006, 980a). İnsan, bilen ve bilme ediminden haz duyan, dolayısıyla bilmeyi hedeflediği şeye doğru ilerleyen ve onu amaçlayan bir varlıktır. İnsanın bu arzusunun bir göstergesi onun aldığı bu hazdır. Bilmek istediği ya da doğası gereği yöneldiği şey, yani bilgisinin nesnesi ise iynin bizzat kendisidir. Bilginin öznesi olarak insan, iyiyi bir bilgi nesnesi olarak görür ve bu durum insana dair ikinci bir tanımlama yapılmasını gerektirir. İnsan doğası gereği iyiyi bilmek isteyen ve bu iyiyi erişmek için diğer insanlarla bir arada yaşamayı amaç edinen *zoon politikon*'dur (Arslan, 2022, s. 243). O halde Aristoteles tarafından en iyi yaşam formu olarak tanımlanacak olan *theoria* yaşamının iki önemli kriteri vardır: doğası gereği bilmeyi arzulamak ve bu arzusunu gerçekleştirmek için bir toplum içinde yaşamayı, o toplumun bir parçası olmayı amaç edinmektir.

¹¹ *Deontoji* kavramı *δεον* kelimesinden türemiştir. Deon, yapıp etmelerde, niyet veya ödev olarak tanımlanır. Kantçı ahlak öğretisinin ödev ahlaki olarak isimlendirilmesinin temeli budur.

Aristoteles'in bilen özne tanımından, eylemde bulunan özne tanımına, insan öğretisini anlamak şüphesiz ki iyi nedir sorusuna bir yanıt bulmaktan geçecektir. "Her sanat ve her araştırmanın, aynı şekilde her eylem ve tercihinde bir iyiyi arzuladığı düşünülür; bu nedenle iyiyi her şeyin arzuladığı şey diye yerinde dile getirdiler (Aristoteles, 2009, 1094a1-5)." Dolayısıyla iyi, her şeyin arzuladığı şeydir. Bu bağlamda doğası gereği bilmeyi arzulayan kişinin de arzuladığı şey, iyi olan yaşama erişmek için, iyiyi bilmekten geçer. Yani, insanın işlevi veya onu diğer canlılardan ayıran temel özelliği eylemlerini kendi doğasına göre inşa etmek ve ortak iyinin mahiyetine uygun eylemde bulunmaktır. Bu mahiyet veya "her şeyin arzuladığı şey" Aristoteles tarafından *eudaimonia* olarak işaret edilir. *Eudaimonia*, iyi yaşam anlamına gelen ve her şeyin arzuladığı şey olarak iyinin, kişilerin, eylemlerin ve olguların amaç edindiği yaşam, biçim, *form* olarak tanımlanır. Onu, haz anlamındaki mutluluk öğretisinden ayırt etmek gerekir. Çünkü haz yaşamı, elde etmeye çalıştığı şey uğruna kendisini araç haline getirmektedir. Oysa Aristoteles'e göre *eudaimonia* kendisi için istenen, kendinde amaç olarak tanımlanan yaşam biçimine karşılık gelir. Kısacası mutlu olma durumu yaşamın, belli bir kısmına ait olan hazza dayalı mutluluklardan ayrılır çünkü söz konusu yaşam erdeme dayalıdır. Sadece Aristoteles için değil aynı zamanda Platon ve Stoacılar için de *eudaimonia* tanımı gereğince *erdem* hem gereklidir hem de yeterlidir (Shaw, 2009, s. 530). Bu ayrımı yapmak ve insan için *eudaimonia*'nın iyi yaşam tanımına karşılık geldiğini göstermek üzere Aristoteles üç yaşam biçimini ele alır, bunlar; haz yaşamı, siyaset yaşamı ve *theoria* yaşamıdır (Aristoteles, 2009, 1095b15). Yani kısacası insan için iyi yaşam ya hazda ya siyasette ya da *theoria*'da aranmalıdır.

İyi yaşam, tanımı gereği kendisi için istenen, arzulanan, kendinde amaç olan bir yaşam tarzına karşılık gelmek zorundadır. Çünkü, iyinin kendisi ve iyi arasında bir farktan söz etmek mümkün değildir. İnsanın kendisi ve insan arasında nelik bakımından bir fark söz konusu değilse aynı şey iyi ve iyinin kendisi için de söz konusu olacaktır (Aristoteles, 2009, 1096b). O halde iyi yaşam hangisi olmalıdır sorusu da iyinin kendisi hangisidir sorgulamasından ayrı olarak cevaplamaz. Bu bağlamda haz yaşamı hazzı amaç edindiği, insanın kendi yaşamını haz uğruna araçsallaştırdığı için iyi yaşam, dolayısıyla iyi olamaz. Aynı zamanda siyaset yaşamı da insan yaşamı için önem arz eden ancak özsel olmayan bir yaşama karşılık gelir. Çünkü siyasi bir erdemi insanın kendine amaç edinmesi (sözgelimi Platon'un filozof kralı) ve eylemi ruhun teorik amacı ile denk tutması yine insanın kendi yaşamını araçsallaştırması anlamına gelmektedir. Aristoteles'e göre siyaset yaşamının erdemi ya da nihai amacı onur, şan, şerefte aranmalıdır. "Onur, onurlandırılardan çok onurlandıranlara bağlı görünüyor, oysa iyiyi kişiye özgü ve kolayca ondan alınamayacak bir şey olarak tasarlıyoruz (Aristoteles, 2009, 1095b25). Kısacası onur, kendinde amaç olması gereken ile denk tutulduğunda yine insan yaşamı araçsallaştırmıştır. Bu sebeple Aristoteles iyi yaşamı kendinde iyi ve amaç olan *theoria* yaşamı olarak belirler.

Amaçsallık ya da *ereksellik* ilkesi aslında Aristoteles'in ontolojisinde geçerli olan bir ilkedir. Her varlık belli bir ereğe, kendi *aktüelitesini* gerçekleştirmeye doğru bir harekete sahiptir. Aynı şekilde *ereksellik* onun erdem etiği için de geçerlidir. Bu noktada etik gereğince belirtilen ve üzerinde durulan temel amaç; *eylemlerde yer alan, iyi olandır*. İyi, bütün şeylerin ve özellikle eylemlerin ereğidir. Bu ereğe ulaşmak için, iyinin elde edilmesinde doğru eylemlerde bulunma konusu öne çıkmaktadır. Ancak etik söz konusu olduğunda önemli bir noktanın altı çizilmelidir. Aristoteles'e göre mutluluk, sadece gerçekleştirilen, ortaya konan bir sonuç değildir, çünkü o ulaşılmak istenen amaç, kendinde bir amaç olarak tanımlanır. Salt bir sonuç olarak mutluluğu tanımlamak onu hazdan (*hedone*) ayrı kılmaz. Bu sebeple iyi bir hayat tarzı ya da yaşam biçimi olarak tanımlanan mutluluk, Aristoteles tarafından yalın bir hedef ya da amaç değil aynı zamanda iyi bir yaşamın nasıl sağlanacağına da ilkelerini belirleyen bir amaca karşılık gelir (Bayraktaroğlu & Özcan, 2020, s. 279).

Doğası gereği bilmek isteyen insanın, aklını kullanma yetisi, bilme arzusunun peşinde olması, kendi yaşamı ve iyi arasında herhangi bir aracı olmadan ideal bir yaşam olarak ifade edilebilir. Ancak bu noktada sorulması gereken soru şudur: *Theoria* yaşamını nihai iyi, *eudaimonia* olarak belirlemede insan eylemlerinin yeri ve ölçütü nedir? Bu ölçüt, insan ruhunun doğası ve o ruhun işlevi olması bakımından erdem olarak işaret edilir. Çünkü en iyi yaşam, *ruhun kendi erdemine uygun etkinliği* olarak tanımlanır. "İyiler üç kısma ayrılmış olduklarına ve bazıları dış iyiler bazılarını ruhla ve bedenle ilgili iyiler dendiğine göre ruhla ilgili olanlara en başta ve tam anlamda iyiler diyoruz. Eylemleri ve ruh etkinliklerini de ruhla ilgili iyiler tarafına koyuyoruz" (Aristoteles, 2009, 1098b10-15). O halde ruha uygun etkinlik olarak erdem analiz edilmesi elzemdir. Çünkü Aristotelesçi öğretilerde, iyi ve mutluluk erdeme bağlıdır.

Erdem, kelime kökeni bakımından *arete* sözcüğünden türeyen ve işlev anlamına gelen kavramdır. Dolayısıyla iyi ve mutluluk kavramları üzerinden erdem, *ruhun kendi işlevine uygun etkinliği* olarak tanımlanır. Ancak Aristoteles erdem kavramını aynı zamanda *ruhta olup bitenler* üzerinden de tanımlar. Aristoteles'e göre ruhta olup bitenler etkilenimler, olanaklar ve huylar olarak ifade edilir. Aristoteles şöyle yazar "Ruhta olup bitenler üç türlü; etkilenimler, olanaklar ve huylar olduğuna göre erdem bunlardan birisi olsa gerek. Haz ve acının izlediği şeylere etkilenim diyorum, bunlardan etkilen, bilmemizi sağlayan sözcüğü öfkelenebilmemiz veya acı duyabilmemize olanak adını veriyorum. Huylar diye etkilenimlerle ilgili olarak iyi ya da kötü durumumuza diyorum" (Aristoteles, 2009, 1105b20-30). Kısacası haz ya da acının takibinde bizlerde uyanan hisler *etkilenimlerdir*. Etkilenimlerin temelinde bulunan ve onları sağlayan şeyler *olanaklar* olarak tanımlanır. Ve son olarak etkilenimlerin iyi ya da kötü durumlarına *huy* adı verilir. Erdemler eylemlere tabi olarak tanımlandığı için, onların etkilenim veya olanaktan ziyade huy olarak tanımlanması gerekmektedir.

Aristoteles erdemini cins bakımından huy ile tanımlandığını söyler ancak onun huy olduğunu söylemek mahiyeti açısından yeterli değildir (Aristoteles, 2009, 110b5). "Her erdem neyin erdemi ise onun iyi durumda olmasını ve kendi işini iyi gerçekleştirmesini sağlar. Sözelgesi gözün erdemi gözü ve onun işini erdemli kılar; çünkü gözün erdemi sayesinde iyi görürüz" (Aristoteles, 2009, 110b15-20). O halde erdem, kişinin, eylemin ve olgunun kendisini gerçekleştirmesini sağlayan bir huydur. "Gözün erdemi iyi görmektir" ifadesinden de anlaşılacağı üzere bir göze iyi bir göz demenizin temelinde onun erdemini gerçekleştiriyor olması vardır. İyi görmeyen bir göz için kötü veya sağlıklı dememiz gerekir. Aynı şekilde iyi bir balta kendisini en iyi şekilde gerçekleştirebilir. Baltanın işi, işlevi kesmektir ve iyi kesen baltaya iyi balta deriz. Körleşmiş bir balta işlevini yerine getirmedikçe iyi olma ereğine yakın değildir. Peki söz konusu insan olduğunda insana iyi insan tanımını nasıl verebiliriz?

İnsanın erdemi insanın iyi olmasını ve kendi işini iyi gerçekleştirmesini sağlayan huy olmalıdır (Aristoteles, 2009, 1106a20). Bu huy, Aristoteles tarafından *orta olma* olarak tanımlanır. Bu noktaya kadar Aristoteles'in etik öğretilerinde erdeme dair iki temel belirleniminin altı çizilmiş oldu. İlki, erdem ruhta olup bitenler olması bakımından huy olduğu ve onun cins bakımından tanımlanmasıdır. İkincisi ise erdem huy olması bakımından orta olana karşılık geldiği ve nihayetinde onun yapıp etmelerle, eylemlerle ilgili olan belirlenimdir. Aristoteles'e göre öğrenip yapmamız gereken şeylerin temelinde eylem bulunduğu için onları yapıp yapma öğreniriz, örneğin ev yapıp yapıp mimar, gitar çala çala gitarci olunuyor bunun gibi adil şeyler yapıp yapma adil insan, ölçülü davranma davranma ölçülü oluruz. Eylemin öğrenip yapılması onun huy olmasına karşılık gelirken, onun orta olma olarak tanımlanması ise eylemler konusunda onların nasıl gerçekleştirdiğimiz ile ilgilidir (Aristoteles, 2009, 1103b25). Kısacası, erdem aşırılık ve eksiklikten uzak olana karşılık gelmektedir. Orta olma ölçütünü belirleyen şey ise eylemlerimizin kaynağı olmaları bakımından arzular ile birlikte bir amaç peşinde koşan akıldır. Böylece eylemlerin ilkesi tercihlerdir ve bu tercihlerin temelinde akıl vardır. Çünkü, düşünceden bağımsız bir eylemde iyi veya kötüden söz etmek mümkün değildir. İyi veya kötüden söz edemediğimiz, aklın tercihinin temel ilkesi olarak işaret edemediği eylemlerin de ahlaki olup olmadığı tartışılmaz. O halde Aristotelesçi etik öğretisinin temel ereği bakımından iyi, kendisinin akıl tarafından amaç edilmesi ile mümkün veya ulaşılabilir bir hale gelir. İyi ve iyi olan arasında katıksız ve engelsiz bağ ancak iyi yaşamın akıl ilkeleri ile oluşması ve bu yaşamın *theoria* yaşamı olması ile mümkündür. Kısacası akla uygun yaşam en üstün yaşamdır. Ve bu yaşam en mutlu yaşamdır zira erdem aklın aletidir (Aristoteles, 2020, X15).

Ancak ruhun bütün eylemleri ya da tercihleri akla uygun değildir. Bu bakımdan son olarak Aristoteles'in erdem öğretisi için önem arz eden düşünce erdemleri ve karakter erdemleri ayrımına işaret etmeliyiz. Bu erdemlerden ilki ruhun kendisine, akıl sahibi olan yanına

uygun eylemlerimizin belirleyicisi olan erdemlerdir. İkinci erdemler ise, ruhun akıldan pay alan yanına karşılık gelen erdemlerdir. Düşünce erdemleri; bilim, sanat, düşünme yetisi ve akli başındalaktır. Karakter erdemleri ise: yiğitlik, ölçülülük, kendine hâkim olma gibi erdemlerdir. Kısacası bu ayırım aynı zamanda erdem eylem ile olan bağlantısı açısından da önem arz eder. Sözelgimi erdemli olmak için erdemi teorik olarak öğrenmek yetmez, onun uygulanması da gerekir. Böylece düşünce erdemleri ve karakter erdemleri insanın iyi bir karaktere sahip olması ve eğitilmiş olması bakımından benzer şeye hizmet eder: iyi olmasına. Aristotelesçi erdem anlayışı bu alanda onun iyi olma tanımlamasıyla bağdaşmış ve birleşmiş olur. Aristoteles için erdem, usun ve iyi olmanın aleti ve hatta bizzat kendisine karşılık gelir. Erdem öğretisi olarak da bilinen bu ahlak öğretisine dair yapılan en önemli kritik şüphesiz bu ilke-sonuç denkleği üzerinedir. Örneğin, yalan söylememe ilkesi yalan söylemenin doğuracağı sonuca göre şekillenenebilir. Yani, eylemin ortaya çıkaracağı sonuca göre söz konusu ilke orta olma kriteri üzerinden yeniden şekillenip değişebilir. Bu şekillenme Aristoteles'e göre eylemin daha ahlaki ve erdeme uygun olması için zorunludur. Ancak Kantçı ahlak öğretisinin Aristotelesçi yaklaşıma dair eleştirisinde tam da bu zorunluluk mevcuttur.

Kant'ın Ahlak Öğretisinde Erdem

Kant'ın ahlak öğretisinin Aristotelesçi öğretisi ile olan en belirgin ortaklığı, her iki öğretinin de genel-geçer ve evrensel bir ahlak yasası olarak tasarlanmasıdır. Aristotelesçi erdem etiği bu evrensel yasayı eylemin sonucuna odaklanarak, eylemin ilkesi ve sonucu arasında belirgin bir fark koymadan, yalnızca ölçüt ile belirleyen bir yasadır. Kant öğretisinin ise en temel farkı eylemin sonucundan çok temeline, niyetine veya yasanın bir ahlak yasası olmasını gerçekleştiren *maksimine* odaklanmasıdır. Bu sebeple Kant'ın ahlak yasası tıpkı bir fizik yasası gibi belli bir formülden hareket ederek ortaya çıkan bir ilke ile ifade edilebilir. Oysa Aristoteles için bu ilke iyi-erdem ve mutluluk aşamaları üzerinden ilerleyen bir sürece tekabül eder. Kant'ın ahlak öğretisinin temel ilkesi şudur: *Öyle eyle ki senin istemenin maksimi hep aynı zamanda genel bir yasanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin* (Kant, 2009, s.37). Söz konusu ilke, bir ahlak yasası yani ahlaki eylemlerin belirleyicisi olan bir yasa olarak tanımlanır. Aristotelesçi öğretilerde söz konusu olan belirteç, erdem kavramının bizzat kendisiyken, Kant'ın öğretilerinde bu temel, yasa kendisini gösterir. Dolayısıyla erdem kavramını veya anlayışını bu yasa üzerinden iz sürerek ortaya çıkarabiliriz. O halde erdem kavramının Kant öğretisinde yeri ve önemine değinmeden önce erdem söz konusu yasa ile olan bağı veya erdem bu yasadaki önemi nedir sorusu yanıtlanmalıdır.

Kant'ın ahlak öğretisinde erdem kavramını incelemek, Kant'ın etiğinin erdem etiği ile uzlaşıp uzlaşmayacağını sorgulamak anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla söz konusu irdeleme Kant etiğinin temel prensipleri ve bu prensiplerin erdem etiğinin ilkeleri ile uyuşup uyuşmadığı

sorusu üzerinden yapılmalıdır. Kant'ın ahlak kuramı, eylemi onun ödevden dolayı yapılıp yapılmaması üzerinden inceler. Bu bağlantıya göre eylem ve eylemin ahlaki olup olmadığını belirleyen ödev temel oluşturur. Ödev, ahlaki özneyi ahlaksal eyleme yönlendirecek bir yol göstericidir. Eylemler bu bağlamda iki temel kriter üzerinden sınıflandırılır: bir eylem ya ödevden dolayıdır ya da ödevde uygundur. Kant'a göre ödevde uygun olan ama insanların onlara doğrudan eğilim duymadığı, başka bir eğilim tarafından yönlendirildiği için yapılan eylemler ödev değildir (Kart, 2022, s.61).

Bu ayırım gereğince, ödevden dolayı eylemde bulunmak ilkece daha önemli bir mertebeye kabul edildiğinden dolayı Kant'ın tıpkı bir erdem etikçisi gibi hiyerarşik bir eylem sınıflamasına giriştiği görülebilir. Örneğin, cesur olmak-korkak olmak arasında erdem-erdemli olmama ayırımında olduğu gibi, ödevden dolayı eyleme-ödevde uygun eyleme arasında benzer bir paralellik kurulabilir. Ödevden dolayı eylemek ve erdemli eylemek arasındaki bu bağlantı Kant etiğinde erdem düşüncesini aramanın gerekçelerinden biridir bununla birlikte erdemle bağlantılı olması bakımından Kant öğretisinde isteme ve iyi isteme kavramları da irdelenmelidir (Kart, 2022, s.62). Kant iyi istemeyi, akla duyulan saygıdan dolayı varlıkların kendilerini yasaya göre eyleme konusunda belirlemesi olarak ifade eder. Bu belirlemeyi takip eden ve yasaya olan bağlı güçlendiren ilke ise erdeme karşılık gelir. O halde iyi isteme, kişinin empririk arzu, haz ve etkilenimleri karşısında yasaya dair eyleme konusunda ortaya çıkan belirlenenimdir. Erdem ise bu belirlenenimin sağlamlaşmış yasa karşısı söz konusu empristik etkenlere karşı koruma kalkanıdır.

İnsanın ahlaki bir yasa belirlemesinde ve bu yasaya uygun davranmasında yegâne rol akıldır. O halde ahlaki bir eylemin ahlakiliğini belirleyen güç erdem değil doğrudan doğruya aklın kendisidir. Akıl, hem yasa koyucu hem de yasayı uygulayıcı olması bakımından birincildir. Erdem ise ancak ve ancak aklın izni-yetkisi doğrultusunda eylemlerde rol alabilir. Teleolojik öğretilerde ahlak yasası ve ahlaki yasaya göre eylemin kendisi olarak tanımlanan erdem, Kant etiğinde yalnızca insanın ödevini yerine getirmesi için kendi belirleyeceği bir güç olarak tanımlanır. Yani erdem kendinde amaç veya ödev değildir. Aklın ödevde uygun davranışında olabilecek herhangi bir aksaklık durumunda, yine aklın kendisi tarafından konulan bir araç, ahlaki bir zorlama, hatırlatıcı ve düzenleyici bir yardımcı konumundadır. O halde erdem kendi bakımından amaç veyahut güç değildir. Erdemi önemli yapan şey onun insana ödevini yerine getirmesini sağlayan bir hatırlatıcı konumunda olmasıdır. Bu tasvir gereğince erdem, insanın akıldışı davranış veya tutumlarında kendisi ile mücadele etmesini, ödevin veya ahlak yasasının lehine sağlayan bir güçtür. "Erdem'in hakiki yüzünü görmek, ahlaklılığı ve duygusal olanın kattığı her şeyden ve ödülün ya da ben sevgisinin halis olmayan her türlü süsünden soyulmuş olarak serinlemekten başka bir şey değildir. O zaman onun eğilimlere çekici görünüş her şeyi nasıl gölgede bıraktığını herkes, hiç soyutlamaya yapmayacak kadar bozulmamış aklının göstereceği en küçük çabayla görebilir" (Kant, 2018, s, 43).

Kısacası erdem ahlak yasasında olan bağlılık ve saygıdan dolayı takip edilmesi gereken, insanın eylemlerine ahlaki bir değer veren ancak o ahlaki ilkenin bizzat kendisi olmayan

şeye verilen isimdir. "Öyleyse ahlakça iyi niyete veya erdeme bunca iddialı olma hakkını kazandıran acaba nedir? Bu, onun akıl sahibi varlıkları genel yasa koyma işine katması, böylece de onları olanaklı bir amaçlar krallığına üye olabilecek duruma getirmesidir. Kendisi amaç olarak - onu böyle olmaya, tam böyle olduğunda da- amaçlar krallığında yasa koyucu olmaya kendi doğal yapısı belirlemiştir" (Kant, 2018, s, 43). Erdem insanın kendi aklı ile belirlediği maksimleri iletme gücüdür. Kant'ın bu erdem tanımından veya erdemi amaç yerine, yasayı uygulamada istikrarlı olma olarak gösteren araçsal tanımından hareketle onun arzulanan bir erek olmadığı sonucu çıkacaktır. Nihayetinde Aristotelesçi geleneğin temelinde de var olan Sokratesçi entellektüel erdem öğretisi, erdemi erişilmesi zorunlu olan bir amaç olarak tanımlamıştı. Üstelik insanın en yetkin özelliği olan aklını kullanabilme yetisi de erdemli olmakla eşdeğer tutulmuştu. Aristoteles ise sonuççu öğretsin de bu ihtişamlı finale ermenin, yani erdemli olmanın temeline eylemi ve etkinliği getirmişti.

Oysa Kant, Erdem'i erişilebilir bir ideal olarak tanımlamaktan çıkarır. Örneğin, bir karakter erdemi olması bakımından ölçülü davranmak Sokrates'e göre, ölçülü davranmanın bilgisinden geçerken Aristoteles'e göre ölçülü davranışlar sergilemekten geçer. Eğer bu erdem bir ideal ise teleolojik öğretilere göre erişilebilir ve erişilmesi insan doğası gereği geçerli ve zorunlu olan bir fenomendir. Bu yaklaşım şüphesiz ki erdeme evrensel, genel geçer bir ilke olması bakımından yaklaşırken, Kant için erdem ancak bireysel yetkinlikte yani aklın yasasına uygunlukta konulabilecek bir ölçüt ya da ilke olarak tanımlanır. Yoksa genel bir ölçülülük erdeminden söz etmek hem ahlak yasasına hem ödevde karşı durmak anlamına gelir. Bu nedenle erdem, öznenin ödevini yerine getirmedeki kararlılığı olarak tanımlandığında onun ödevde tam bir hizmet sunduğu ya da bir yetenek olarak adlandırıldığı söylenebilir.

O halde bu noktada Kant'ın yanıtlaması gereken kritik bir soru vardır: Aristotelesçi ahlak geleneği gereğince eylem ve erdem kişiyi iyi yaşama yani eudaimonia'ya, mutluluğa götürür. Kant'ın etik öğretisinde mutluluk ne derece yer alır, eğer yer alırsa onun ödev-erdem ve ahlak yasası formülünde yeri nasıl konumlandırılmalıdır? Kant'a göre mutluluk, akıl sahibi bir varlığın var oluşunun bütünü içinde her şeyin kendi arzu ve istemesine uygun olup bittiği dünyadaki durumudur (Kant, 2009, s, 135). Söz konusu mutluluk tanımlaması acı ve haz ile bağlantılı insan yaşamının ulaştığı doyum üzerinden verilmiştir. Aristotelesçi iyi yaşam öğretisi, mutluluğun bundan fazlası olduğu kabul ederken, Kantçı etik öğretisinin ya mutluluk öğretilerine başka bir açıdan yöneldiği ya da onu ahlak yasası söz konusu olduğunda hesaba katmadığı söylenebilir. İkinci iddia üzerinden, Kantçı öğretilerde mutluluk ilkesi yer almamıştır demenin haksızlığını Kant yine Pratik Aklın Kritiği yapıtında ifade eder. Kant'a göre, mutluluk ilkesi ve ahlaklılık ilkesi birbirinden tamamen ayırt edilmesi gereken ilkeler değildir. Öte yandan kişinin mutluluk istemesi iyi bir yaşam arzusu ve bu arzuya göre eylemesi onu ahlak yasasından tamamen koparmaz. Ancak ödev söz konusu olduğunda mutluluğu hesaba katmamak gerekir (Kant, 2009, s, 102). Mutluluk, erdem gibi ahlak yasasında yer almaz ya da erdem kadar yasanın istikrarına katkı sağlamaz denilebilir. Yani erdem—mutluluk ikilisinin ayrıldığı ve mutluluğun

Aristotelesçi bağlamamdan farklı değerlendirildiği eklenmelidir.

Kant *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* adlı yapıtında erdem, insanın ahlaki yolculuğundaki değerine ve bir ahlaki özne olarak yaşamındaki önemine "Erdem Öğretisi" başlığı üzerinden değinir. İlk olarak Kant'a göre pratik bilgilerin içinde ahlak yasaları ve bunların ilkeleri deneysel bir öge taşıyan diğer bilgilerden öz bakımından ayrılır (Kant, 2018, s.4). İnsanın, *apriori* yasalar veren ve diğer bütün disiplinlerden ayrılması gereken bir ahlak metafiziği oluşturması, onsuz edilemeyecek kadar gereklidir. Bu gereksinim altında yatan temel sebep ise aklımızda bulduğumuzu varsaydığımız pratik ilkelerin kaynağını ortaya çıkarmak değildir. Bu gereksinim ahlakın kendisini, ahlaki davranış ilkelerini koruma altına almak için gereklidir (Kant, 2018, s.5). Aynı zamanda bu gereksinim, en başından da vurguladığımız evrensel ilkeleri işaret etmek için de önem arz eder. Ahlak söz konusu olduğunda herkes için geçerli *apriori* ilkelere gidebilmenin tek yolu; bir ahlak metafiziği temellendirmesidir. Çünkü, bir ödevler öğretisi olarak ahlaki bir yasanın temellendirilmesi ve buna bağlı olarak ödevlerin istikrarlı olma durumuna uygun bir erdem öğretisi, metafizik ilkeleri yani *apriori* dayanakları gerektirir.

İkinci olarak erdem ödevlerine giden yol, söz konusu *apriori* ilkelerin amaçsallığından geçer. Yani ödevlerin dayanağı olan temel ilkeler, erdemler doğrultusunda belirlenmelidir. Bu ilkelerden ilki ve Kant etiğinin temeli olan yasa bu bağlamda değerlendirilmelidir. *Öyle bir amaç maksimine göre eyle ki ona sahip olmak herkes için evrensel bir yasa olabilsin.* Bu yasa gereğince ahlaki bir eylemin *apriori* şartı; kişinin kendisini ve dolayısıyla her bir ahlak öznesini kendisinde yasa olarak kabul etmesidir. Bu kabul belli başlı süreçlerden geçerek elde edilen empirik bir kabul değildir. Bu kabul ahlak yasasının temeli olan *apriori* bir kabuldür. Üçüncü olarak bir ödev olması bakımından erdem herhangi bir başka ruhsal durumu kabul etmez veya içermez. Örneğin Aristoteles'e göre ruhta olup bitenler birbiriyle bağlantılıdır bu bağlantı Aristoteles tarafından etkilenimler, olanaklar ve huylar olarak sınıflandırılır. Erdem ise cins bakımından huylara karşılık gelen ve alışkanlık sonucu elde edilen davranış biçimi olarak tanımlanmıştır. Ancak, Kant için *apriori* ilkeler ile kurulan bir ahlak yasasında empirik hiçbir etkiye yer verilemez buna olanaklar ve etkilenimler yani ruhta olup bitenler de dahildir.

Ahlak ilkelerinin birer ödev olarak tanımlanması ve erdem ödevinin de bu ödevlerin temelinde yer alan bir ödev olarak işaret edilmesi erdem ahlak yasası bakımından kaçınılmaz önemini göstermektedir. Öte yandan erdem, söz konusu ahlak yasasının temelinde akli yani *apriori* ilkeleri, ödevi barındırıyor olmasından dolayı onun en ayırt edici özelliğinin ahlaki eylemin öznesini *aposteriori* ilkelerden arındırmak olduğu söylenebilir. Eğilimler ve olanaklar aklın yasası karşısında böyle tanımlanırlar. Dolayısıyla ahlaki bir eylemde onlara yer yoktur. Kant etiğinde erdem bir ödev olarak ahlak yasasında yer almasının temellerini kısaca şöyle

özetleyebiliriz 1- Ahlak metafiziği salt ilkelere göre olduğundan ilke, yasa ve ödevlerde bu ilkeye uymak zorundadır. 2- Ödev kendinde amaç olan öznenin eylemini de aynı amaçsallıkta temellendirmeyi emreder. Erdem bu emre uyduğu doğrultuda ödev olarak tanımlanabilir. 3- ve son olarak erdem ahlak yasasındaki ödevi, görevi akla aykırı olan eğilim ve olanakları akla uydurmak değildir onlar karşısında duran bir koruyucu görevi görmektir.

Sonuç

Kantın etik öğretilerinde erdem kavramını incelemenin bazı gerekçeleri mevcuttur. Bunlardan ilki, Kantçı ahlak öğretisinin cevap aradığı temel sorulardır. Kant esasında; aklın yasasına uygun eylemin nasıl mümkün olacağını göstermeye amaç edinse de bu soru erdem etiğinin temel sorusuna da temas eder. Bu soru, nasıl bir yaşam iyi yaşama ve ödevde uygun eyleme karşılık gelmektedir sorusudur. Aynı şekilde erdem etiğinin söz konusu soruya eylemin sonucu üzerinden yanıt araması bizleri Aristotelesçi erdem etiğine götürürken, öznel ilkeye yani *maxime* göre cevap aramak ise Kantçı öğretilere karşılık gelir. *Ruhun kendi işlevine uygun eylemesi* erdemde göre davranmak olarak ifade edilirken, kişinin iyi istemenin *maksimine* göre eylemesi de benzer bir karşılığı vermektedir. Kısacası erdem etikçileri Kant öğretisinin maksimini Aristotelesçi öğretilerde erdem ile denk tutar ve Kant'ın bir erdem etiği sunduğunu iddia ederler. Çünkü *maksimler* nasıl bir yaşamın insan için iyi yaşam olduğu konusundaki soruya yanıt olarak verilebilirler. Onlar sadece eylemin ilkeleri değil aynı zamanda ahlaki öznenin ahlaksal temellerde oluşturduğu yasanın temel direkleridir (Kant, 2022, s.66).

Aristoteles'in erdem kavramı ile ulaşmayı hedeflediği evrensel bir ahlak ilkesinin, Kant tarafından ahlak yasası ve ödev öğretisi ile işaret edildiği görülmektedir. Aristoteles'in erdem-mutluluk ikilemini iyi kavramının temeline oturarak verdiği ya da ulaştığı yaşam, *theoria* yaşamıdır. Kant ise akıl-ödev ikiliği temeline yeni bir ahlak yasası ve ahlak metafiziği temellendirerek *apriori* bir öğretiyi işaret eder. Her iki düşünürün de pratik bir disiplin olması bakımından etiği, teorik temeller yani rasyonel ilkeler üzerinden inşa etmeyi hedeflediği görülmektedir. Bu durum her iki düşünürün de ortak noktasıdır. Bir diğer ortak nokta ise bu çalışmanın da temel amacı olması bakımından erdem kavramını evrensel ahlak yasası olma hedefleri bakımından *teleolojik* ve *deontolojik* öğretiler üzerinden değerlendirmektir. Aristotelesçi öğretinin *sonuççu* ahlak öğretisi olarak anılmasının bir gerekçesi olarak; erdem, ahlaki eylemin akıl ilkeleri doğrultusunda ulaşmayı amaçladığı sonuç, en yetkin ahlaki durum, final veya erektiler. Kant'ın öğretilerinde ise bunun aksine erdem kendinde amaç olan ödevin, ahlaki özne tarafından yasallaştırılmasında temel bir etkidir. Bununla birlikte Kant'a göre erdem birincil etken olarak ilan edilmesi ve sonuca, eylemin nihai amacına ahlaksallık durumunu belirlemesi; ödevde, ahlaki öznenin rasyonel oluşunu temellendirmeye karşı çıkmaktır. Söz konusu farklılığın

temelinde Aristoteles ve Kant'ın insanı kendi sistemleri içerisinde farklı yollarla konumlandırmaları vardır.

Aristoteles'e göre insan her şeyden önce bilmek isteyen ve diğer insanlar ile bir arada yaşamayı arzulayan bir varlıktır. İnsanın, şehir devletlerinde diğerleri ile bir arada yaşamayı arzulamasının temelinde, onu diğer canlılardan ayrı kılan önemli bir özelliği vardır: aklını kullanabilme yetisi. Ancak söz konusu sosyal olmak insanın aklını kullanarak belirlediği ahlaki ilkelerinin duygu-etkilenim ve hazlar ile de yönlendirilmesini de kaçınılmaz kılar. Ahlaksal bir eylem karşısında, ahlaki durumlara duyguları dahil etmek o eylemin ereği açısından bir noksanlık getirmez. Örneğin, evinizde otururken kapı çalınır ve bir kadın kendisini takip eden kocasının onu öldürmeye çalıştığını söyleyerek yardım ister. Aristoteles'e göre kadının kocasına yalan söylenmesi ahlaki bir tutarsızlık değildir. Nihayetinde doğruyu söylemek kadının hayatına mâl olabilir. Salt akılsal yasa, yalan söylemeyi ahlaki kılmasa dahi insan bu kararlarını verirken duygularına başvurabilir. Bu başvurma ne akıl dışılıktır ne de akıl karışıklığıdır. Kant'ın niyetçi ahlak yasasına göre aklın *apriori* ilkesi olan ahlak yasasına duyguları dahil etmek kabul edilebilir değildir. Yasaya karşı tutarlı olmak duygulara ve eğilimlere karşı aklın tarafında durmayı gerektirir ve erdem tam da bu anlama gelir. Dolayısıyla Kant'ın öğretisi gereğince kadının kocasına yalan söylememek akla dolayısıyla yasaya uygun davranmaktır. Bunun en büyük nedeni erdem, Kanta göre duygular veya etkilenimler gibi *aposteriori* bir kaynaktan çıkarılamaz. Çünkü, ahlak yasasının öznesi olan saf pratik akıl, erdem ödevinin de öznesidir. Dolayısıyla insanın erdemli olması ödevine uygun davranması ile aynı anlama geldiğinden dolayı erdem, duygu-eğilimlere karşı aklın yanında durdukları kıymetlidir.

Özetle Aristoteles'e göre her varlık kendi potansiyelini gerçekleştirdiği kendi işlevine eriştiği ölçüde tam, erdemli ve ahlaki bir varlık olabilir. Çünkü ereğine erişmek mükemmel olmak demektir. Nihayetinde insanın amacı *telos'a*, iyiye erişmektir. Bunu sağlayan yaşam *theoria* yaşamıdır. Oysa Kant, insanın doğası gereği tam bir yetkinliğe erişmesini mümkün olmadığını söyler. İnsanın yetkinliğe erişmesi ancak ödevine uygun bir yaşam sürme *maksimi* ile mümkündür. Bir tamlığa erişmek insanın rasyonel doğasına uymaz çünkü bu doğaya uygun olan şey böylesi bir yaşamın-yasanın inşa edilmesidir.

Extended Summary

Ethics is a discipline that examines human actions, desires and wishes in the context of the form of the good and aims to attain knowledge of what ought to be. The basic concept of almost every moral doctrine in which ethical persons, behaviors or phenomena are defined is the concept of virtue, which is the signifier of the ethical good. Virtue is defined as the principle or function that gives a person, action, behavior or phenomenon its moral value. As one of the fundamental problems of moral philosophy, the question of whether one can speak of a universal, general-valid moral criterion, first principle or law is evaluated together with the concept of virtue. Both Aristotle and Kant aim to bring a certain criterion and law to human actions in their ethical teachings. Therefore, the concept of virtue has an inevitable value for both thinkers. However, it is observed that the concept of

virtue is positioned at different degrees in terms of defining the good in the ethical doctrine of both thinkers. According to the Aristotelian ethical doctrine, the characterization of an action as good passes through the determination of virtue as the ultimate goal of that action as its telos. Since being virtuous is the ultimate moral goal of persons, actions and phenomena, the Aristotelian approach is referred to as teleological doctrine. Moreover, for Aristotle, virtue is the ultimate essence of the good in the sense that it is its essence, so the good life is defined by virtue. On the other hand, in his ethical doctrine, Kant, instead of evaluating a person, behavior or phenomenon on the basis of its ultimate goal, shows the basic intention in the emergence of the action as the criterion. This approach is called the deontological approach against Aristotelian ethics. In short, while Aristotle positions the concept of virtue as the ultimate goal in order to attain the good life and the essence of the good itself, making the good without virtue impossible, in Kantian ethics the good can be defined without virtue because virtue can only be shown as a criterion of the good.

This study aims to compare the teleological and deontological doctrines of virtue, and thus to examine the concept of virtue as the essence of the good. In order to finalize this aim, first, the basic features of the Aristotelian doctrine of virtue will be discussed. Aristotle discusses the concept of virtue through the connection between good and virtue and eudaimonia, which means the good life, and places it at the center of his moral doctrine in terms of being the essence of the good. Secondly, the question of how important the basic principles of Kant's ethics of duty are for accessing the essence of the concept of virtue will be discussed. Finally, based on the phrase "duties of virtue" in Kant's moral teaching, the question of to what extent there can be room for the concept of virtue in the deontological moral teaching will be answered. The basis of the questioning will be the conclusion that the Kantian doctrine is based on the connection between good will and duty, and therefore the concept of virtue is not the ultimate goal. According to this doctrine, the main goal in actions is the good will in accordance with duty, and the good will is determined not by virtue but by the moral law underlying the action.

Kaynakça

- Aristoteles. (2006). *Metafizik* (çev. Ahmet Arslan). İstanbul: Sosyal Yayınlar .
- Aristoteles. (2009). *Nikomakhos'a Etik* (çev. Saffet Babür). Ankara : Bilgesu Yayıncılık .
- Aristoteles. (2010). *Politika* (çev. Mete Tunçay). İstanbul: Say Yayınları.
- Aristoteles. (2020). *Eudemos'a Etik* (çev. Saffet Babür). Ankara: Bilgesu Yayınevi.
- Arslan, A. (2022). *İlkçağ Felsefesi Tarihi 3: Aristoteles* . İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları Bayraktaroğlu, H. C., & Özcan, Z. (2020, Haziran). *Nikomakhos'a Etik Bağlamında Aristoteles'in Erdem Etiği*. 29(1), 277-296.
- Kant (2009). *Pratik Aklın Eleştirisi* (çev. Ülker Gökberk, İoanna Kuçuradi, Gertrude Durusoy, Füsün Akatlı). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant (2018). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* (çev. İonna Kuçuradi). Ankara : Türkiye Felsefe Kurumu.
- Shaw, D. (2009). *Euthanasia and Eudaimonia*. *Journal of Medical Ethics*, 35(9), 530-533.



Judgment And Types Of Aesthetic Judgment In Kant's Critical Philosophy

Yıldız Deniz Balkaya^{1,a,*}, Ferdi Selim^{2,b}

¹ Department of Philosophy, Faculty of Letters, Sivas Cumhuriyet University, Sivas/Türkiye

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Institute of Social Sciences, Sivas Cumhuriyet University, Sivas/Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 07/11/2024

Accepted: 29/11/2024

ABSTRACT

Kant presented the schema of reason as the source of human actions. This schema is referred to as critical through his specific work. This critical investigation, on the other hand, determines boundaries within the framework of duty, authority and working principles. For example, during his studies on the faculty of understanding, Kant investigated what a person could know by getting to know the mind better, even if he could not know the thing in itself. He mentioned other faculties of reason for issues outside this boundary. The faculty of understanding and the schema belonging to this section, as well as the problems and functioning of this field, were systematically explained. For this reason, Kant, who showed thinking as a form of judgment, made important distinctions between logical judgments and moral judgments. However, Kant caused a gap that overshadowed the success he achieved in the first two critiques. The third critique was designed to both close this gap, strengthen the distinctions between judgments and finally examine aesthetic and teleological judgment forms. In general terms, the power of judgment, which is determined as a faculty between reason and understanding, is explained as the ability to think "under a particular universal". The determining power of judgment is the power that makes it special under the given laws. The power that the particular is given and that the law must be found for the particular is the power of reflective judgment. Aesthetic judgment is not a judgment of knowledge or morality. It is not objective like them. It is subjective because it is based on pleasure and non-pleasure. Because it is related to pleasure. Since the problems related to the faculty of judgment are very diverse and it tries to define more than one form of judgment, aesthetic judgments are touched upon in this study. In this direction, concepts such as common sense, imagination, pleasure, displeasure, beauty and the sublime are examined. One of the basic characteristics of the faculty of judgment is the attainment of a reflective form of judgment in the context of pleasure, the beautiful and the sublime image and conceptualizations. How the thought that begins with aesthetic experience is gathered under a general expression also deserves to be discussed. One of the main purposes of this study is how Kant establishes aesthetic experience and how he criticizes whether a priori principles can be obtained under reflective judgment.

Keywords: Beautiful, Sublime, Aesthetic, Power of Judgement, Reflective Power of Judgement

Kant'ın Kritik Felsefesinde Yargı Yetisi ve Estetik Yargı Türleri

Öz

Kant, insan edimlerinin kaynağı olarak aklın şemasını sunmuştur. Bu şema kendi spesifik çalışması üzerinden kritik olarak anılır. Diğer yanıyla eleştirel bu soruşturma; görev, yetki ve çalışma prensipleri çerçevesinde akla sınırlar belirler. Öyle ki, örneğin anlama yetisi üzerine incelemeleri sırasında Kant, insanın kendinde şeyi tam olarak bilemeyeceğini iddia eder. Fakat akli daha iyi tanıyarak neyi bileceğini araştırmak yoluyla yeni bir olanak yaratır. Bu anlamda anlama yetisinin sınırlarının dışında kalan meseleler için aklın başka fakültelerinden söz eder. Anlama yetisi ve bu bölüme ait şema gibi akıl ve yine bu sahanın problemleri ve işleyiş sistematiği bir şekilde anlatılmıştır. Bu nedenle düşünmeyi bir yargı biçimi olarak göstermiş olan Kant, mantıksal yargılar ile ahlaki yargılar arasında önemli ayrımlarda bulunmuştur. Ancak Kant, ilk iki kritikte elde ettiği başarıyı gölgeleyen bir uçuruma neden olmuştur. Üçüncü kritik hem bu uçurumu kapamak hem yargılar arasındaki ayrımları güçlendirmek hem de nihayet estetik ve teleolojik yargı biçimlerini incelemek için tasarlanmıştır. Genel manada, akıl ile anlık arasında bir yetiye bağlı olarak tespit edilen yargı gücü "tikeli belirli bir evrenselin altında" düşünme becerisi olarak açıklanır. Bir yargıyı belirli yasalar çerçevesinde değerlendirip ona uygun kararlar veren güç, belirleyici yargı gücüdür. Oysa reflektif yargı gücü, tikel bir durumu göz önüne alarak ona uygun bir yasa arar. Estetik yargılar ise bilgi önermeleri ya da ahlaki değerler temelinde değil, kendine özgü biçimde yargı gücüyle şekillenir. Onlar gibi objektif değildir. Haz duyma ve duymamaya dayandığından dolayı aynı zamanda subjektiftir. Çünkü hazla ilgilidir. Yargı yetisi ile ilgili problemlerin çok çeşitli oluşu ve birden fazla yargı biçimini tanımlamaya çalıştığı için bu çalışmada daha çok estetik yargılara değinilmiştir. Bu doğrultuda ortak duyum, hayal gücü, haz, hazzsızlık, güzel ve yüce gibi kavramlar incelenmiştir.

Yargı yetisinin temel niteliklerinden biri haz, güzel, yüce ve kavramlaştırmalar bağlamında reflektif yargıya biçimine ulaşılmasıdır. Estetik deneyimle başlayan düşünüş nasıl genel geçer bir ifade altında toplanmaktadır ve hangi gerekçelerle tartışılmayı hak etmektedir. Bu çalışmanın temel amaçlarından biri, Kant'ın estetik deneyimi nasıl kurduğunu ve reflektif yargı altında apriori ilkelerin elde edilip edilemeyeceğini nasıl kritik ettiğidir.

Anahtar Kelimeler: Güzel, Yüce, Estetik, Yargı Gücü, Reflektif Yargı Gücü.

Süreç

Geliş: 07/11/2024

Kabul: 29/11/2024

Copyright



This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a yavasyildizdeniz@gmail.com

^b 0009-0001-4092-5871

^b ferdiselim@gmail.com

^b 0000-0003-2576-4499

How to Cite: Balkaya, YD, Selim, F (2024) Judgment And Types Of Aesthetic Judgment In Kant's Critical Philosophy, CUJOSS, 48-Immanuel Kant Özel Sayısı: 16-25

Giriş

Immanuel Kant felsefenin kilometre taşlarından birisidir. Hatta Kritik felsefesi ile bu disiplin için önemli bir figürdür. Bu tespit yalnızca çok ünlü olduğu bilgi felsefesi veya etik için geçerli değildir. Böyle bir sınırlama hatalı bir tahlil olacaktır Çünkü Kant, aynı zamanda Yargı yetisine işaret etmek suretiyle çözmek istediği felsefi meseleler ve estetik için de böyledir. Kant'ın estetik alandaki ilk çalışması olarak gösterilen, 1764 yılında yayımlanan "Güzel ve Yüce Üstüne Gözlemler" adlı eseridir. 1790 yılında felsefi camiyla paylaştığı "Yargı Yetisinin Eleştirisi" adlı eseri ise, bu alanda ilk defa tutarlı bir estetik görüşü sunduğu için, onun bu konudaki başlıca çalışmasıdır. Kant'a göre estetik kendine özgü bir alandır. Başka bir bilimin veya disiplinin alt dalı değildir. Estetik kendi içinde amacı ve yasası bulunan bir teorik alandır. Estetik, yargı yetisinin sınırları içerisinde gösterilen yargılardan biridir ve kendine özgü yapıya ve üretim biçimine sahiptir. Üçüncü kritiğin diğer konusunu oluşturan teleolojik yargılar ise, aklın sürekli sormaktan geri durmadığı ve akla üşüşmesiyle sürekli rahatsız eden sorulardır. Kişinin kendisinin bir amacının olup olmadığından başlayarak eyleminin amacı veya her bir şeyin müstakil ve kolektif amaçları gibi nedensel ilişkilerin ötesine uzanan sorular böyledir. Yine bunlar aklın özel bir işlemine daha uygundur. Estetik yargılar ise, anlama yetisine özgü bilişsel işlemlerin sonuçlarından (mantıksal yargılardan) veya aklın ahlaki buyruklarının ifadesi olarak gösterilen ahlaki yargılardan çok farklıdır. Aslında kaynak, işleyiş ve ilişkiler bakımından kendisine özgü bir yapıdan söz edildiği için estetik yargılar biriciktir. Dahası estetik değer yargıları olarak gösterilen hoş, beğenilen, güzel ve yüce kendi başlarına araştırılmayı hak eden kavramlardır. Özellikle Antik çağda ve ardından Ortaçağda güzel üzerinden sürdürülen soruşturmalar ahlaki değer yargısı olan iyiyle ilişkili incelemelere dayalı görece tali soruşturmalardır. Burada iyi ve güzel kavramlarının eş kavram çiftleri olduğu görülmektedir. Kant benzeştirme yoluyla incelenen güzel kavramını sınırları kendi içerisinde çizilmiş ve özerk bir değer olarak tasarlamıştır. Böylece o, Baumgarten'ın ilk kurucu edimlerini daha ileri taşımak yoluyla estetiği kritik felsefesine özgü bir şekilde sistemleştirmiştir. Kendi başına, daha özel olarak modern anlamda estetik kuruluşunu Kant'a borçludur. Modern öznenin Kopernik Devrimi'ni yalnızca bilgi sahasıyla sınırlamayarak onun tüm yapıp etmelerine taşıyan Kant, "Yargı Yetisinin Eleştirisi"nde modern estetiğe dair kavram ve problemleri tartışmış ve belirli bir formülasyon içerisinde güçlü bir disiplin olarak tesis etmiştir. Bununla birlikte "Yargı Yetisinin Eleştirisi", onun daha önce yazdığı iki eleştiriye, "Pratik Aklın Eleştirisi" ve "Saf Aklın Eleştirisi"ne bütünlük kazandırmaktadır. İlk kritik anlama yetisi üzerine inşa edilir ve ortak bilme biçiminin determinist standartları şemalaştırılır. Neredeyse kör bir doğal nedensel (determinist) bilgi üretimi çerçevesinde görünüm ve anlama yetisinin dışına çıkılamayacak bir eksen kurar. Deneyimi bilginin önemli bir unsuru olarak gören Kant, deneyimin koşullarının zeminini oluşturan doğaya bilme kapasiteleri bağlamında zorunlu olarak dahil olduğunu düşünür. Bu nedenle öznenin

kendisine "doğaya yasalarını dikte etme" konusunda bir kuruculuk vermiş olsa da yine de bu transandantal doğanın standartlarına bağlıdır. Bu nedenle kendinde şey (ding an sich, numen) algı sahasının dışında kalması nedeniyle anlama yetisi (verstand) altında incelenemez. Ruh, özgürlük ve Tanrı gibi başlıklarda böyledir. Fakat bu konular hakkında anlama yetisi işlevsiz olsa da rafa kaldırılacak konular değildir. Örneğin, özgürlük idesinin tartışıldığı ahlaki konularda ilk kritiğin aksine özneye transandantal ben'in üzerinde kurucu eylemler yaratma olanağı verilir. Öznenin hayranlıkla fark edebileceği ahlaki yasaya uygun davranışı özgürlüğü hissetmenin bir yoludur. İnsanın bir bedene sahip olması nedeniyle doğal nedenselliğe bağlılığı ve bunun yanı sıra ahlaki eylemi doğrultusunda bu doğasından farklı yapısı arasında bir gerilim var gibidir. Hatta bazı yorumlara göre bu kurgu içerisinde insan üzerinden yaratılan alanlar arasındaki ayırım bir uçuruma dönüşmüştür. En iyimser ifadeyle bu gerilimin dindirilmesi için bağlantının yeniden tesis edilmesi gerekir. Bu ihtiyaç hakkında Kant'ın "Yargı Yetisinin Eleştirisi" adlı eseri önemli bir işleve sahiptir. Ancak yargı gücünün problemini anlayabilmek için onun üzerine yükseldiği temelleri anlamak gerekir. Söz konusu araştırma ilişkisel olarak ilk kritiğe ve ardından ikinci kritiğe varmak zorundadır. Bu tersi yönde de böyledir. Ahlaki yargıları anlayabilmek için bilgi edimini ve yargı yetisinin işlemlerini veya estetik yargıları anlayabilmek için bilişsel yargıları ve ahlaki yargıları incelemek gereklidir. Çünkü insanın bütünselliği ancak onun aklının bütünselliği içerisinde yakalanabilir (Wood, 2009).

Kant, felsefesinde estetik yargı gücünü tüm yönleriyle gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Yine onun felsefesinde hangi problem üzerinde çalışılırsa çalışılsın "akıl", "anlama yetisi" ve "görü" gibi terimlerin apriori formlarının oluşturduğu yapıyı bilmek elzemdir. Kant felsefesinde pek çok önemli kavram yer almaktadır, fakat bu üç kavramın yanı sıra apriori formlarıyla birlikte yargı, temel yapıyı oluşturduklarından dolayı apriori, anlama yetisi ve görü üzerinde öncelikli olarak durmak bu çalışma açısından daha doğru bir yöntem olacaktır. Çalışmanın ilerleyen ilgili bölümlerinde ise belirleyici ve reflektif yargı gücüne ve bu iki yargı gücü arasındaki kritik ayrımlara titizlikle yer verilmiş, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde estetik yargı, yüce ve güzel kavramlarının yetiler arası ilişkisi incelenmiştir.

Estetik Kavramı ve Kant Felsefesinde İzdüşümü: Estetik Yargılar

Estetik, kelime anlamı itibarıyla duyulur algının sağladığı bilgi üstüne bir bilim aynı zamanda bir kuram olarak da düşünülmektedir. Estetiğin bilim olarak ortaya çıkışı ve bu adı alması yakın bir zamanda gerçekleşmiştir. Estetik bilimini kuran ve adını veren Alman filozof Alexander Gottlieb Baumgarten'dir. O, 1750 ve 1758 yılları arasında yayımladığı *Aesthetica* adlı eseriyle bu bilimi temellendirmiştir (Tunalı, 2023: 27). Fakat estetik, bir felsefe alanı olarak Kant ile temel bir önem kazanıp onunla özdeşleşmiş ve ön plana çıkmıştır. Estetiğe değinmeden önce Kant'ın felsefi başlangıç noktasının prensiplerini

Leibniz, Descartes ve Spinoza'nın rasyonalizmi ve David Hume'un deneycilik anlayışını sentezleyerek oluştuğuna dikkat çekilmelidir. Özellikle onun Leibniz-Wolf geleneğinin bir takipçisi olduğu iddiası değerlendirmelere dahil edilmelidir. Fakat yine empirist geleneğin radikal bir ismi olan Hume, deneyimin verileri ve öznenin buna dair katkıları noktasında onda uyandırıcı bir etkide bulunmuştur (Kant, 1995). Kant hem deneyciliği hem rasyonalizmi eleştirmiştir fakat ikisini de doğrudan reddetmemiştir. Bilgi kuramını inşa etmesi sırasında görüşlerle (şeylere dair deneyimlerle) kavramları (zihnin katkıları) uzlaştırmaya çalışmıştır. Bunun temelinde estetiğe doğru bir zemin oluşturmuştur (Taşkın, 2002: 280-283). Başka bir ifadeyle Kant, estetik kavramını Baumgarten'dan alarak geliştirmiş ve estetik kavramına otonomik bir alan açmıştır. Estetik akıl, Kant'ın fikir dünyasına göre pratik akıl ile teorik akıl arasındaki yol olmakla beraber uygulama alanında, teorinin denetleyicisidir. Bu denetleyici misyonla yargılara birer yol ırası (öncül veya rehberlik) vererek o yargılar vesilesiyle "düşünülür dünya" ve "duyulur dünya" arasındaki bağları kurmaya çalışmıştır. Oluşturduğu bu yolun "yargı gücü" kavramına işaret edeceğini belirtmek gerekir. Kant'ın düşüncesinde, güzel olan doğrunun iyilikte gerçekleşmesidir ve bir gaye ortaya çıksa da Kant bunu "amacı olmayan bir amaçlılık" olarak tanımlamaktadır. Estetik yargıları diğer hedonik yargılardan ayıran belirli özellikleri vardır. Örneğin, bir yargı, 'bu güzeldir' iddiasını taşıyorsa, ilgisiz haz içerir. Diğer hedonik yargılar 'arzu yetisi ile ilişkilidir' (Kant, 2000: 5:209). Bunlar ya eğilimlerin tatminine ya da bir amaca ulaşmanın bir aracının iyiliğinden veya bir amacın kendisinin iyiliğinden tatmin olmaya denk gelir. Estetik yargıda, bir nesne bir ihtiyacı karşıladığı veya bir amacı gerçekleştirdiği için ya da bir amaç nihayetinde değerli olduğu için haz hissedilmez. Özellikle güzel yalnızca kendisi için aranılır ve başka hazlar için bir araç olarak gösterilemez. Bu doğrultuda güzel kendi başına ve kendisi için istenilen bir değerdir. Bu nedenle kendi amacını içinde taşıyan estetik bir hazdır (Hançerlioğlu, 1993: 85). Kant, subjektif güzellik algısını objektif bir sistem haline getirmek istemiş ve özneye dayanarak aynı zamanda güzelliğin evrenselliğini savunmuştur.

Estetik kavramı, sanat felsefesiyle ilgili olduğu kadar epistemolojiyle de ilgilidir. Hatta başlangıçtan itibaren estetiğin epistemolojide ortaya çıkan bazı problemlerle felsefenin gündemine girdiği bile söylenebilir. Estetik, bir araştırma alanı olarak, güzelliğin, sanatın ve duysal algının felsefi keşfi olarak tanımlanabilir. Estetik içindeki en belirgin ayırım, algılanan ilişkisi hem tarihsel olarak değişken hem de rastlantısal olan iki ayrı konu kümesi arasındadır: Estetiğe ilişkin felsefi konular ve sanatlara ilişkin felsefi konular (Eagleton, 2010: 34). Bunlardan ilki, Baumgarten'ın 1750 tarihli *Aesthetica adli* eserinde "Estetik" etiketinin verildiği araştırma alanı olması nedeniyle unvana öncelikli bir hak iddia eder. Baumgarten için estetik, algının bilimsel bir çalışmasıydı ve daha acil görevlerinden biri olarak, bu faaliyetlerin hizmet edebileceği herhangi bir araçsal amaçtan bağımsız olarak

belirli türden algısal faaliyetlere eşlik eden belirgin bir haz veya hoşnutsuzluk türünün araştırılması ve anlaşılmasını içermektedir. Angelico Nuzzo da bu konuda, "*Baumgarten, estetiğinin meziyeti, duyarlığa itibarını vermiş olmasıdır. Buna göre, o, ruhun en koyu ve en altta kalan bölümünü düzeltmiştir*" şeklinde bir yorum yapmaktadır (Dağtaşoğlu, 2013: 30). Bu görüş rasyonalizmin temel esaslarından ayrılmaktadır. Ayrıca ilgili bu görüşün empirizmden farklı olan tarafı, duyu bilgisine bir aşamaya kadar meşruluk kazandırmasına rağmen bu bilgi türünü akıl bilgisinden daha alt bir derecede görmesidir. Bu mesele ile ilgili Hakkı Hünler şöyle demektedir: "*Akıl, her ne pahasına olursa olsun algı âlemine girmeli, ancak bu sırada onun kesin otoritesi riske atılmamalıdır. Aesthetica, tam da bunu yapar*" (Hünler, 2011: 94). Baumgarten'ın estetik felsefesi Kant'ın duyarlık kavramını önemli ve etkin bir güç olarak kullanmasının önünü açmıştır. Kant'a göre bilginin iki tür kaynağından söz edilebilir. Bu doğrultuda bilgi deneyimle başlar ama burayla sonuçlanmaz. İzlenimleri belirli bir görüş içerisinde kendine özgü biçime kavuşturan duyarlılık anlama yetisine bu malzemeleri sunar. Ancak henüz buna bilgi denilemez. Kavramlar kendiliğindenliği ile bu malzemeye eşsiz bir içerik kazandırmaktadır. Duyular, bilgiyi aktif bir şekilde alma niteliğimiz ya da gücümüz, anlama yetisi ise kavramlar ortaya koyma ve yargılama yetimiz ya da gücümüzdür. Fakat bu belirleme ile hareket etmek olanaksızdır. Çünkü Kant'ın bu duyarlılıkla ne amaçladığını anlamak gereklidir. Bu noktada ise yukarıda değinilen problemleri anlamak önemlidir. Ayrıca problemin doğası Kant'ın bu problemlere ne gibi çözümler getirmeye çalıştığını kavramakla doğrudan ilişkilidir.

'Transandantal Estetik' başlığı hakkında yorum yapan önemli bir dipnotta Kant, 'estetiğin' Almandaca genellikle 'zevk eleştirisi' olarak adlandırılan şeyi belirtmek için kullanılan isim olduğunu iddia eder. Etimolojik olarak 'estetik', "duyum teorisi" veya "duyarlılık" anlamına gelir. 1781'de ve ardından bu sefer daha çekingen bir tonda 1787'de Kant, bilimsel biçimde, yani a priori rasyonel ilkelere göre bir "estetik" veya "zevk eleştirisi" geliştirmeye çalışırken Baumgarten'ı takip etmenin imkânsızlığına açıkça ikna olmuştur. Kant'ın Baumgarten'a karşı argümanı, duyarlılığın doğası ve felsefi statüsüyle ilgilidir. Kant'a göre, zevk kuralları deneysel olabilir ve bu nedenle ilkin "a priori" olarak hizmet etmez. Ancak daha sonra işaret edileceği gibi yargı yetisi ile bir ilke veya kavram altında toplanabilir (Altuğ, 2007; Tunalı, 2003).

Kant, estetik zevk yargılarının, herhangi bir pratik veya bilişsel değerlendirmeden bağımsız olarak, öznel haz veya hoşnutsuzluk duygularına dayandığına inanmıştır. Kant'a göre, sanatta veya doğada güzellik deneyimi, benzersiz ve özerk bir takdir biçimi sağladığı için içsel bir değer kaynağı olabilir. Burada ayrıca estetik yargıların çokça dikkat çeken bir özelliği de önemlidir: Şeylerin estetik karakterine ilişkin yargılar. Bu tür yargılar, Kantçı anlamda her zaman belirleyici yargılar olmaktan ziyade yansıtıcı yargılar oldukları anlamında, yaygın bir biçimde özel olarak kabul edilmiştir. Kant bu fikri, bir kavramın duysal bir çokluğa uygulanmasından ziyade, deneyimlenen bir hazda saf zevk

yargılarının temellendirilmesi açısından ifade eder. Estetik yargının temelinde, haz ve haz duymama hali yer almaktadır. Bu nedenle, temsili haz duygusuyla ilişkili olan nesneye amaçsal denir (Kant, 2011: 30). Haz, doğanın amaçlılık içinde bilme gücümüzle arasındaki uyumdan gelir. Bu durum nesnenin kuruluşu hususunda şöyle bir anlam ortaya koymaktadır: Eğer hayal gücüyle özgürce oynayarak bilme gücümüzle anlama yetisi arasında amaçsız bir uyum sağlarsak ve bir haz duyarsak, o zaman nesne amaçsızdır. Nesnenin yapısı, kavramsız bir şekilde haz ile ilişkiliyse ve bu nedenle amaçlıysa, bu nesne üzerindeki yargı "estetik"tir. Çünkü haz duygusuyla ilgilidir (Kant, 2011: 31). Burada söylediğimiz gibi, estetik yargılar duyguya dayalı olduğu için özeldir ve herhangi bir bilgi içermezler. Nesnelerin güzelliği ve yüceliğiyle ilgili estetik yargılar özneye ilgilidir. Bu yüzden, estetik bir yargıdır ve temel alınan yanıyla özeldir, çünkü haz ve haz duymama duygusuyla ilgilidir.

Bir şeyi güzel olarak betimlemek, o şeyi varlığıyla yargılamak değil, onu kavramlar olmaksızın "izlemede" ve haz ve hazzı duyusunu karşılaştırma yaparak yargıya varmaktadır. Kant, estetik zevk yargılarının, herhangi bir pratik veya bilişsel değerlendirmeden bağımsız olarak, öznel haz veya hoşnutsuzluk duygularına dayandığına inanmıştır. Kant'a göre, sanatta veya doğada güzellik deneyimi, benzersiz ve özerk bir takdir biçimi sağladığı için içsel bir değer kaynağı olarak görülebilir. Kant'ın ulaştığı bu önemli ayrıma göre, "bir insana doyum verene hoş, haz verene güzel; değerli olana iyi denir" (Kant, 2011: 44). Kant, bunu hoş ve güzel arasında ayırım yaparak netleştirir: Bir şeyi, "hoş" olarak nitelendirdiğimizde "herkesin kendi beğenisi vardır" cümlesini kurabiliriz. Fakat bir şeyin "güzel" olduğunu belirttiğimizde bir yargıya varırız ve diğerlerinden de aynı yargıyı bekleriz. Bunun yanı sıra güzellikten sanki bu şeylerin bir özelliğiymiş gibi konuşuruz (Kandemir, 2019: 43). Estetik yargı, tümüyle amaçlılık ilkesi tarafından yapılandırılmış biliş tarafından belirlenir. Bu doğrultuda üç iddiayı içerir. Birincisi, amaçlılık ilkesi doğrultusunda yargı yetisi tarafından kendisine yasa koyulur. İkincisi, estetik yargı tamamen amaçlılık ilkesi etrafında yapılandırılır ve biliş tarafından belirlenir. Üçüncüsü, estetik yargı tamamen amaçlılık ilkesi tarafından yapılandırılır ve biliş tarafından belirlenirse özerktir. Bu nedenle, estetik yargı özerktir. Kant'ın hemen girişte açıkladığı gibi, estetik yargı, "sadece kendi başına haz ve hoşnutsuzluk hissine değil, aynı zamanda (...) yargı gücünün kuralına dayanır. Bu nedenle a priori yansıma koşullarıyla ilgili olarak yasa koyucudur ve özerklik gösterir" (Kant, 2000: 20:225). Bu yaklaşımda, estetik normatif teorisi sadece şu soruyu yanıtlayan bir teoridir: Öznel olan bir yargı yine de nasıl tarafsız bir haz içerebilir ve herkesin buna katılmasını talep edebilir. Nihayet bu hususta en iyimser ifadeyle kendi başına bir amaç olan güzel üzerinde ortak bir yargıda buluşmak istenir (Kant, 2011: 46). Burada, kişisel tercihleri içeren 'hoş, hoşlanma imgesi veya neden olan nesnenin tecrübesini' "duyu-beğenisi", ikincisini ise "reflektif-beğeni" olarak ifade edebiliriz. Bu yorum, Kant'ın, hoş ve güzel arasındaki farka dair ince bir kavramsallaştırmasını

da ortaya çıkarır (Kant, 2011: 47). Aslına bakılırsa Kant'ın bu tarz yargılarda kavramların olmadığını, geçerli olma isteğinin herkes için aynı yargıda bulunabilme isteğinden kaynaklandığını düşündüğü dile getirilebilir.

Bu nedenle, Kant'ın doktrini Baumgarten'in zevk teorisinden farklı bir yol izlemiştir. Estetik yargı ne bilişeldir ne pratiktir ne de psikolojiktir. Estetik değeri artık kendi başına özgül bir değerdir, kendi başına bir ilkeye dayanır ve kendine özgü bir haz ve hoşnutsuzluk hissiyle ilişkilendirilir. Ayrıca haz hissi ile yargı yetisi arasındaki a priori, özellikle estetik (yani bilişsel olmayan ve pratik olmayan) bağlantı kurulduktan sonra kazanılabildi. Buna göre, Üçüncü Eleştiride, Kant'ın insan duyarlılığına özgü bağımsız bir a priori bileşen fikrinin, belirli bir deneyim türünün koşulu olarak son ifadesini buluruz. Burada Kant, "Duyarlılık nedir?" sorusunu, "Kendimizi yaşayan (yani, duyarlı) doğanın bir parçası olarak nasıl hissedebiliriz?" sorusu üzerinden yeniden formüle eder. Ve aşkınsal olarak: Kendi yaşamımızı diğer canlılarınkıyla "uyumlu" hissetmemizi sağlayan a priori koşul nedir? diye sorabiliriz. Özetle, doğanın bir parçası olmamızı ve yansıtmamızı sağlayan a priori koşul nedir? Kant bu durumu, özelliği tamamen "estetik" olması olan a priori temellendirilmiş bir duygu olarak belirtir. Kant bu özelliği, salt patolojik olan tüm duygulara karşıt bir yargı olarak ileri sürer. Yansıtıcı yargı, biçimsel amaçlılık ilkesi ve haz duygusu arasındaki bağlantı, iki yönlü olası bir deneyimin, yani estetik ve teleolojik bir deneyimin özgüllüğünü dile getiren yapıdır (Guyer, 2014).

Bu bölümün sonunda nihayet şu söylenebilir: Kant, zevk yargıları ile diğer öznel yargı biçimleri arasındaki farkı ısrarla vurgular. Estetik yargılar, özellikle sadece duyusal hazla ilgili olan 'hoş olan' yargılar konusunda özellikle böyledir (Kant, 2000: 5: 205-7). Bununla birlikte zevk yargılarının 'ilgisiz' olduğunu savunmak yoluyla özgün bir ayrıma ulaşır. Bu ayırım kayıtsızlık olarak algılanmamalıdır. Aksine bu yorumda 'tarafsızlık' öne çıkarılmaktadır. Kant'a göre estetik yargılar, bir nesnenin veya sanat eserinin yalnızca güzellik yönünden değerlendirilmesiyle ilgilidir ve bu değerlendirme, herhangi bir pratik amaçtan bağımsızdır. Bu bakış açısına göre; bu tür bir yargı, eserin sunmuş olduğu güzellikten başka hiçbir faktörle karışmamalıdır. Odakta olan sanat eserinin veya daha özelde güzelin kendisidir. Bu şeyleri kendisi için ve kendinde bir amaç olarak değerlendirmektir. Bu bakış güzeli algılarken ilintili ikincil yorumları dışarda tutmayı önerir. Örneğin, bir sanatçının kişisel yaşam öyküsünden bağımsız olarak, kendisini eşsizce sunan güzelin kendisine odaklanma arzusu bu şekildedir. Sonuç olarak, Kant'a göre, bir yargı pratikse, yani belli bir nesneyi veya durumu varlığa getirmekle ilişkiliyse 'ilgilendirir'. O halde zevk yargıları tarafsızdır, çünkü günlük hayatımızda bizi meşgul eden duyusal arzular ve ahlaki görevler alanından bağımsızdırlar. Estetik yargıların tarafsızlığı, onların sadece nesnenin sunduğu estetik zevkle ilgilenmesinden kaynaklanır. Bu, estetik değer biçme sürecinin özgün, saf ve dışsal amaçlardan etkilenmeyen bir şekilde gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır. Bu doğrultuda, Kant'ın görüşleri estetik deneyimin ne denli bireysel ve özgür bir değer biçme süreci olduğunu gözler önüne sermektedir. Estetik yargılar, sadece güzelliği kendisi için takdir eder ve bu takdirin dışındaki ikincil dereceden yorumları dışarıda tutar.

Güzel Üzerine: Estetik Deneyim, İmgeler ve Hayal Gücünün Rolü

Kant aklın fakültelerinden, sınırlarından ve yetilerinden söz ederken aynı zamanda her birimin nasıl işlediği üzerine de varsayımlarda bulunur. Görüler ve kategoriler salt zihin işlemlerinin (verstand) transandantal zeminini oluştururken, ahlak için aklın emirleri, postullar gibi düşünme ediminin (vernunft) bir türünün imkanını veren işleyiş yapılarıdır. Ayrıca Kant'ın refleksiyona dayanan teleolojik düşünme biçimini tartıştığı yargı yetisi ile kompleks bir şemanın dışlıları burada bir bütünsellik içerisinde kurgulanır. Son kritikte beğeni, hoşlanma, haz ve zevk deneyimi, güzel ve yüce duygusu gibi donelere dayanan basit ve bileşik yargılardan söz edilir. Burada etkin olan yetilerden hatta önemlilerinden biri hayal gücüdür. Kant, *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde hayal gücünün önemine ve etkin rolüne yazısının henüz ilk cümlelerinde işaret etmektedir: *"Bir şeyin güzel olup olmadığını ayırt edebilmek için tasarımı anlak yoluyla bilgi için nesneye değil, ama imgelem yetisi yoluyla (belki de anlak ile bağlı olarak) özneye ve onun haz ve hazzınlık duygusuna bağıntılarız"* (Kant, 2011: 39). Nitekim Kant'a göre estetik yargı çoğu zaman subjektiftir. Bunun nedeniyse, onunla nesnedeki hiçbir şeyin belirlenemez olmasıdır. Yani bu haz ve hazzınlık duyguları da doğrudan nesneye ilişkili olarak yorumlanamazlar. Bunlar anlama yetisi ile hayal gücünün özgür bir oyunu etrafında açıklanır (Sakızlı, 2020: 178). Bu paralelde Kant'ın yapmış olduğu güzel ve beğeni tanımı şu şekildedir: *"Beğeni, herhangi bir çıkar olmaksızın bir hoşlanma ya da hoşlanmama aracılığıyla bir tür temsil ya da bir nesneye ilişkin yargı verme gücüdür. Bu şekilde bir hoşlanmanın nesnesi güzel olarak adlandırılır"* (Kant, 2011: 45). Bu yüzden güzel, herhangi bir çıkarla ilgisi olmayan bir beğeni nesnesidir. Burada mühim olan bir çıkarla ilgisi olmayan bir beğeni yani hoşlanma duygusu ile güzel hakkında yargıda bulunurken özgür olunmasıdır. Bu özellikler çerçevesinde ulaşılabilecek başka bir sonuç, öznenin onu yargılaması sırasında yaptığı değerlendirmenin herkes için geçerliymiş gibi ele alınabilecek bir pozisyonda oluşmasıdır. Fakat böyle bir evrensellik algısı kavramlardan kaynaklanmaz, *"çünkü ona göre kavramlardan haz ya da hazzınlık duygusuna bir geçiş yoktur"* (Kant, 2011: 45).

Güzel, bir kavramla ilgili değildir, çünkü güzel bir nesneye ilişkili değildir. Nesnenin maddi varlığından çok biçimsel temsili dikkate alınmalıdır. Buradaki biçimsel *"tekil bir nesnenin hayal gücündeki düşünümsel yansıması"* olarak açıklanmaktadır (Kant, 2011: 88). Güzellik deneyime dayandırılmaz, çünkü her insanın birbirinden farklı deneyimleri vardır. Kant, deneyimden önce gelen evrensel bir şeyin peşindedir. Bu şekilde yargı, akıl tarafından verilir gibidir, çünkü akıl da etik davranmamızı sağlamak için kendisine yasa verir. Güzel, çıkar gözetmeden hoşnut eder. Etik gibi, güzellik anlarında kişisel çıkarımızı bir kenara bırakır ve rasyonel yargı yoluyla belirlenimde bulunuruz. Güzel, hayal gücümüzü ve anlayışımızı özgürleştirir. Güzel olanda, Kant'ın kategorik zorunluluğunun altında yatan özgürlüğe benzer bir

özgürlük deneyimlenir. İnsanlar kendilerini kişisel çıkarlardan kurtardıklarında, daha özgür insanlar olurlar. Güzel, öznel olmasına rağmen her insan için geçerlidir. Pratik aklın düşünümü olarak reflektif yargı ve nihayet temsilin formel yapısı güzel olanda öze ait olan şeyi yansıtabilir. Bu temsil özü yakalaması nedeniyle o şeyin (nesnenin) bir niteliği gibi serimlenir (Kant, 2000; 2011: 46). Bu duyguyu herkes için, duyarlık bir zorunluluk olarak algılamakta ve bu duygu, bir kavram tarafından belirlenim kazanan nesnenin bir özelliğiymiş gibi ele alınarak yapılmaktadır. Anlama yetisi ve hayal gücü arasındaki özgür oyun burada tesirli olacaktır. Bununla birlikte özgür oyun, bireyin zihinsel yetilerinin herhangi bir belirli kavram ya da pratik fayda amacı taşımaksızın, tamamen kendi iç dinamiğiyle harekete geçtiği bir durumu betimler. Güzel, bir nesnenin algılanışı esnasında ortaya çıkan bu oyun, öznenin zihinsel bir uyum hissi yaşamasını sağlamaktadır. Bu edim haklı olarak genişletilebilir ve doğa karşısında ve sanatta da yarar gibi ikincil değerlerden arıtılmış bilişsel bir farkındalık yaratılabilir (Ginsbrog, 2006). Özgür oyun zihnin bir uyum yakalamasıyla başlar ve kendi başına bir dinamizm yaratmasıyla nihayete erer.

"İmgelem tikel bir nesneyi şekil bakımından düşünsel olarak yansıtır. Bunu yaparken anlak belirlenimli bir kavramıyla bağlantıya girmez. Fakat genelde kavramlar yetisi olan anlak kendisi ile bağıntıya girer: anlağın belirlenimsiz bir kavramı ile bağıntıya girer. Başka bir deyişle, salt özgürlüğü içindeki imgelemin, belirlenmemiş yasallığı içindeki anlak ile uyum içindedir" (Deleuze, 2000: 90).

Kant, estetik yargıdaki hayal gücü ve anlayışın uyumlu serbest oyununu, deneysel yargıdaki uyumlu ilişkileriyle karşılaştırır. Estetik yargı, yargı gücünün bir prosedürü aracılığıyla, sezgi yetisi olarak hayal gücünün, kavramlar yetisi olarak anlama yetisinin ve aynı zamanda en yaygın deneyim uğruna kullanması gereken bir nesnenin ortak kavranışına eşlik eder. Yalnızca ikinci durumda deneysel bir nesnel kavram uğruna bunu yapmaya zorlanırken, ilk durumda (estetik yargılamada) yalnızca temsilin her iki bilişsel olanağının özgürlükleri içinde uyumlu (öznel olarak amaçlı) bir akıl eylemi için gerçekleştirilebilir. Aklın bu edimi uygunluğu algılamak uğrunadır ve temsili durumu zevkle hissetmeyi meydana getirir. (Kant, 2000; Sakızlı, 2020: 182)

Kant, hayal gücünün ve anlayışın özgür oyununa ilişkin açıklamasının önemini vurgularken, beğeni yargılarının ikinci bir öznel koşulunu tanımlamaya devam eder. Güzellik deneyimimiz, hayal gücünün ve anlayışın özgür oyununun haz verici duygusundan oluştuğu için, Kant bu özgür oyundan zevk alabilmemiz gerektiğini ve dolayısıyla bu özgür oyunu bir haz duygusu aracılığıyla ayırt etmemizi veya 'hissetmemizi' sağlayacak bir kapasiteye sahip olmamız gerektiğini kabul eder. Buna göre, Kant bir 'sağduyunun' beğeni yargılarının gerekli bir koşulu olduğu sonucuna varır (5:237-38). Böylece tüm insanların böyle bir kapasiteye sahip olduğunu düşünmek için iyi bir nedenimiz olduğunu savunur (5:238-39). Sonuç olarak, hayal gücünün, anlayışın ve bu özgür oyundan zevk almamızı sağlayan sağduyunun özgür oyunu, zevk yargılarının ayrı ama aynı derecede gerekli öznel koşulları olarak yorumlanır.

“Güzelin İdeali Üzerine” bölümünde Kant, hayal gücünün ideali olduğunu öne sürer. Bu, yargı yetimizin yücelik duygusunu, uyumdan değil, hayal gücünün akıl ve onun aşkın idealarıyla ilişkilendirilmesi sırasında ortaya çıkan çatışmadan ve ardından gelen egemenlikten yarattığı anlamına gelir. Aynı estetik hazza, tarafsızlık olarak iki farklı köken atfetmemiz garip gelebilir. Ancak, Kant için garip görünmemektedir. Tarafsızlığın estetik hazı, güzeldede zihinsel uyumdan kaynaklanırken, yücede zihinsel çatışmadan ve ardından gelen hâkimiyetten kaynaklanır. Zihinsel çatışma gerçekten tarafsızlığa neden olabilir mi? Zihinsel uyum tarafsız hazza neden olabilir. Ancak zihinsel çatışmanın bunu yaptığından şüphe edilebilir. ‘Çatışma’ kelimesi, tarafsızlıkla değil, çıkar ve mücadele acılarıyla ilişkilendirilir (Sakızlı, 2020: 184).

Kant, *Güzelin Analitiği*’ne eklediği güzel ve beğeni yargılarına ilişkin önemi bir kez daha vurgulamıştır. “Her şey beğeni kavramına doğru akmaktadır ve bu bir nesneyi imgelem yetisinin *özgür yasalığı* ile bağıntı içinde yargılama yetisidir. Şimdi, beğeni yargısında imgelem yetisi özgürlüğü içinde irdelenmeli ise, o zaman ilk olarak çağrışım yasaları altına alındığında olduğu gibi doğurgan olarak değil, ama üretken kendiliğinden etkin olarak (olanaklı sezgilerin keyfi biçimlerinde yaratıcı olarak) alınmalıdır” (Kant, 2011: 67).

Kant, estetik yargıların nitelikleri üzerinde konuşurken yüce kavramına ayrıca araştırma alanı açar. Güzel ve yüce kavramları ve buna dair yargılarda büyük bir koşutluk bulunsa da ciddi ayrılıklar da göze çarpar. Estetik yargılar, öznel bir zemine dayanır ve bilgi yargıları değildirler. Teorik (mantıksal) yargıda tasarım, nesnelere anlama yetisi aracılığıyla bağlanırken estetik yargı söz konusu olduğunda hayal gücü aracılığıyla haz ve haz duymama duygusuna bağlanır (Kant, 2011: 41-42). Bununla birlikte estetik yargılar evrensel olarak geçerlidir. Bir nesnenin güzel olduğuna karar veren biri, yargıyı yalnızca kendisi için değil, herkes için geçerli olarak alır. Çünkü estetik yargı, güzel olarak yargılanan nesnede ve ayrıca estetik yargı sürecinde yargıcın bilişsel güçlerinin işleyişinde biçimsel amaçlılığın farkındalığıdır (Kant, 2000: 5:220-223). Son olarak, ‘Analitik’, bunun güzel olduğuna dair bir yargının, nesneyi ‘zorunlu bir tatmin nesnesi’ olarak temsil ettiği iddiasında doruğa ulaşır (Kant, 2000: 5:240). Kant’ın amaçladığı kip normatiftir. Estetik yargılar, “zorunluluk iddiasında bulunur ve herkesin böyle yargıladığını söylemez. Fakat herkesin buna göre yargılaması gerektiğini iddia eder” (Kant, 2000: 20:239). Bu nedenle, “bir şeyi güzel olarak ilan eden kişi, herkesin söz konusu nesneyi onaylamasını ve aynı şekilde güzel olarak ilan etmesini ister” (Kant, 2000: 5:237). Kant’a göre “beğeni için tüm düzenlemenin temeli duyumda doyum veren değil fakat sadece biçimi yoluyla haz verendir” (Kant, 2011: 168). Bu yüzden yargı, duyum gibi anlaşmaya varılması güç bir faktöre değil, biçime dayanır. Bir başka önemli nokta da estetik yargıların oluşumunun bilmenin uyumu üzerine dayanmasıdır. Kant’ın kendi ifadesiyle “yargıya estetik denmesinin biricik sebebi, deterministik zemininin bir kavram değil salt duyumsanabildiği ölçüde, zihnin yetilerinin oyunundaki uyumun (iç duyusunun) duygusu olmasıdır” (Kant, 2011: 82). Bu yetilerin, bütün insanlar için ortak olması estetik yargının genel geçerlilik talebi hususunda bir başka sebep olarak kabul edilmesinden kaynaklanır.

Estetik Yargının Nitelikleri ve Amaçlılık Fikri

Kant’ın estetik yargı hakkında ufuk açıcı çalışmalarında önemli bir yere sahip olan bir diğer kavram ise ortak duydur. Ortak duyu, bilmenin uyumuyla bağlantılıdır ve estetik yargıların evrensel iletişimini sağlayan şartlardandır. Kant’a göre “sadece ortak bir duyu olduğunu varsayarak beğeni yargısı ortaya koyabiliriz” (Kant, 2011: 144). Zira ortak duyu, bilmenin uyumuyla ilintilidir ve estetik yargıların evrensel iletişimini mümkün kılan şartlardan biridir. Kant’a göre yalnızca ortak bir duyu olduğunu varsayarak beğeni yargısı sunabiliriz. Ortak duyunun önemi, öznel nitelikli estetik yargıların evrensel iletişimini sadece bu varsayım altında düşünebilmemizden kaynaklanır. “*Estetik yargılar da tıpkı teorik (mantıksal) yargılar gibi görgül ve arı yargılara ayrılabilirler; birinciler bir nesnenin ya da onun tasarım türünün hoşluk ya da nahoşluğunu, ikinciler ise Güzelliğini bildirirler; birinciler duyu yargılarıdır (maddi estetik yargılar); yalnızca ikinciler (biçimsel olarak) asıl beğeni yargılarıdır*” (Kant, 2011: 76). Bu alıntıda ifade edilenlerden de anlaşılacağı üzere, bir şeyin hoş olup olmadığını ifade eden, fakat formel olmaktan çok duyusal olan ve nesne ile doğrudan bir ilişkiyi zorunlu kılan yargılar da estetik yargı başlığı altında sınıflandırılabilir. Fakat bunlar duyu temelli yargılardır ve güzel yahut yüce ile hiçbir ilgileri yoktur. Gerçek beğeni yargıları, öznel temellere dayanmak, haz ve haz duymama duygularıyla bağlantılı olmak suretiyle elde edilen formel yargılardır. Bu yargı türü, Kant’ın *Yargı Yetisinin Eleştirisi*’nde ana konuyu oluşturur. Anlaşılacağı gibi tekil bir yargı olan estetik yargı, öznel temellere dayanır ve haz ve haz duymama duygularıyla ilgilidir. Bununla birlikte anlama yetisi ve akıl kavramlarına dayanmadığı için ahlaki yargılar ile teorik (mantıksal) yargılardan tamamen ayrılır. Ayrıca, duyumlara dayanan, haz ve haz duymama duygularıyla ilişkili olan duyusal yargılardan da farklıdır. Bunun nedeni, estetik yargının, forma dayalı olup nesneye dayalı olmamasıdır.

Güzel üzerine estetik yargı ve yetilerin uyumuna gelecek olursak, güzele dair estetik yargılarda önümüze çıkan ilk mühim konu, diğer kavramların etrafında toplandığı, anlama yetisi ve hayal gücü gibi bilme yetileri arasındaki uyum konusudur. Bu uyumu ifade ederken Kant, “öznel bir anlaşma”, “zihinsel yetilerin öznel oyunu”, “diriltelen zihinsel güçler” kavramlarını kullanır (Kant, 2011: 99). Bu doğrultuda genellikle “özgür oyun” ifadesini kullanır ve bu ifade çoğu zaman “uyum” sözcüğü ile beraber anılmaktadır. Kant’ın özgür oyun ve uyumla göstermeye çalıştığı şey, güçlerden herhangi birinin yasa koyucu tarzda işlev üstlenmeden birbiri üstünde hakimiyet kurmadan işlevlerini yerine getiriyor olmasıdır. “Çünkü hiçbir belirli kavram onları tikel bir bilme kuralına sınırlamaz” (Kant, 2011: 69). Belirli bir bilme kuralıyla sınırlandırılmadığı durumlarda ve belirli bir kavramın olmadığı güçler birbirlerine yasama yapmazlar. Aksi halde estetik yargılardan bahsetmek olanaklı değildir. Zira anlama yetisinde belirleyici olduğu durumlarda reflektif yargı değil, yargının belirleyici yanı söz konusudur. Fakat yetilerin kendileri üstünde baskı yapmaması gerektiği

kanaatinin belirişi, uyumun ve özgür oyunun niteliğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu noktada ise başka bir sorunla ve buna özgü bir ayrımla karşılaşmaktadır. Kant, bu noktada hayal gücünün özgür ediminden bahsederken hayal gücüyle ilgili olarak “tüm varsıllığı yasadışı özgürlüğü içinde saçmalaktan başka hiçbir şey üretmez ama yargı gücü onu anlak ile uyumlu kılan yetidir” (Kant, 2011: 191) der. O halde, estetik yargıda anlama yetisi yasa koyucu bir rol oynasa da hayal gücünün özgürlüğünü engellemez mi? Bu soru, yetilerin uyumunu ve özgür oyunu merak eden bir bakış açısıdır. Zira estetik yargıda hayal gücünün, bir kavramın sınırlarına bağlı olmadan, anlama yetisinin yasal çerçevesine uyması zorunludur. O halde, hayal gücüne dair değerlendirmenin saçma görünmemesi için de böylesi bir açıklama gereklidir. Buna göre estetik yargı, bilgi vermek veya en azından belirli koşulları karşılamak zorunda olsa da belirleyici yargının aksine bir kavrama dayanmaz. Burada esas olarak önemli olan şey, estetik yargıda bulunurken hayal gücünün, kavramla ve kavramdan doğan sınırlarını aşıp dolayısıyla özgürce oyununu oynamak ve belirleyici yargıda olduğu gibi verili kurallara tabi olmadığını göstermektir (Dağtaşoğlu, 2013: 168).

Estetik hazı hazırlayan ve estetik yargının ortaya çıkmasına imkân veren diğer bir etken ise amaçlılıktır. Kant amaçlılık ilkesini "nesnesine ilişkin bir kavramın nedenselliği" olarak tanımlar (Kant, 2000). Nesnelere amaçlı olarak, bir amaç için tasarlanmış olarak görürüz ve bir nesnenin amaçlılığı, bir nesnenin tasarlanmışlığı, mutlak belirli bir amaç olmasa bile varsayılır. Amaçlılık ilkesi, yargıladığımız nesne hakkında hem sağlam bir anlayış oluşturabilmemiz hem de bir nesne için bir amaç beklememizi sağlayan özel bir reflektif yargı ilkesidir (Allison, 2001). Reflektif yargılama biçiminin bir türü olan estetik yargıdaki amaçlılık, reflektif yargı biçiminin yine diğer bir türü olan teleolojik yargıda görülen amaçlılıktan farklı bir şekilde işler (Tekçe, 2021). Teleolojik yargılarda nesnel bir temel bulunmasının yanı sıra anlama yetisi ve aklın yasaması vardır. Estetik yargılarda ise öznel bir temel olarak haz ve haz duymama duygusunun bağlantısı vardır (Kant, 2011: 129). Özne kaynaklı formel bu amaçlılık, güçlerin özgürce oynadığı oyun ile bir uyum sağlayarak haz duygusunun ortaya çıkmasına olanak verir. Bu bağlamda Kant şu iddiada bulunur: “Öznenin bilgi güçlerinin oyunundaki salt biçimsel amaçlılığın bilinci, bir nesnenin onunla verildiği bir tasarım durumunda, hazın kendisidir” (Kant, 2011: 75).

Estetik yargıda amaçlılık konusunda Kant'ın yaptığı önemli bir tespit daha bulunmaktadır. Kant'ın bu tespitinden hareketle, amaçsız bir amaçlılıktan bahsetme konusunda güçlü bir umut doğmaktadır. Nesnel ve öznel amaçlılık arasındaki farktan yola çıkarak Kant'ın bu kavramla anlatmak istediğini kavrayabiliriz. Çünkü nesnel amaçlılıkta nesnenin bir kavram ile uyumlu olduğu ve aynı zamanda gerçekliğe dayandığı bir yargı söz konusudur. Ancak, “öznel amaçlılıkta nesnel ve olgusal bir zemin gerekmediğinden nesnel bir amaca ihtiyaç duymaz ve bu durum amaçsız amaçlılık olarak ifade edilmektedir” (Kant, 2011: 73). Kant, amaçlılık konusunda, bir amaca

dayandırmadan biçime göre düşünmek gerektiğine özellikle dikkat çekmiştir. Estetik yargının temelinde yatan formun iç uyumu, amaçsız amaçlılık olarak adlandırılabilir. Estetik yargıya konu olan biçimin nesnel bir amacı veya gerçeklik temeli olması şart değildir. Fakat bu, biçimin veya formun iç uyumundan, yani amaçlılığından yoksun olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, iç uyum olmadan herhangi bir biçim veya nesneden söz etmek de giderek zorlaşacaktır. Böylece estetik yargıya konu olabilecek bir şey elimizden kayacaktır. Bu sebeple, nesnel bir amaç bulunmadığında amaçsız amaçlılıktan bahsetmek olasıdır. Söz konusu bu amaçsız amaçlılık aynı zamanda estetik yargıların temel niteliklerinden birini oluşturur ve estetik yargı ile teleolojik yargı arasındaki önemli ayrımlardan birini belirginleştirmektedir. Güçler arasındaki uyum ve özgür oyun konusuna geri dönebilir ve amaçlılık ile ilgili bir değerlendirme yapabiliriz. Bu kavramları birbirini destekleyen iki kavram olarak görebiliriz. Çünkü nesnel bir amaca bağlı olmayan iç uyum olarak anlaşılabilir amaçsız amaçlılık, bir amaca bağlı olmayışı bakımından “özgürlük” kavramına, iç uyumun var olması zorunluluğu bakımından da güçler arasındaki uyuma yakın olduğu şeklinde anlaşılabilir. Yukarıdaki ifadeler Kant'ın Güzel üzerine estetik yargıların temel veya kurucu yapısıdır. Bu kavramlar belirli bir sistematığı ve kendine özgü çalışma prensiplerini ihtiva eder. Bu nedenle örneğin, ortak duyu, uyum, özgür oyun ve amaçsız amaçlılık gibi kavramların kurucu zorunlulukları gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca bu kavramlar anlama yetisi ve hayal gücü arasındaki ilişkiyi anlamak bakımından çok önemlidir. Kaldı ki, estetik yargı biçimlerinin evrenselliği söz konusu yapıya özgü bu işleyiş ve işleyişin dışlıları olan bu kavramlar aracılığıyla olur (Tekçe, 2021: 32).

Kant güzelin analitiğini nitelik, nicelik, ilişki ve modalite olmak üzere dört “moment”e ayırmıştır. Kant, güzelliğin evrensel olduğunu ve aynı zamanda “bakanın gözünde” olduğunu a priori bir ilke kullanarak gösterebileceğini düşünmüştür. Modalite, bir önermenin olasılığını veya imkânsızlığını, rastlantısallığını veya zorunluluğunu ileri süren veya reddeden rasyonel bir sınıflandırmadır. Kant'ın dördüncü momenti, güzellik modunun gerekli olduğunu iddia eder, ancak güzelliğin özel bir tür zorunluluğu vardır. Kant'a göre güzellik, bir kişi bir şeyi güzel olarak tanımlarsa herkesin aynı fikirde olması gerektiği anlamında gereklidir (Atalay, 2007: 48; Altuğ, 2007). Evrensel mutabakat kavramlardan veya deneyimden kaynaklanmaz. Herkes kendi iradesiyle aynı fikirde olmalıdır. Büyük bir çoğunluk, kendisine söylenmeden ilgisiz bir zevk hisseder. Güzellik, estetik olarak gereklidir. Çünkü kişinin bir nesnedeki amaçlı biçimin farkına varmasını sağlar. Yine, güzelliğe boyun eğmek öznel ama zorunlu olarak evrenseldir. Kant'a göre, gerçek bir toplumsal duyuya sahip olmak yalnızca zevk açısından bir olasılıktır. Öznel bir ilke olan *sensus communis*, evrensel bir zevk olarak işler (Alison, 2001: 144). Başka bir deyişle, güzellik özel bir duygu değil, kamusal bir duygudur. Aslında, güzelliğin gerekliliği, bir güzellik "nesnesi" olmaktan çok, bizim hakkımızda daha çok şey söyler. Estetik bir yargının "sağduyu" olduğunu ima eder. Buradaki sağduyu, mantık veya bilgi anlamına

gelmez. Kant buna "sağduyu" der. Kant'a göre, sağduyu, her insanın aynı şekilde işleyen bir estetik yeteneğe sahip olduğu anlamına gelir. Her insanın güzelliği hissedebilmesi şeklinde yorumlanabilir. Sanki güzelliği görme yeteneği insan olarak donanımımızın bir parçasıymış gibi hissedilir (Alison, 2001: 145-147). "Sağduyu" her insana aittir çünkü anlama, hayal gücü ve duyarlılık yetenekleri söz konusudur ve bu yetenekler her insanda a priori olarak mevcuttur. Dolayısıyla, "sağduyunun" varlığı, anlama ve hayal gücünün evrenselliğine ve bunlar arasındaki serbest oyuna bağlıdır. İnsan olmak, estetik bir duyuya sahip olmaktır. İnsan olmak, duysal alemin altında yatan duyular üstünü hissetmektir (Kant, 2000: 59-60; Keskin, 2019: 68).

Özetle, Kant'ın belirlediği dört moment estetik yargılara sınırlamalar getirir. İlk sınırlama, estetik yargıların hiçbir kişisel çıkar içermemesi gerektiğidir. İkinci sınırlama, estetik yargıların evrensel ancak öznel kaynaklı olması gerektiğidir. Bir kavramın merceğinden bakmayan öznel bir duygudur. Ancak aynı zamanda her insana ait bir duygudur. Üçüncü sınırlama, nesnenin biçiminin bir amacı varmış gibi görünmesidir. Fakat bu amaç ne bilinir ne de kullanılır. Dördüncü sınırlama, güzelliğin her insanın sahip olduğu estetik bir içgüdü veya sağduyu olmasıdır. Tüm insanlar, kişisel çıkarları bazen onları buna karşı kör etse bile, a priori güzelliği görme yeteneğine sahiptir (Sasa, 2019).

Güzellik zevki, yargı yetisinin, hayal gücünü, özgür oyununda, anlama yetisiyle ilişkilendirmesinde bulunduğu uyumdan kaynaklanır. Peki, doğadaki yüceliği tefekkür etmenin hazı nasıl ortaya çıkmaktadır? Yücedeki hazdan sorumlu olan aynı türden bir uyum mudur? Kant'ın cevabı yücedeki hazın "içimizdeki doğa'dan ve dolayısıyla dışımızdaki doğa'dan üstün olduğumuzun bilincine varabilmemiz" nedeniyle ortaya çıktığı yönündedir (Kant, 2000: 264). "Yücelik hissi, estetik büyüklük karşısında hayal gücünün akılla tahminine ulaşma yetersizliğinden kaynaklanan bir hoşnutsuzluk hissi ve aynı zamanda, en büyük duysal yetinin akıl yürütmeleriyle uyumlu olmasının yetersizliğine dair bu yarıdan kaynaklanan uyanmış bir hazdır. Bu fikirlere ulaşma çabası bizim için bir yasa olduğu sürece böyledir. Başka bir deyişle, bizim için aklın bir yasadır, bizi olduğumuz şey yapan, doğa'da bir duyu nesnesi olarak bizim için büyük olan her şeyi düşünmeyle karşılaştırıldığında küçük saymamız gerektiğidir. Varlığımızın bu duyular dışı tarafının hissi bizi canlı kılar ve bu yasayla uyum sağlar" (Kant, 2000: 257; Matthews, 1996). Bunun yanı sıra güzel üzerine estetik yargılarda özgür oyun ve uyumdan doğan bir haz varken, yüceliğe ilişkin estetik yargılarda hayal gücü ve aklın çatışması yoluyla haz doğar. Bu sebeple, güzel üzerine yargılarda var olan olumlu bir temel ve uyum yerine, yüce üzerine yargılarda olumsuz bir temel olduğunu söyleyebiliriz. Kant'ın ısrarla işaret etmiş olduğu gibi, "doğadaki yüceden hoşlanma da buna göre yalnızca olumsuzdur (güzelden ise, olumlu), yani hayal gücünün kendini özgürlüğünden yoksun bırakmasının bir duygusudur" (Kant, 2011: 131). Kant, yüce üzerine yarıda bulunurken akıl ve hayal gücü arasındaki etkileşim

hakkında şu değerlendirmeleri yapar; "Çünkü tıpkı imgelemin ve anlağın güzeli yargılamada uyumları yoluyla zihnin yetilerinin öznel bir amaçlılığını yaratmaları gibi, imgelem ve us arasındaki çekişmeler sayesinde aynı şeyi gerçekleştirirler" (Kant, 2011: 118). Burada çelişki, hayal gücünün kendini aşmaya çalışarak aklın yanında yetersiz kaldığını anlamasıdır. Bu olumsuzluk bir haz kaynağı olabilmektedir. Çünkü yüce ile karşılaştığında hayal gücü bu gerginlikte kendini aciz hissederken, akıl da doğanın dahi aştığı kendi yüceliğini, algılamaya başlar. Aslında, Kant'ın kendisi, Doğa'daki yüceliğin, benliğin içinde sonsuzluğun öznel bir eşdeğerini bulmak için duysal formun sınırlarını kırma mücadelesini temsil ettiğini iddia eder. Bu nedenle, Doğa'nın yüceliğini tefekkür etmenin hazının tarafsız bir karaktere sahip olacağını hayal etmek güçtür. Tam tersine, çok ilgi çekici bir karaktere sahip olacaktır. Çünkü haz, kuşkusuz, duyu ile akıl arasındaki mücadeleden ve bunun sonucunda ikincisinin birincisi üzerindeki egemenliğinden kaynaklanmaktadır (Matthews, 1996). Kant da bu anlamda şunları ifade etmiştir: "Yüce hiçbir duysal biçimde kapsanamaz ama yalnızca aklın idelerini ilgilendirir ki, bunlar için uygun hiçbir sergileme olanaklı olmasa da tam bu duysal sergilemeyi kabul eden yetersizlik yoluyla uyarılıp zihne çağırılır" (Kant, 2011: 103). Yüce, bizimle doğrudan ilişkili (ilgili) bir şeyse, doğada keşfedilen bir yüce olarak adlandırdığımız şeylerin olup olmadığı sorusu akla gelir. Çünkü, dışımızda yüce diye nitelendirdiğimiz hiçbir şey olmazsa, hayal gücünü uyandıran ve akıl ile çelişmesine sebep olan etmen nereden kaynaklanacak? Bu yüzden yüce, kendimizde bulabileceğimiz bir şey olsa da onu ortaya çıkaran nesnelere mevcuttur. Kant, doğada yüce olarak yarıladığımız nesnelere örnek olarak Mısır'daki piramitleri, okyanusları, volkan ve kasırgaları, sıradağları örnek vermektedir (Kant, 2011: 77). Kant, yüceyi de kendi içinde "matematik yüce" ve "dinamik yüce" şeklinde iki temel başlık altında incelemektedir. Çünkü hayal gücü yetisi, yüce ve ilişkili kavramlar üzerine yarıda bulunurken hem bilme gücü hem de istek gücü bakımından işleyebilmektedir. Hayal gücü bilme yetisi bakımından işlediğinde matematik yüce, istek gücü bakımından işlediğindeyse dinamik yüce ortaya çıkmaktadır. "Fakat bu hareketin öznel olarak ereksel bir biçimde yarılanması gerekir (çünkü Yüce haz verir); böylelikle imgelem aracılığıyla ya bilgi ya da istek yetisine ilişkilendirilir; fakat her iki ilişkide de verilen tasarımın erekselliğinin yalnızca bu yeti açısından (erek ya da çıkar olmaksızın) yarılanması gerekir; buna göre ilk durumda nesneye imgelemin matematiksel, ikincide dinamik bir ayarlanması olarak yüklenir; böylece nesne sözü edilen iki yolda yüce olarak tasarımılanır" (Kant, 2011: 105).

Kant'ın örneğinden yola çıkarsak Mısır piramitleri ve benzeri doğal veya insan eliyle oluşturulmuş büyüklükler 'matematik yüce' olarak nitelendirilmektedirler. Çünkü bu değerlendirmede, hayal gücünün "ayrıştırma" ve "birleştirme" işlemleri yapması gerekmektedir. Hayal gücü ayrımsama işlemini süresiz olarak gerçekleştirebilir fakat ilgili bu işlemin sürekliliği altında ayrımsanan bu şeyi (nesneyi) bir bütünlük olarak kavramak ve değerlendirmek

olanaksızdır. Nitekim hayal gücü ayrımsadığı şeyleri toparlayamazsa, belirli bir süre geçtikten sonra, bu yücelik takip edilemediği için önceden ayrıştırılmış olan parçaları takip edememeye ve unutmaya başlar. Bu yüzden büyük yapılar, piramitler gibi, bir bütün olarak algılanamadığı ve tek bir algı anına sığdırılamadığı için böyledir. Böylesi muazzam doğal veya yapay yapılar ahengi olumlu anlamda dağıtan estetik deneyim imgeleridir. Kant'ın deyişiyle, "göz en alt katmandan zirveye kadar ayrımı tamamlamak için biraz süreye ihtiyaç duyar; fakat bu süre içinde birinciler, imgelemin sonuncuları algılamasından bir derece kaybolurlar ve bütünleme hiçbir zaman eksiksiz değildir" (Kant, 2011: 110). Hayal gücünün sınırları matematik yücede zorlanır ve bu süreç devam etse bile tam manasıyla sağlıklı bir şekilde sona erdirmesi olanaksızdır. Bunun yanı sıra bu iddiadan, matematik yücenin diğerlerine kıyasla daha fazla nicelikle bağlantılı olduğu sonucuna da varılmaktadır. Dinamik yücedeyse doğa "korku yaratan olarak tasarılanmalıdır" (Kant, 2011: 120). Bu kapsamda, Kant'ın verdiği örnekler olan kasırgalar ve sonsuzluk hissi yaratan okyanuslar dinamik yüceye örnektir. Ancak, muhtemel yanlış anlamaları engellemek adına dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Böylece, yücenin matematiksel-dinamik ayrımı, ilk Eleştiri'deki kategoriler tablosunda köklerini bulur. Ancak başka bir bağlantı daha vardır. Kant, ilk Eleştiri'de matematiksel ve dinamik sentez arasında ayırım yapmıştır. İlki, birbirine ait olması gerekmeyen homojen parçaların bir bileşimiyken, ikincisi, yine de birbirine ait olması gerekmeyen heterojen parçaların bir bileşimidir. Bu ayırım, yücenin analizinde yeniden ortaya çıkar. Dinamik yüce insanda ihtişamı ve sonsuzluk hissi yoluyla ilgili büyüklüğün yüceliği karşısında sarsılma duygusu yaşatır. Bu duygu bireyin direnmesinin yücelik karşısında neredeyse bir hiç olduğu duygusuyla noktalanır. Yoksa yücelik karşısında bir tehdit hissetmek anlamında değildir. Tam tersine "korkan biri doğanın yücesi üzerine yargıda bulunamaz, tıpkı eğilim ve itki yoluyla ayartılan birinin güzel üzerine yargıda bulunamayacak olması gibi" (Kant, 2011: 121). Ancak gerçekten tehlikede olmayan kişinin ruhunun güçleri etkin yüce karşısında olağan ortalamanın üzerinde olur ve bir yaşama gücü meydana gelir. Yüce üzerine yargıların, özellikle de etkin yücenin hayal gücüne çok geniş bir alan ortaya koyduğunu görmekteyiz. Bu duruma neden olan şey, hayal gücünün bu işlemde anlama yetisiyle değil aklın edimleriyle bağlantılı (ilişkili) içerisinde olmasıdır (Dağtaşoğlu, 2013: 169). Her iki yargılama türünde de hayal gücünün temel bir öneme sahip olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle, güzeli değerlendirirken hayal gücü anlama yetisiyle ilişkiliyken, yüceyi yargılamak hayal gücü daha çok akıl ile bağlantılıdır. Hayal gücü ve yargı gücü, anlama yetisi ile duyarlık ve akıl arasında köprü kurar. Bu köprüyü inşa etmek için, yukarıda bahsedilen ilişkileri dikkate almak gerekir. Nitekim bir tür bilgiden diğerine geçmek için hayal gücü ve yargı gücünü kullanırız. Bu, bilme yetileri arasında bir bağlantı kurmamızı mümkün kılar.

Ne var ki estetik yargının bir yargı biçimi olması olgusuyla çeliştiği anlaşılmaktadır. Bir şey güzel olarak

tanımlandığında sadece onun kişileri mutlu ettiğini kasteder. Kişi kendi değil, o şey hakkında söylemde bulunur ve dar bir alana geldiğinde kendi görüşleri için nedenler bulmaya çalışır. Yaptığı şey duygularını açıklamak değil, duygularının nesnesinin niteliğine işaret ederek, onlara gerekçe kazandırmaktır. Nedenler için yapılan her türlü araştırma evrensel rasyonellik karakterine sahiptir. Sonuç olarak diğerleri rasyonel oldukları sürece, kişinin hissettiği hazın aynısını hissetmeleri gerektiğini iddia edebilir (Scruton, 2003: 108).

Kant felsefesinde estetik yargılar nesnenin kendisiyle değil de formuyla ilişkili olduğu için bu yargı biçiminde bir nesnellik kavranabilir. Bu doğrultuda haz ve hazzıksızlık üzerinden yakalanan öznel deneyim yine de bu koşulların her bir bireyde bulunduğu iddiası ile genel geçerlilik kazanır. Estetik yargılar bu nedenle ne anlama yetisinin kavramlarına veya mantıksal yargılara ne akla dair kavramlara ne de ahlaki yargılara benzemedikleri için bir hayli farklılardır. Fakat yalnızca duyuma dayanan veriler olmadıkları için de duygu yargılarına da benzemezler. Biçimden hareketle öne sürülen bu yargılar düşünme ile hayal gücü arasındaki uyumun bilinçli bir ifadesi olarak anlaşılabilirler (Guyer, 1997).

Sonuç

Felsefi düşünce boyunca estetik, kendi başına bir disiplin olarak üzerine düşünülmemen bir konuyken Baumgarten estetiği ayrı bir bilim olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak estetiğe hak ettiği önemi veren Kant olmuştur. Bu değer, Kant'ın estetiği Baumgarten'dan alarak geliştirmesiyle olanaklı olmuştur. Bu nedenle Kant'ın estetiğe bakışının ve hangi kavramlar ve düşünüşle felsefi bu soruşturmayı sürdürdüğünün anlaşılması bu disiplinin geçmişi ile geleceği arasındaki bağlantıyı kurmak ve nihayet bu alanda da ortak yargıların olup olmayacağını tartışmak bakımından değerlidir.

Kant'ın estetiğe dair görüşleri, insanı hem doğada bulunan bir canlı hem de amaçlar ülkesinin bir vatandaşı olarak veya başka bir deyişle duyumu ile aklının ya da mantıksal yargıları ile ahlaki yargılarının birliğinde anlamak bakımından zorunlu unsurdur. Bu nedenle Kant'ın ilgili kritiklerinin potasında eritilmiş bir karara varmak, estetik hakkındaki düşüncelerini anlamak için sağlıklı bir yöntemdir. Kant'ın bütün felsefesinin temel unsuru "saf" ve "a priori" olmanın nasıl savunulacağıdır. Ayrıca bu felsefenin tüm alanlarında deneyimin etkisi inkâr edilmeden aklın farklı fakültelerinin güçlü katkısına işaret edilir. A priori bir zemin veya bu felsefeye özgü ifadeyle transandant veya transandantal ben ve akıl kapasitesi çeşitli farklı formülasyonlar altında hüküm verir. Kant felsefesinde düşünme bir yargıya varmaktır ve bu felsefede yargının işlevini çözümlmek, estetik yargı probleminin anlaşılmasında yol gösterici olmuştur. Bunun yanı sıra estetik yargının kendine özgü gücünden veya işlevinden söz etmek için öncelikle belirleyici ve reflektif yargı arasındaki ayırımın temellerinin tespit edilmesi gereklidir. Buradan hareketle bilimsel yargının, belirleyici

bir yargı, estetik yargının duyumsamalar sonrası ortaya çıkan subjektif yargı olduğu söylenebilir. Kant'a göre, estetik yargıya göre nesneyle ilişkimizde yargıladığımız, "yüce" ve "güzel" dediğimiz kavramlar ile nesnel arasındaki bağlantıyı reflektif bakış açısı etrafında konumlandırmaya çalışmış olduğumuza işaret edilmektedir. Beğeni, estetik yargının temelinde olduğu bir nesneye karşı duyulan etkilenimdir. Beğeni yargısı söz konusu olduğunda ise, onun her anlamda çıkarsız ve fayda gözetmeksizin olması gerektiği anlatılmaktadır. Benzer şekilde güzele dair yargılar da çıkardan ve faydadan kesinlikle bağımsız olmalıdır. Bu göstermektedir ki, estetik deneyim sırasında özne nesneden tamamıyla çıkarsızdır. Kant'ın ayırma girdiği bir diğer noktaysa güzelin kesinlikle belli bir kavrama dayanmadığıdır. Estetik yargı çeşitli modalite kalıpları içerisinde güzel düşünüldüğünde onun özüne ait olması (nicelik), amaçsız bir amaçlılık taşıması, genel bir yargı ifade etmesi (nicelik) ve zorunluluk bildirmesi gibi çeşitli sınırlamalarla zorunlu bir hüküm (yargı) ifade eder. Estetik yargıya fayda gözeterek bakılırsa bu konu hususunda bir hükümde bulunmanın nesnellikten uzak olacağı apaçıktır. Sanatın kendi telos'unu kendi içinde taşıdığına işaret eden amaçsız-amaçlılık kavramı eğer bahsedilen mevzu olmasıydı öznenin ilgili şeyden veya nesneden etkilenme biçimi belki de ortaya çıkamayacaktı. Alternatif olarak, Kant bunu, bir şeyin güzel olduğunu hissetmemize neden olan şeyin (ilgisiz ilgi), bir nesne biçiminde onun amacını algılamamız ama amacının ne olduğunu bilmememiz olduğunu söyleyerek yeniden ifade etmiştir (Kant, 2000; 2001: 55-58). Dolayısıyla, güzelliğin spesifik bir paradoksu şudur: Güzellik hem amaçlıdır hem de amaçsızdır. Yani, insan bir nesnenin amacıyla, onun açık amacını bilmeden ilişki kurar. Amaçlılık ise, bir şeyi bilinecek veya kullanılacak bir nesne olarak değil, kendinde olduğu gibi bakılması gereken bir ide olarak kavramak anlamına gelir. Bu, hayal gücümüz ve anlama yetimiz arasındaki ilişkiyi bize vermektedir. Estetik yargı söz konusu edildiğinde Kant'ın görüşleri içerisinde hayal gücü önemli bir yer tutmaktadır. Güzel ve yüce kavramı karşılaştırmasında yalnızca öznenin kaynaklanan estetik yargı ile oldukları gibi şeylerin karşımıza çıktığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır. En azından estetik yargılarda bilme yetisinin sınırlarının aşılma istendiği açıktır.

Sonuç olarak Kant'ın estetik konusunda duyum ile akıl arasındaki dengeli gözetmek suretiyle felsefesiyle uyumlu bir görüşe ulaştığı açıktır. Bunun yanı sıra son kritik, önceki kritiklerde özellikle soruşturulmadan bırakılan yetileri, yargı biçimlerini ve daha önemlisi iki kritiği tamamlaması bakımından zorunlu bir yapıyı açıklamaktadır. Bu nedenle bu felsefeyi daha iyi anlayabilmek, kritik felsefenin literatüründeki bütün kavramlar ile olan bağıntısında ve buna imkân veren 'ben' kavramı etrafında değerlendirmelerde bulunmakla mümkündür. Ne de olsa, Kant için, zihnin mimarisini büyük ölçüde ve ince bir titizlikle ortaya koymuştur denilse hata yapılmış olunmaz. Zira bu mimari ustalık kendi felsefesindeki kavramlar arası ilişkilerde de gözler önüne serilmiştir.

Kaynakça

- Allison, Henry E. (2001). *Kant's Theory of Taste*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Altuğ, T. (2007). *Kant Estetiği*, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Atalay, M. (2007). "Kant's Aesthetic Theory: Subjectivity vs. Universal Validity" in *Percipi 1*. Stanford University.
- Dağtaşoğlu, A. E. (2013). *Kant Felsefesinde Estetik Yargının Epistemolojik Boyutları*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, İstanbul.
- Deleuze, G. (2000). *Kant Üzerine Dört Ders*, Ankara: Öteki Yayınları.
- Eagleton, T. (2010). *Estetiğin İdeolojisi*, (B. Gözkan v.d., Çev.). İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Ginsborg, H. (2006). "Reflective Judgment and Taste", *Philosophical Topics*, 34(1-2), 2006, 45-73
- Gözkan, B. (2018). *Kant'ın Şemsiyesi*, 1.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Guyer, P. (1997). *Kant and the Claims of Taste*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guyer, P. (2014). *History of Modern Aesthetics Vol I*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hançerlioğlu, O. (1993). *Felsefe Ansiklopedisi; Kavramlar ve Akımlar*, Cilt 2(E-I) Ankara: Remzi Kitabevi.
- Hünler, H. (2011). *Estetik'in Kısa Tarihi-Modern Kültür ve Sanat Üzerine Felsefi Bir Araştırma*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Jimenez, M. (2008). *Estetik Nedir?*, (A. Karaçoban, Çev.). İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Kant, I. (1995). *Prolegomena*. (İ. Kuçuradi & Yusuf Örnek, Çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kant, I. (2000). *Critique of the Power of Judgment: The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant*. Ed. Paul Guyer and trans. Paul Guyer and Eric Matthews. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, I. (2010). *Arı Usun Eleştirisi (Saf Akıl Eleştirisi)*, (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- Kant, I. (2011). *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, (A. Yardımlı, Çev.). Ankara: İdea Yayınları.
- Kandemir, M. (2019). *Immanuel Kant'ın Transandantal Felsefe'sinde Yargı Yetisinin İşleyişi Bakımından Dinin Anlamı ve İşlevi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, G. (2019). *Kant Estetiği ve Romantizm*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Matthews, P. M. (1996). "Kant's Sublime: A Form of Pure Aesthetic Reflective Judgment", *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 54(2), 165-180.
- Peters, E. F. (2004). *Antik Yunan Felsefi Terimler Sözlüğü*, (H. Hünler, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Sakızlı, S. (2020). *Kant'ta Transandantal Felsefe İçin Hayal gücünün Bağımsız Bir Yeti Olarak Konumlandırılması Sorunu*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Scruton, R. (2003). *Düşüncenin Ustaları Kant*, (C. Atilla, Çev.). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Sasa, M. S. (2019). "An Appraisal of the Concept of Beauty in Immanuel Kant's Philosophy", *GNOSI: An Interdisciplinary Journal of Human Theory and Praxis*, 2(2), 87-97.
- Tekçe, E. (2021). *Kant Felsefesinde Estetik Yargı Problemi* (Yüksek Lisans Tezi), Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Kırklareli.
- Tunalı, İ. (2008). *Estetik*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Taşkın, A. (2002). "Immanuel Kant'ta Bilginin Kaynağı Problemi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 279-294.
- Wood, A. (2009). *Kant*, (A. Kovanlıkaya, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.



An Evaluation on Kant's Theory of Punishment

Murat Bayram^{1,a,*}

¹ Department of Law, Bingöl Vocational School of Social Sciences, Bingöl University, Bingöl / Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 20/10/2024

Accepted: 22/11/2024

ABSTRACT

Kant grounds his theory of punishment differently from utilitarianism, the dominant conception of 18th century thought, and rejects a conception of punishment that instrumentalizes human beings. Utilitarian thought supports deterrence in punishment and rehabilitation of the offender for social benefit. However, Kant claims that punishment should not be imposed for any purpose, but only because it is a categorical imperative. Kant, who bases his theory of punishment on the categorical imperative, adopts a retributivist (ius tallionis) approach in the execution of punishment. In this sense, Kant thinks that instead of punishments that will rehabilitate the criminal, the criminal should be given the punishment he deserves. Due to the rigidity of this conception, Kant has been subjected to many criticisms, and for this reason, it has been argued that Kantian retributivism also involves deterrence. This study aims to analyze the basic principles of Kant's theory of punishment within the framework of retributivist and deterrent conceptions of punishment.

Keywords: Law, Freedom, Morality, Consciousness, Punishment

Kant'ın Ceza Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme

Öz

Kant, ceza teorisini 18. yüzyıl düşüncesinin egemen anlayışı olan faydacılıktan farklı olarak temellendirir ve insanı araçsallaştıran bir ceza anlayışını reddeder. Faydacı düşünce toplumsal fayda için cezada caydırıcılığı ve suçlunun ıslahını destekler. Ancak Kant cezanın herhangi bir amaç için değil sadece kategorik bir imperatif olduğu için verilmesi gerektiğini iddia eder. Ceza teorisini kategorik buyruk ile temellendiren Kant, cezanın infazında ödetme (retributivist) (ius tallionis) anlayışını benimser. Bu anlamda Kant, suçluyu ıslah edecek cezalar yerine, suçluya hak ettiği cezanın verilmesi gerektiğini düşünür. Bu anlayışın katılığından dolayı Kant birçok eleştiriye maruz kalmıştır ve bu nedenle Kantçı ödetmeciliğin aynı zamanda bir caydırıcılığı da içerdiği ile ilgili görüşler ortaya atılmıştır. Bu çalışma, Kant'ın ceza teorisinin temel ilkelerini, ödetmeci ve caydırıcı ceza anlayışları çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, Özgürlük, Ahlak, Bilinç, Ceza

Süreç

Geliş: 20/10/2024

Kabul: 22/11/2024

Copyright



This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a mbayram@bingol.edu.tr

0000-0002-4768-8282

How to Cite: Bayram, M (2024) An Evaluation on Kant's Theory of Punishment, CUJOSS, 48-Immanuel Kant Özel Sayısı: 26-32

Giriş

Suç ve Cezanın Temel Unsuru Olan Bilinçliliğe İlişkin Felsefi Tartışmalar

Bireye ve topluma kasıtlı olarak yapılan yasa dışı eylemler genel olarak suçun temel dinamiğini oluşturur. Bu anlamda bir eylemin cezalandırılabilmesi için geleneksel kuramdan¹ farklı olarak modern hukukta failin, suçu işlemeyi kastettiğinin kanıtlanması gerekir. Kastın hukukta önemli olduğunun birkaç nedeni vardır: Birincisi, rüşvet ve adam kaçırmaya gibi suçlar kast olmadan gerçekleşmemesidir. İkincisi, cezai eylemin ciddiyetinin genellikle failin niyetine dayanılarak belirlenmesidir. Mesela kişinin, birini öldürme niyeti ile değil öfkeyle yumruklama sonucunda istemsiz bir şekilde birini öldürmesi kasıtsız adam öldürmeden hüküm giyerken, tasarlayarak birini öldürmek için yumruk atması sonucunda kişi, birinci dereceden adam öldürmekten hüküm giyebilir. Üçüncüsü, gerçekleşen her suç eylemi bir istemenin sonucu gerçekleşir. Son olarak modern kuramcılar bireylerin suça teşebbüsünün başarılı olup olmadığına bakılmaksızın bireylerin suça teşebbüsten sorumlu tutulmaları gerektiğini ileri sürerler. Mesela, ölmüş birini öldürmeye teşebbüs etmek bunun içine girebilir. Burada esas olan, gelecekte başka teşebbüsleri engellemektir (Ingram, 2020). Kastın hukukta önemli farklılıklara neden olması, istek, istenç ve seçimin bilinçle olan ilişkisinden kaynaklanır.

Genelde yapılan eylemi etkileyen bilinçtir. Bu nedenle Kant, eylemin arka planını, yani kişinin eylemini tetikleyen temel öğeleri konu edinir. Kant'ın hukuk görüşünde bu anlamda isteme, istenç ve tercih kavramları karşımıza çıkar. Kant'ın (2022: 46-49) felsefesinde yer alan istek yetisi (Begehrungsvermögen) bir varlığın tasarımları aracılığıyla bu tasarımlara ilişkin nesnelere neden olan yetidir. Örneğin, su içme tasarımı benim davranışımı, su içmek için etkiler. Eğer istek yetisi, nesnenin ortaya çıkmasına yönelik bilinçle birlikte olursa seçim (Willkür) olur. Eğer seçimle birlikte değilse, bir dilek olur. Süjenin zihnindeki herhangi bir arzu olarak bulunan istek yetisi, istenç (Wille) olarak adlandırılır. İstenç seçimi belirlediği zaman pratik aklın bizzat kendisi olmaktadır. Saf akıl aracılığıyla belirlenebilecek seçim, özgür seçim olarak nitelendirilir.

Kant (2022) seçimi, kişinin fikirlerini veya amaçlarını gerçekleştirmek için eyleme geçme ya da geçmeme yeteneği olarak tanımlanmıştır. Esasen seçim, insanın yürütme gücüdür ve her zaman eylemin yöneldiği hedefe ulaşma yeteneğine bağlıdır. İnsan seçimi saf değildir; yani seçim, ahlaki kaygılarla motive edilen eylemlerin yanı sıra duygusal dürtülerle motive edilen eylemleri de gerçekleştirebilir. Bu nedenle özgürlük ve ahlak yasaları, birbiriyle çelişen dürtüleri dengeleyen eylemde bulunma ya da bulunmama zorunluluklarını ifade eder. Bu zorunluluklar insan iradesi ya da Kant'ın pratik akıl olarak da adlandırdığı şey aracılığıyla dikte edilir. İrade, insanın

eylem tercihini belirlemesiyle ilgili olarak, kişinin fikirlerinin nesnelere neden olma ya da bunları başlatma yeteneğidir. İrade yasama gücüdür ve koyduğu yasalar birey tarafından hedefe yönelik davranışında takip edilebilir. Özgürlük yasaları, seçilmesi muhtemel bir eylemin maksimi evrensel bir yasa olup olamayacağı testine tabi tutularak saf pratik akıl yoluyla keşfedilir. Kant'ın ünlü kategorik zorunluluğu, esasen kişinin özgürlük yasalarında yer alan hükümlere göre yaşamasını talep eder.

Özgürlük yasaları (hem etik hem de hukuki) a priori olarak tanımlanabilir ve tüm ahlaki yasalar sınıfını oluştururlar. Bu nedenle Kant, adalet ve erdem teorisinin konusunu tanımlamak için ilk olarak bu sınıfı sistematiksel bir şekilde ayırır. Bu ayırım öncelikle Ahlak Metafiziği'nde sürekli olarak çizilen dışsal ve içsel ayırımına dayanır. Genel olarak dışsalın ampirik veya fenomenolojik, içselin ise ideal veya noumenal faktörleri ifade ettiği söylenebilir. Dışsal ve içsel eylemler arasındaki karşıtlık, Kant tarafından hukuksal olanı etik olandan ayırmak için kullanılan ilk ayırımdır (Kant, 2022: 60-62).

Tüm yasalar iki unsurdan oluşur: Birincisi, belirli bir eylemin yapılmasını (yapılmamasını) nesnel olarak gerekli kılar. İkincisi, kişinin bu şekilde davranmayı seçme nedenini yasanın farkındalığıyla öznel olarak birleştiren, yani kişiyi zorunlu kılan veya bağlayan bir motivasyondur (öznel gereklilik). İlk unsur, "sözünü tutacaksın" şeklindedir. Nesnel, ahlaki (pratik) gerekliliği ifade eder. İçerdiği görev, vaat edilen şeyi yerine getirmek için gerekli olan eylemdir. İkinci unsurdaki, yasaya tabii bir kişi, eylemi gerçekleştirmek için yasaya bir tür motivasyon yoluyla bağlıdır. Belirli bir görev söz konusu olduğunda, etik ya da hukuki olarak farklı şekillerde bu göreve bağlı olabilir. Bir görev ve bu görevi yerine getirmek için bir motivasyonun birleşimi olan mevzuat, içerdiği görevler açısından aynı olabilir, ancak bu görevlerle birleştirdiği motivasyon açısından farklıdır. Etik mevzuat, eyleme geçme görevini eyleme geçme motivasyonu ile özdeş hale getirir. Etik mevzuat uyarınca kişi verdiği sözleri yerine getirecektir, çünkü kişi için bunu yapmak bir görevdir. Hukuki mevzuat, görevden dolayı hareket etme fikrini içermez, bunun yerine başka motivasyon biçimlerini kabul eder. Hukuki mevzuat altında kişi, içsel görev duygusundan tamamen ayrı ampirik bir nedenden dolayı, örneğin bunu yapmaya zorlanabileceği için sözlerini yerine getirecektir (Byrd, 1989: 162-164). Dolayısıyla "hukuki yasa koyucuya göre ödevler sadece dışsal ödevler olabilir" (Kant, 2022: 60).

Dışsal ödevler, fenomenolojik dünyada gözlemlenebilen ödevlerdir. İçsel ödevler ise gözlemlenemeyen ödevlerdir. Dışsal ödevlerin yerine getirilmesi ampirik olarak doğrulanabilir ve kişinin eyleme geçme nedeninden bağımsız olarak gerçekleşebilir. Bununla birlikte, içsel ödevlerin yerine getirilmesi yalnızca kişinin eylem nedeninin ya da amacının incelenmesiyle doğrulanabilir, çünkü uygun amaç da benimsenmesi gereken bir ödev olarak kabul edilir. Dışsal motivasyonlar, bağlı oldukları ödevlerin yerine getirilmesini teşvik etmek

¹ Geleneksel kuram mağdurun maruz kaldığı zarara odaklanır.

için bir tür güç ya da ayartma içerir. Bunlar da doğaları gereği ampiriktir. İç motivasyonlar ise ödevlerin kendisidir. Kişinin eylemde bulunma nedeni ampirik olarak doğrulanabilir olmasa da ya ampirik olayların beklentisine ya da hangi ampirik sonuçların beklenebileceğine bakılmaksızın salt görev duygusuna bağlı olacaktır. A'nın B'ye verdiği sözü yerine getirmesinin nedeni A'nın B ile gelecekte iş yapma beklentisi ise, A'nın eylemi ampirik bir olay ya da dışsal bir motivasyondur. Eğer A'nın eylemde bulunma nedeni yalnızca görev duygusu ise, o zaman motivasyonu ampirik ve dışsal değil, saf pratik akıl ve içsel veya noumenal tarafından belirlenir (Byrd, 1989: 164-165).

Öncen bahsettiğimiz üzere Kant, seçimi, kişinin eylemleri aracılığıyla kendi tanımladığı arzularının nesnesini gerçekleştirme yeteneği olarak tanımlar. Aksi takdirde bu yeteneğin eksikliği, seçim olacak şeyi yalnızca bir arzu haline getirir. Mesela, uzaya gitme arzumu, hedefime ulaşmak için bazı araçlara sahip olmadığım sürece bir dilektir. Birisi beni uzaya götürmeyi teklif ederse, o zaman dileğim seçim haline gelir, yani uzay aracına binebilir ya da binmeyebilirim. Uçma teklifi böylece benim seçim olasılığımı genişletir. Ancak uçmayı reddetmek seçimimi sınırlamaz çünkü başlangıçta hiçbir seçimim yoktu. Dolayısıyla özgür bir seçim şansına sahip olurum.

Hedefe yönelik eylemde ortaya çıkan insan seçimi, bazı fenomenolojik etkilerin nedeni olabilir. Kişinin seçimi bir başkasının özgürlüğünün ihlaliyle sonuçlanmadığı sürece, etki, yani eylemi doğrudur. Bu etki üzerindeki herhangi bir sınırlama yanlıştır (doğru değildir) ve bu sınırlama üzerindeki bir sınırlama, etkiyi ilerlettiği için doğrudur. Dolayısıyla her hakka, hakkı uygulamak ya da herhangi bir müdahaleyi engellemek için gerekli olduğu ölçüde zorlama yetkisi eşlik eder. Bu hak kavramı a priori olarak bilinir ve özgürlük kavramının analizi yoluyla ortaya çıkar. Kişinin seçimini özgürce yapma hakkı aynı zamanda bu hakka getirilecek her türlü sınırlamaya karşı koyma hakkı olduğundan, Kant hak kavramını tam anlamıyla, herkesin özgürlüğüyle zorunlu olarak uyumlu ve karşılıklı olan zorlama şeklinde tanımlar. Bu tanım, fiziksel cisimlerin etki ve tepki eşitliği yasalarına göre serbestçe hareket etmesine benzer şekilde, matematiksel kavramlar hakkındaki hakikatleri keşfetmek için kullanılan geometrik bir yapıya benzer biçimde, hak kavramının bir inşasıdır (Byrd, 1989: 171).

Bu anlamda Kant'a göre hukuk, bir kişinin diğer bir kişiyle sadece dışsal ve pratik ilişkisiyle ilgilidir. Böylece hukuk, birinin seçimiyle diğerinin seçiminin özgürlüğün genel yasaları altında birleştirilebileceği bir koşullar sistemi olmaktadır. Diğer taraftan hukukun konusu genel olarak dışsal eylemlerdir, bu anlamda hukuk katlaşılarak etigi hiçbir şekilde içine dahil etmeyerek seçimin belirlenmesinde doğrudan dışsal nedenlere başvurur (Kant, 2022: 70-73). Kant için hukuk ve ahlak alanı için ortak ödevler olsa da ödevde itaat etme yükümlülüğü her bir alanda farklıdır. Hukuk alanında dışsal zorlama ile ödevde itaat edilirken, ahlak alanında özgürlüğün içsel ontolojik önceliğinden dolayı itaat edilir (Hill, 2000: 177-

178). Bir hukuk sistemi yalnızca kişinin açık davranışlarının yasaların gerektirdiklerine uygun olmasıyla ilgilenir (dış görev); etik gibi kişinin aynı zamanda doğru güdülerle hareket etmesiyle ilgilenmez (iç görev) (Scheid, 1983: 266).

Özgürlük, Kant'ın hukuk ve ahlak hakkındaki düşüncesindeki merkezi sözcüktür. Hukukun amaçları açısından, ilgili özgürlük biçimi, dışsal özgürlüktür, kişinin tercihlerine göre hareket etme özgürlüğüdür. Bu seçimlerin aklın buyruklarını ifade etmesi ve ahlaki açıdan sağlam seçimler olmaları gerekmez. Bunlar, somut bireylerin farklı amaçlarını yansıtan öznel olarak olumsal seçimlerdir. Bunlar, özel hukuk ilişkilerini tanımlayan işlemlerdir (mülk edinme ve devretme, sözleşme ve vasiyetname yapma, evlenme ve bir hane kurma). Hukukun işlevi, bu seçimleri, her bireye maksimum bir dış özgürlük alanı garanti edecek şekilde uzlaştırmaktır. Hukuk sisteminin işlevi, dış özgürlüğün kullanılmasını güvence altına almaksa, o zaman hukuk, evrensel bir hukuk yasası altında her bir kişinin tercihlerinin diğerlerinin seçimleriyle birleştirilebildiği koşullar dizisi olarak tanımlanabilir. Yasanın görevi, her birinin seçiminin diğerlerinin seçimleriyle bağdaştırılabilmesini sağlamaktır (Fletcher, 1987: 535).

Kant'a göre ahlaki ve yasal olan arasındaki fark, kişinin görevlerine yönelik farklı duruşlarında yatar. Ahlaki sistemde, yalnızca görevin dış taleplerine uymak- yani kişinin sözünü yerine getirmesi- eylemi ahlaki kılmak için yetersizdir. Görev, ayrıca, uygun eylemin belirleyici sebebi olmalıdır. Bir görevi duygudaşlık ya da korkuyla yerine getirmek, tam da bir eylemi kendine özgü ahlaki değerinden yoksun bırakan duyuusal uyarılara yol açar. Bununla birlikte, yasal alanda, önemli olan tek şey dış uyumdur. Bir eylemin yasallığını değerlendirirken, uyum saikinin önemi yoktur. Doğru herhangi bir yasal görev, ahlaki bir eylem olarak icraya uygundur. Borçlu, sözleşmeden doğan taahhüdünü, yaptırım korkusunu değil, eyleminin belirleyici nedeni olarak aldığı için yerine getirirse, o zaman ahlaki davranır. Yasal görevleri ahlaki eylemin temeli olarak ele almanın önünde hiçbir engel yoktur, ancak Kant tüm yasal görevlerin bu şekilde yerine getirilmesi gerektiğini düşünmez. Görünüşe göre yasal görev fikrinin bir kısmı, kişinin kendini ahlaki eylem disiplinine tabi tutmadan görevin dışsal biçimine uyabilmesidir (Fletcher, 1987: 542). Kritik nokta, yasanın dış zorlamasının ahlaki olmayan uyumu teşvik etmesidir. Hukuki bir yaptırımdan kaçınmak için eylemde bulunduğu sürece, eylem ahlaki olamaz hukuki olur. Dolayısıyla Kant felsefesinde hukuk, ceza teorisi çerçevesinde şekillenir.

Kant'ın Ceza Teorisi

Kant ceza teorisini genel olarak suç işleyenin yararı için bile feda edilemeyecek mutlak bir ideal olan adalet üzerinde temellendirir. Bu anlamda Kant, yarar gözetilerek kişiye verilecek ceza yerine, kişiye hak ettiği cezanın verilmesi ve genel olarak cezanın meşruiyetini sağladığını iddia eder. Genel hukuk ve adalet teorisinin özel bir uygulaması

olarak görülebilecek bu tartışmada Kant, ceza tehdidini değil, tehdit edilen cezanın infazını dikkate almaktadır. Cezanın infazında adalet, hem failin isnat edilen suçtan suçlu olmasını hem de eğer suçluysa cezanın tehdit edildiği şekilde infaz edilmesini gerektirir. Tehdit edilen bir cezanın infaz edilmesinin nedeni, başka bir sosyal amaç değil, suçun işlenmesi olmalıdır.

Kant'a (2022) göre suçun işlenmesi, tehdit edilen cezanın infazı için gerekli ve yeterli bir koşuldur ve bu denklemden herhangi bir sapma, a priori temelli yasa ile çelişeceğinden ve dolayısıyla tamamen tesadüfi ve ampirik olacağından, adalet teorisini ihlal eder. Kant'a göre cezanın infazında ödetme/cezalandırma (retributivist) (ius tallionis)², hem sadece suç işlemekten suçlu olanların cezalandırılmasını hem de ceza tehdidinin a priori olarak geçerli olduğu varsayıldığında herkesin tehdit edildiği şekilde cezalandırılmasını güvence altına alır. Her iki durumda da ceza hukukunda yer alan kategorik zorunluluktan sapmanın tek nedeni, bireyi başka bir sosyal amaç için araç olarak kullanma olasılığı olacaktır. Masumun cezalandırılması ve suçlunun cezalandırılmaması, Kant'ın ceza hukuku teorisi kapsamında şüphelidir ve ödetme ilkesi aracılığıyla olası çözümler olarak dışlanır.

S. I. Benn'e göre, Kant tarafından ileri sürülen ödetme/cezalandırma, suçun cezalandırılmasının kendi içinde doğru olduğunu, suçlunun acı çekmesinin uygun olduğunu adaletin gerektirdiği bir sistemdir. Bu nedenle cezalandırma herhangi bir gerekçeye ihtiyaç duymaz, sadece içsel değeri sezgisel olarak takdir edilir (Benn, 1967: 30). Diğer taraftan Jeffrie Murphy'e göre, Kant'ın cezalandırma teorisi, adil oyun yükümlülükleri olduğu fikrine dayanmaktadır. Kant'ın cezalandırmayı gerekçelendirmesi, yasaları çiğneyenlerin yasalara uyan vatandaşlar karşısında elde ettikleri haksız avantajı geçersiz kılmak içindir (Murphy, 1970). Bu şekilde Kant birçok yorumcu tarafından bir retributivist (ius tallionis) olarak değerlendirilir.³ Hiç şüphesiz Kant'a (1999: 68) retributivist yaftası yapııştırılmasının bir nedeni de temel etik eserlerindeki bazı iyi bilinen ifadeleridir: *"Barışsever insanlara takılmak, onları tedirgin etmekten zevk alan birine, sonunda günün birinde iyi bir dayak atıp haddini bildirirlerse, bu şüphesiz fena bir şeydir, ama bunu herkes onaylar ve daha öte bir sonuca yol açmasa da kendi içinde iyi sayar. Üstelik, dayağı yiyen bile, kendi akıyla, hakkın yerini bulduğunu teslim etmelidir; çünkü aklın kaçınılmazcasına onun gözleri önünde koyduğu iyi olma ile iyi davranma arasındaki oranı, o burada uygulanırken görür."* Diğer taraftan "Ahlakın Metafiziği Hukuk Öğretisi" adlı çalışmada: *"Yargısal ceza asla bir suçlu ve sivil toplum için diğer iyiliği teşvik amacıyla bir araç olarak kullanılamaz, bunun yerine ceza her zaman sadece suçluya, onun ihlali nedeniyle verilir."* Kant bu ifadelerinden dolayı katı bir ödetmeci olarak görülmüştür (Kant, 2022: 193-194).

Diğer taraftan Mark Tunick, Kant'ın ödetmeci ceza teorisinin içinde bazı faydacı temeller barındırdığını iddia eder (Tunick, 1996: 62). Kant ödetmeci bir ceza anlayışını savunsa da bazı ifadelerinde cezada genel faydaya yöneldiği görülmektedir. Mesela "Ahlakın Metafiziği Hukuk Öğretisi" adlı çalışmanın "Ceza ve Af Hukuku Üzerine" bölümünde retributivist ifadelerde bulunsa da toplumun faydası için (eğer toplum yok olacaksa) bazı özel durumlarda ölüm cezalarının yerine başka cezalar (toplumun dağılmaması için) verilmesi gerektiğini söyler (Kant, 2022: 197). Kant'a (1963) göre, Tanrı tarafından verilen cezalar ödetmeci, toplum halinde yaşayan biz insanların cezaları ise daha çok caydırıcıdır.

Byrd'a göre, Kant'ın genel olarak bir arada var olan ve dolayısıyla kendi kendini sınırlayan özgürlük fikrinden yola çıkan 'karşılıklı zorlama olarak hak' anlayışı ceza tehdidinin suçu caydırmaya yönelik olduğu tezini desteklemektedir. Doğa durumunda, kişi özgürlüğüne haksız bir müdahaleyi önlemek ya da başkasının hakkı olan bir şeyi yapmaya zorlamak için haklı olarak güç kullanabilir. Bu hak kavramı doğa durumunda öz savunma ve öz yardımın temelini oluştururken, sivil bir toplumda devletin zor kullanma hakkı ile paralellik gösterir. Doğa durumundaki ve sivil toplumdaki zorlama arasındaki paralelligi, bir tarafta meşru müdafaa ve ampirik zilyetlik, diğer tarafta ise ödetme/cezalandırma ve ideal zilyetlik arasındaki ilişkide görebiliriz. Ampirik mülkiyetin ihlali, bir başkasının özgürlüğünün doğrudan ihlalidir ve bu özgürlüğü savunmak için haklı görülen zorlama, meşru müdafaa veya doğrudan ani güçtür. İdeal zilyetliğin ya da alıkoyma olmaksızın zilyetliğin ihlali, yalnızca ortak bir anlaşma yoluyla var olabilecek bir özgürlük uzantısının ihlalidir. Özgürlüğün bu genişlemesini savunmak için meşrulaştırılan zorlama, sivil toplum aracılığıyla güvenliği sağlamak için gerekli olmalıdır. Devlet güvenliği garanti altına almak için kurulduğundan, uygulayabileceği zorlama acil bir tehlide yanıt vermekle sınırlı değildir. Aslında devlet, üyelerinin birbirlerine karşı tehlikesiz olduğu bir durum yaratmalıdır ki kendini savunmaya gerek kalmassın. Toplum için ceza tehdidi, bireysel özgürlüğe haksız müdahaleleri önlemek için profilaktik olarak kullanılan zorlamadır. Sivil topluma geçişte, güvence altına alınan güvenlik karşılığında kişi diğerini zorlayabileceği güçten vazgeçer (Byrd, 1989). Nitekim güvenliği temel alan bir ceza teorisi caydırıcı olmak durumundadır.

Doğa durumundan sivil topluma geçerken kişi kendini yasa koyan ve yargılayan ortak iradeye tabi kılar. Bu iradenin kararları, karar verdiği hakları güvence altına almak için meşru güç yoluyla uygulanabilir. Sadece sivil toplumdaki dağıtıcı adalet barışı ve evrensel özgürlüğü koruyabilir. Bir insanın meşru müdafaa dahilinde kendisini yaralayan birinden koruma ve karşılık verme hakkı vardır, ancak kendisini yaralayan birisini cezalandırma hakkı yoktur. Toplumun suç teşkil eden ihlalleri cezalandırma hakkı, hakları güvence altına alma görevinde ya da ortak iradenin bir ifadesi olarak kendini sürdürme görevinde yatmaktadır. Bu şekilde ceza, genel iradeye teslim edilerek herhangi bir hasımlığın oluşmasını engeller.

² Genel olarak cezanın amacı üzerine iki görüş temel olmuştur. Bunlardan biri retributivist (ödetmeci); yani suçlu olan kişiye hak ettiği cezayı verilmesi gerektiğini savunan görüştür. Diğeri ise faydacı cezalandırma; yani suç işleyen kişiye verilen cezanın amacının toplumsal fayda gözetilerek verilmesidir.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz: (Scheid, 1983), (Bradley, 1970), (Brandt, 1959), (Pincoffs, 1966), (Goldinger, 1965).

Byrd'e göre, eğer ceza hukukunun amacı ortak iradenin güvenliğini sağlamaksa, cezalandırmaya ilişkin intikamcı bir teori biraz yersiz görünmektedir. İntikam her zaman olaydan sonra gerçekleşir ve dolayısıyla bir suçun işlenmesini gerektirir. Suç bir kez işlendikten sonra, artık cezai ihlalden kaynaklanan güvenlikten söz edilemez. Güvenliğe yönelik bir ceza hukuku teorisi, cezanın caydırıcılık işlevini görmelidir. Yine de Kant kendi ceza hukuku sistemi içerisinde çok açık bir şekilde cezalandırmaya/ödetmeye yer vermektedir. Bu açık çelişkinin çözümü, ceza tehdidi ile cezanın infazı arasındaki ayırmada yatmaktadır. Ceza, ceza hukuku normlarına uyulmasını teşvik etmek veya ihlalleri caydırmak için verilir, ancak kişi normu ihlal ettiği için cezalandırma ilkesinde belirtilen adalet taleplerine göre infaz edilir (Byrd, 1989: 183-184).

Eğer suçu caydırmak için ceza tehdidinde bulunuluyorsa, ne kadar ceza uygundur? Bu sorunun cevabı Kant'ın özgürlük ve özgürlüğün engellenmesine yönelik bir engelleme denkleminde ve dolaylı olarak da ödetme ilkesinde yatmaktadır. Ahlak Metafiziği'nde Kant sözlü hakaret ve buna uygun ceza örneğini verir. Kant her ne kadar ödetme/cezalandırma ilkesini işlenen suça uygun cezayı savunmak için kullansa da ceza tehdidinin suçu caydırmadaki etkinliğinin onu ilgilendirdiği açıktır: "Bu nedenle, örneğin sözlü yaralama için para cezası hakaretle orantılı değildir, çünkü çok parası olan biri zevk için bir kez suç işlemeyi göze alabilir..." (Kant, 2022: 195). Ceza tehdidi, herhangi bir suç işleme dürtüsüne karşı koyan bir dürtü veya bu suçun temsil ettiği özgürlük engeline eşit bir engel olmalıdır. Eğer engel (ceza) suçtan daha az ise, o zaman suçun doğasında var olan özgürlük kısıtlamasına karşı koymada etkili değildir. Bu durumda toplum, hakları güvence altına alma görevinde başarısız olur ve böyle durumlarda suçlunun cezalandırılıp cezalandırılmayacağı sorgulanabilir. Ödetme/Cezalandırma ilkesi, benzer suçlara benzer cezalar öngördüğü için, ceza tehdidinde yer alan yasayı ihlal etmeme motivasyonunun suç ihlallerini caydırmak için gerekli güce sahip olmasını sağlar (Byrd, 1989: 192-193). Bu anlamda Byrd, Kant'ın ceza teorisi konusunda ceza tehdidi ve cezanın infazı arasında bir ayırım yapar. Ödetmeciliğin, cezanın infazında söz konusu olduğu, caydırıcılığın ise cezanın tehdidinde söz konusu olduğunu iddia eder. Byrd'e (1989:191) göre Kant, toplumun cezalandırma hakkını ödetmeye değil caydırmaya ya da suçu önlemeye bağlar. Eğer ceza hukuku yaptırımlarının nedeni intikam olsaydı, tehdit edilen cezanın belirli durumlarda etkili olup olamayacağı sorusu önemsiz olurdu.

Cezanın infazında intikam, birey açısından adaleti güvence altına alır. Cezai ihlallerin sonuçları hakkında adil bir uyarı yapıldıktan sonra, ceza tehdidi yoluyla sağlanan motivasyonun ihlali gerçekleştirme arzusuna karşı etkili bir karşı itici güç olabileceği varsayıldığında, yargı tehdit edilenden ne daha fazlasını ne de daha azını uygulamakla yükümlüdür. Hakime yöneltilen kategorik bir zorunluluk olarak ceza hükmünden herhangi bir sapma şüphelidir. Tehdit geçerliyse, toplum bu tehdidin gereğini yerine getirmekle yükümlüdür. Toplumun ya da herhangi bir bireyin iyiliği gibi hiçbir düşünce, suçluya adil davranılmasını etkileyemez (Byrd, 1989: 199).

Cezanın ödetmeciliği ve caydırıcılığı konusunda Kant (1963), başka bir çalışması olan Etik Üzerine Dersler'de söyledikleriyle de tutarlıdır. Bu çalışmada, "Ödül ve Ceza" başlığı altında Kant oldukça açıktır. Cezanın genel olarak ya caydırıcı ya da cezalandırıcı olduğuna işaret etmektedir. Cezaların tek amacı bir kötülüğün ortaya çıkmasını önlemekse caydırıcıdır. Bir kötülük yapıldığı için uygulandıklarında ise cezalandırıcıdır. Kant daha sonra devletin her zaman caydırıcılıkla ilgilendiğini ileri sürer: Dolayısıyla cezalar bir kötülüğü önlemenin ya da cezalandırmanın bir aracıdır. Hükümetler tarafından uygulananlar her zaman caydırıcıdır. Hükümetler tarafından uygulanan tüm cezalar pragmatiktir; ya düzeltmek ya da örnek olmak için tasarlanmışlardır. Yönetici otoriteler suç işlendiği için değil, suç işlenmemesi için cezalandırırlar.

Buraya kadar söylenenler Kant'ın tam bir retributivistten ziyade kısmi bir retributivist olması gerektiği sonucuna işaret etmektedir. Ancak Kant'ın temel ahlak teorisi onun böyle bir görüşe sahip olmasına izin verir mi? Şimdi bu soruyu ele almalıyız. Buraya kadar sunulan gerekçelerden hareketle, Kant'ın, genel olarak bireysel özgürlüğü desteklediğinde, yani orantısız derecede ağır cezalar, suçları (özgürlük ihlallerini) caydırmada etkili olduğunda, belirli bireylere orantısız derecede ağır cezalar vermeye hazır olacağından şüphe duyulabilir. Hatta bu durumda Kant, devletin toplum genelinde bireysel özgürlük hedefini desteklediğinde masum kişilerin cezalandırılmasına izin vermek zorunda kalabilir. Pek çok kişinin fark edeceği gibi, bu tür bir sorun faydacı cezalandırma teorilerine yönelik temel bir eleştiri oluşturmuştur. Kant bu konuya değinirken şöyle demektedir:

"İnsanlar arasında siyasi bir anayasa fikri, yüce otoritenin bir niteliği olarak ceza adaleti kavramını içerir. Tek sorun, suçu bastırmanın bir aracı olarak hizmet ettiği sürece (devletin herkesin kendine ait olana sahip olma garantisinin ihlali olarak düşünüldüğünde) belirli bir ceza türünün yasa koyucu için bir kayıtsızlık meselesi olup olmadığı ya da sadece adalet temelinde, suçlunun şahsında insanlığa (yani insan türüne) duyulan saygının da dikkate alınması gerekip gerekmediğidir" (1996: 130).

Kant (2013: 46) için buradaki endişe, bir bireye yalnızca bir araç olarak davranmaya karşı olan genel ahlaki ilkesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır: "Öyle davranın ki ister kendi kişiliğinizde ister bir başkasının kişiliğinde olsun, insanlığa her zaman bir amaç olarak yaklaşın ve asla sadece bir araç olarak yaklaşmayın." Aslında bu ahlaki ilkeyi kabul etmek endişeyi son derece acil bir ahlaki sorun haline getirir. Devletin başkalarını caydırmak amacıyla bir bireyi cezalandırmaya ne hakkı vardır? Gerçekten de birey suçlu olsun ya da olmasın, devletin bir kişiyi bu şekilde, sadece bir araç olarak kullanması nasıl haklı görülebilir? "Ceza hukuku egemenin tebaasına karşı, onun suç işlemesi nedeniyle bir acı vermesidir... Kamusal yasayı çiğneyen birine devletin vatandaşı olma yeteneğini kaybettiren bu ihlale genel olarak cürüm (crimen), kamusal cürüm (crimen publicum) adı verilir" (Kant, 2022: 193).

Kant (2022: 199-200) burada yalnızca egemenin cezalandırma ve cezalandırmama yetkisine sahip olduğunu ifade eder. Aslında, Kant'ın cezalandırma konusunda açıkça izin verdiği tek istisna, egemenin cezayı esirgeyebileceği özel durumdur: Birincisi, bir annenin evlilik dışı olan çocuğuna karşı cinayettir, ikincisi ise, bir askerin düelloda diğer askere karşı işlemiş olduğu cinayettir. Kant'a göre bu iki durum şeref meselesi ve doğal durum olduğu için öldürme eylemleri cinayet olarak isimlendirilmez. Her ne kadar bu eylemler cezalandırılabilir olsalar da ölüm cezası ile cezalandırılmazlar. Evlilik dışı çocuk yasa dışıdır, dolayısıyla yasanın korunması dışındadır. Toplum evlilik dışı çocukların varlığına ve yokluğuna karşı kayıtsız ve seyirci kalabilmektedir. Askeri durumlarda da hakaret söz konusu olduğunda bu mahkemeye değil şeref için düelloyla cezalandırmaya zorlanır. Dolayısıyla düelloda karşı tarafın ölümü dahi söz konusu olduğunda bu aleni kavga cinayet olarak nitelendirilmez. Diğer taraftan Kant "gemi kazası"⁴ örneğinde başkasını öldüren kişi için caydırıcılığı işe yaramayacağından ötürü öldüren kişiye ceza verilemeyeceğini söyler.

Cezalandırmanın koşulu basitçe kişinin suç işlemiş olmasıdır. Bununla birlikte, Kant için suçun kasıtlı ihlal anlamına geldiği belirtilmelidir. İhmalkâr eylemlerin Kant'ın anladığı anlamda suç olup olamayacağı tamamen açık değildir; ancak yasanın ihlali olduğu bilincinin eşlik ettiği kasıtlı bir eylem kesinlikle bir suçtur.

Aslında Kant (2013) şöyle der: "Birini öldürürsem cezalandırılacağım demek, İnsanlar arasında suçlular varsa, doğal olarak ceza yasalarını da içerecek olan bu yasalara herkesle birlikte kendimi de teslim ediyorum demekten başka bir anlama gelmez." O halde bu doğrultuda, kişi, rasyonel bir kişi olarak, bir hukuk sisteminin içinde olduğu için cezasını kabul eder. Bu ceza ister ödetmeci ister caydırıcı olsun suç işleyen kişi bunu kabul etmek zorundadır. Burada temel olan suçlunun ruhunu iyileştirmek veya işlenen suçtan kaynaklanan toplumsal yapıdaki bir tür kopuşu onarmak ise birey tekrar topluma kazandırılabilir. Bu şekilde düşünüldüğünde elbette ödetmeci cezalar yerine caydırıcı cezalar tercih edilir. Ancak Kant bireysel özgürlüklerin cezada caydırıcılık için feda edilmemesi gerektiğini vurgular. Yani Kant caydırıcılığı ceza hukukunun içine yerleştirirse dahi bunun ödetme ilkesine dayandırılması gerektiğini düşünür. Nitekim Kant toplum kendini feshetmek üzere olsa bile son katilin cezalandırılmasında ısrar etmektedir. Bu durumda, hiçbir suç kontrolü ya da caydırıcı amaca ulaşamayacak gibi görünmektedir ve bu nedenle Kant'ın son suçlunun cezalandırılması konusundaki ısrarı tam anlamıyla intikamcılık ilkelerinden kaynaklanmaktadır.

Kant ödetmecilik argümanı ile akıntıyı tersine çevirmeyi başarmış ve faydacı caydırıcılık teorisini en azından geçici olarak geri çekilmeye zorlamıştır. Bugün bile Kant'ın ceza hukuku teorisi, temel ilkelerine odaklandığımızı varsayarsak, basitçe eskimiş değildir. Tüm somut referanslar (hadim etme, ölüm cezası vb.) ilkeler seviyesinin altında yer alır ve esasen insanlık dışı olarak eleştirilir. Kant'ın genel anlamda ceza teorisi: (1) hem ahlaki hem de hukuki olarak bir ahlak yasasının ihlalinin cezayı hak ettiğini savunan pratik akıl fikri. Buna (2) analitik olarak hukukla bağlantılı olan ve hükümetin kuruluşundan önce bile geçerli olan güç kullanma yetkisi ve (3) doğuştan gelen ve meşru olarak kazanılmış hakları güvence

altına almak için kamusal bir hukuk devletinin kurulması eklenir. Herhangi bir cezalandırma teorisi ancak bu üç unsurla birlikte şekillenir (Höffe, 1994: 187- 188).

Kant'ın kimin ve niçin cezalandırılması gerektiğine dair soruya verdiği yanıt ödetmeci ve caydırıcı teorilerin ilkelerini ortaya koymada önemli bir yere sahiptir. Suçun cezalandırılması, yalnızca suçlunun cezalandırılabilirliği ve yalnızca suç işlediği için cezalandırılabilirliği anlamında bir intikamdır. Kolektif ya da ibret verici cezaların yaygın uygulamalarına ve devletin refahına yönelik yaptırımlara karşı olarak Kant'ın şartı önemlidir: Her şeyden önce, bir kimse bu cezadan kendisi ya da yurttaşları için bir avantaj elde etmeyi düşünmeden önce, cezalandırılabilir bulunmalıdır. Masum insanların cezalandırılması her durumda büyük bir adaletsizlik olduğundan, evrensel intikam kavramı diğer tüm hususlara göre mutlak önceliğe sahiptir. Sadece birinin suç işlediği varsayımıyla diğer ikincil hususlar devreye sokulabilir. Kant caydırıcılık, iyileştirme ve yeniden sosyalleşmeyi ceza hukukundan tamamen dışlamaz, ancak bunların yalnızca ikincil bir rol oynamasına izin verir (Höffe, 1994: 190). Dolayısıyla niçin cezalandırılmalıdır sorusuna verilecek yanıt, ödetmeciliği barındıracağı gibi caydırıcılığı da büyük oranda içerir.

Sonuç

Kant için hukuk, gerekli asgari dışsal koşulları garanti altına almak ve özgürlüğü korumak için uygulanan bir zorlayıcı güç aracıdır. Bu dışsal koşullar da evrensel dışsal özgürlüğün ya da herkesin dış dünyada kendi benimsediği hedeflerin peşinden gitmesi için azami eşit özgürlüğün ön koşuludur. Evrensel özgürlük için gerekli koşullar sivil toplum aracılığıyla güvence altına alınır. Bu toplum, bireysel özgürlüğün yalnızca dolaysız değil, daha da önemlisi soyut kapsamını güvence altına alan bir araçtır. Ceza hukukunun amacı da bu toplumsal düzeni korumaktır. Kurallarına itaati teşvik etmek için ceza tehdidi şeklinde dış zorlamayı kullanır.

Toplumun her üyesinin azami evrensel özgürlüğünü güvence altına almak için kullanılan bir tehdit olarak ceza, doğası gereği açıkça caydırıcıdır. Bu anlamda baktığımızda hukuki yaptırımın temeli caydırıcılık ile örtüşür. Ancak ahlak alanında durum tamda böyle değildir. Hukuk alanında dışsal zorlama ile ödev itaat edilirken, ahlak alanında, özgürlüğün içsel ontolojik önceliğinden dolayı itaat edilir. Bu anlamda Kant için hukuk ve ahlak alanında ortak ödevler olsa da ödev itaat etme yükümlülüğü her bir alanda farklıdır. Dolayısıyla ahlaki anlamda bir ceza caydırıcılık yerine ödetmeci (retributivist) (ius tallionis) bir yapıya sahiptir. Çünkü Kantçı anlamda ahlak, teleolojik değil kategorik imperatiftir. Toplumun ya da üyelerinden herhangi birinin iyiliği gibi hiçbir nedenle birey bir amaca ulaşmak için araç olarak kullanılamaz. Bu nedenle, Kant için tehdit edilen cezanın infazında ödetmecilik, toplumu bireye yönelik olası tepkiler yelpazesinde sınırlar ve olası tüm sosyal düzen modelleri arasında en özgürlükçü olanlardan birini tamamlar. Diğer taraftan ceza tehdidinde bulunurken, tehdidin etkili bir caydırıcı hale gelmesi gerekir, ancak daha sonra emirlerinin ihlali durumunda tehdidi yerine getirme görevi ışığında, cezanın birey açısından adil olması gerekir. Sonuç olarak Kant, ödetmeci ceza anlayışını sınırlı bir caydırıcılık ile destekler.

⁴ Hukuk felsefesi tarihinde tartışılan bu sorun şöyledir: Bir gemi kazasında kurtulan iki kişinin birinin kurtulmak için tutunduğu tahta parçasını diğerinin elinden alıp almayacağı ikilemidir. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Finkelstein, 2001), (Bayram, 2023).

Extended Summary

In the transition from the state of nature to civil society, one subordinates oneself to the common will that legislates and judges. The decisions of this will can be enforced through legitimate force to secure the rights it has decided upon. Only distributive justice in civil society can preserve peace and universal freedom. A person has the right to fight back and protect himself from someone who injures him in self-defense, but he does not have the right to punish someone who injures him. Society's right to punish criminal violations lies in its duty to secure rights or to perpetuate itself as an expression of the common will. In this way, punishment is surrendered to the general will and prevents any antagonism from arising.

In general, Kant bases his theory of punishment on justice, an absolute ideal that cannot be sacrificed even for the benefit of the offender. In this sense, Kant claims that instead of the punishment to be given to the person by considering the benefit, the person should be given the punishment he deserves and that it ensures the legitimacy of punishment in general. In this discussion, which can be seen as a special application of the general theory of law and justice, Kant considers not the threat of punishment but the execution of the threatened punishment. Justice in the execution of punishment requires both that the perpetrator be guilty of the imputed crime and, if guilty, that the punishment be executed as threatened. The reason for the execution of a threatened punishment must be the commission of the crime, not some other social purpose.

According to Kant, retributivism in the execution of punishment (*ius tallionis*) guarantees both that only those guilty of committing crimes are punished and that everyone is punished as threatened, assuming that the threat of punishment is a priori valid. In both cases, the only reason to deviate from the categorical imperative in criminal law would be the possibility of using the individual as a means to some other social end. The punishment of the innocent and the non-punishment of the guilty are suspect in Kant's theory of criminal law and are excluded as possible solutions through the principle of retribution. On the other hand, Kant's conception of 'right

as mutual coercion', which is based on the idea of freedom as generally coexisting and therefore self-limiting, supports the thesis that the threat of punishment is intended to deter crime. In this sense, Kant supports the retributive understanding of punishment with a limited and closed understanding of deterrence.

Kaynakça

- Bayram, M. (2023). Hukuk Felsefesinde Zorunluluk Halinin Temelleri, *Legal Hukuk Dergisi*, 21(250), 3845 -3870.
- Benn, S. I. (1967). Punishment, Paul Edwards (Ed.), in *The Encyclopedia of Philosophy*, London: Macmillan Publishers.
- Bradley, F. H. (1970). *Ethical Studies*, Oxford: Oxford University Press.
- Brandt, Richard B. (1959). *Ethical Theory*, Englewood Cliffs, N.J.: PrenticeHall
- Byrd, S. (1989). Kant's Theory of Punishment: Deterrence in Its Threat, Retribution in Its Execution, *Law and Philosophy*, 8(2), 151-200.
- Finkelstein, C. (2001). Two Men on a Plank, *Legal Theory*, 7, 279–306
- Fletcher, George P. (1987). Law and Morality: A Kantian Perspective, *Columbia Law Review*, 87(3), 533-558
- Goldinger, M. (1965). Punishment, Justice and the Separation of Issues, *Monist*, 49, 458-74.
- Hill, Thomas E. (2000). *Respect, Pluralism, and Justice—Kantian Perspectives*, Oxford: Oxford University Press.
- Höffe, O. (1994). *Immanuel Kant*, (Marshall Farrier, Çev.). New York: State University of New York Press.
- Kant, I. (1996) *The Metaphysics of Morals*, (Mary Gregor, Çev.). Cambridge University Press.
- Kant, I. (2013) *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, (İonna Kuçuradi, Çev.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (1999) *Pratik Aklın Eleştirisi*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2022) *Ahlakın Metafiziği Hukuk Öğretisi*, (Altan Heper, Çev.), Ankara: Fol yayıncılık.
- Kant, I. (1963). *Lectures on Ethics*, (Louis Infield, Çev.) New York: Harper & Row Publishers, Harper Torchbooks.
- Murphy, J. G. (1970). *Kant: The Philosophy of Right*, New York: St. Martin's Press.
- Pincoffs, E. L. (1966). *The Rationale of Legal Punishment*, Atlantic Highlands NJ.: Humanities Press.
- Scheid, D. E. (1983). Kant's Retributivism, *Ethics*, 93(2), 262-282
- Tunick, M. (1996). Is Kant a Retributivist?, *History of Political Thought*, 17(1)



Immanuel Kant's Moral Actions in Sarah Kane's *Blasted*

Esma Mustafa^{1,a,*}

¹ Preparatory School, Mudanya University, Bursa, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 22/10/2024

Accepted: 16/12/2024

ABSTRACT

Sarah Kane's *Blasted* is a harrowing exploration of violence, trauma, and the fragility of human morality in a world ravaged by brutality. Through the characters of Ian and Cate, Kane examines the collapse of societal structures, the abuse of power, and the enduring question of what it means to act ethically under extreme circumstances. The play's graphic depictions of abuse and vulnerability force audiences to confront the raw complexities of morality, particularly in the context of suffering and survival. This paper investigates Ian's transformation in *Blasted* through the lens of Kant's philosophy of moral actions. According to Kant, the morality of an action is determined not by its outcome but by the intention and adherence to moral duty guiding it. Ian's progression from an unjust aggressor to a helpless dependent raises critical questions about the ethical value of his later actions and whether they signify genuine moral growth. By contrasting Ian's behaviour with Cate's acts of selflessness, this analysis aims to uncover the more profound ethical implications of Kane's work, emphasizing how her play challenges and redefines the boundaries of morality in the face of unimaginable violence.

Keywords: Kantian ethics, morality, redemption, authority, and violence.

Sarah Kane'in *Blasted* Adlı Eserinde Immanuel Kant'ın Ahlaki Eylemleri

Süreç

Geliş: 22/10/2024

Kabul: 16/12/2024

Copyright



This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

ÖZ

Sarah Kane'in *Blasted* adlı oyunu, şiddet, travma ve insan ahlakının kırılganlığını acımasız bir dünyanın bağlamında ele alan sarsıcı bir eserdir. Ian ve Cate karakterleri üzerinden Kane, toplumsal yapının çöküşünü, gücün kötüye kullanımını ve aşırı koşullar altında etik davranmanın ne anlama geldiğine dair kalıcı soruları inceler. Oyundaki şiddet ve savunmasızlık tasvirleri, izleyiciyi ahlakın karmaşıklıklarıyla yüzleşmeye zorlar, özellikle acı çekme ve hayatta kalma bağlamında. Bu makale, *Blasted* eserindeki Ian'ın dönüşümünü Kant'ın ahlak felsefesi perspektifinden incelemektedir. Kant'a göre, bir eylemin ahlaki değeri, sonucuyla değil, bu eylemi yönlendiren niyet ve ahlaki göreve bağlılıkla belirlenir. Ian'ın baskıcı bir saldırganken çaresiz bir bağımlıya dönüşmesi, daha sonraki eylemlerinin ahlaki bir büyümeyi temsil edip etmediği ve bu eylemlerin etik değer taşıyıp taşımadığı konusunda önemli sorular ortaya koyar. Ian'ın davranışları ile Cate'in fedakârlık dolu eylemleri arasındaki karşıtlık üzerinden bu analiz, Kane'in eserindeki daha derin ahlaki çıkarımları ortaya çıkarmayı ve oyunun, hayal edilemez şiddet karşısında ahlakın sınırlarını nasıl sorguladığını vurgulamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kantçı etik, ahlak, kefaret, otorite ve şiddet.

^a esma.mustafa@mudanya.edu.tr

^a <https://orcid.org/0000-0002-8483-7777>

How to Cite: Mustafa, E, (2024) Immanuel Kant's Moral Actions in Sarah Kane's *Blasted*, *CUJOSS*, 48 – Immanuel Kant Özel Sayısı: 33-44

Introduction

Literature has been a powerful tool for exploring complex moral concerns, offering insight into the ethical dilemmas that define human experience for an extended period. Through portraying characters and their actions, literature often challenges established moral frameworks, allowing readers to engage with the concepts of virtue and vice, right and wrong. Literary works frequently depict

situations that force characters to confront extreme circumstances—such as violence, trauma, and survival—pushing their moral compass's boundaries. These narratives invite readers to examine the motivations behind actions and reflect on the consequences that follow, thereby fostering philosophical inquiry into what it means to act morally in the face of adversity. By

presenting these moral challenges, literature provides a unique space for contemplating human behaviour and the ethical complexities that arise under challenging circumstances.

As a literary and performative art form, drama has long served as a powerful medium for exploring moral dilemmas, survival, and the nature of violence. Placing characters in extreme circumstances exposes ethical quandaries and challenges societal norms, offering a space for reflection on human behaviour. Classic tragedies like Sophocles' *Antigone* and Shakespeare's *Macbeth* explore moral conflicts involving duty, ambition, and justice. In modern drama, these dilemmas are often presented through fragmented and ambiguous narratives, reflecting the complexities of contemporary ethics. Survival, a recurring theme, is frequently intertwined with violence, which emerges both as a physical act and as a metaphor for power struggles or existential despair. Through the lens of violence and survival, drama probes the breakdown of morality and the complexities of human behaviour under extreme conditions, forcing audiences to confront difficult questions about the influence of violence on moral frameworks and the reevaluation of societal norms.

In-Yer-Face Theatre, a term popularized to describe the provocative works of playwrights like Sarah Kane and Mark Ravenhill, engages with complex ethical issues such as survival, violence, and moral dilemmas, challenging audiences to reflect on the consequences of human actions in extreme circumstances. Through intense emotional experiences, these works expose the fragility of ethical systems and invite deeper philosophical reflection on the nature of good and evil. Kantian ethics, emphasizing duty, moral law, and the categorical imperative, provides a framework to assess these challenges, focusing on the intrinsic value of actions guided by moral duty rather than consequences. In this light, *Blasted* serves as a compelling text for exploring the ethical decisions of its characters, Ian and Cate, through the lens of Kantian principles, particularly their struggles with violence, survival, and preserving human dignity amidst moral chaos.

This intersection between drama, moral conflict, and Kantian ethics provides a powerful lens to explore human behaviour and decision-making complexities. By applying Kant's principles to the portrayal of violence and suffering in drama, we can better understand how individuals reconcile their moral duties with the harsh realities of the world around them. Kant's emphasis on goodwill and moral duty and the universal application of moral laws through the categorical imperative offers a framework for examining how play characters confront their ethical dilemmas amidst personal and societal turmoil. Kant also stresses the importance of respect for human dignity, asserting that each person should be treated as an end in themselves, never merely to an end. He argues that duty

over inclination is essential in moral action, meaning that the moral worth of an action depends on its motivation—whether it arises from a sense of obligation and goodwill rather than personal inclination. This exploration invites a deeper reflection on individuals' moral choices in the face of suffering, questioning the possibility of moral redemption in a world often driven by conflict and violence.

This paper explores the moral complexities in Sarah Kane's *Blasted* through the lens of Kantian ethics. By examining Ian's transition from aggression to vulnerability and contrasting his moral evolution with Cate's responses, the analysis highlights how Kane's portrayal of violence and compassion challenges conventional moral judgments. The play raises critical questions about power, redemption, and human dignity while also situating human behaviour within broader philosophical discourse. This paper demonstrates that literature serves as a medium for storytelling and a critical space for interrogating and expanding upon established ethical theories, particularly about profound moral dilemmas.

Ethical Behaviour in *Blasted*

Despite her tragic and brief life, Sarah Kane (1971–1999) was a British playwright whose work profoundly impacted contemporary theatre. Kane's plays were renowned for their raw, intense, and frequently startling nature, and her writing challenged the limitations of conventional dramatic form by concentrating on themes of love, suffering, mental illness, and violence. Her work is frequently linked to the "in-yer-face" theatre movement of the 1990s, distinguished by its aggressive style and willingness to depict graphic and disquieting content. Themes of trauma and suffering are frequently employed in Kane's plays to confront the audience with disquieting truths about human nature, investigating the most sinister aspects of human existence (Sierz, 2001).

Blasted is a dark and intense play that explores themes of violence, trauma, and human suffering. It is a profound exploration of survival and morality amidst incomprehensible violence, using the Bosnian War as a backdrop to simulate the barbarism of real-world conflicts. The play forces the audience to confront the intersections of personal and political violence, examining how intimate relationship violence mirrors the more enormous atrocities of war. Through its non-linear narrative and unconventional staging, *Blasted* challenges characters and viewers to face the brutal realities of human suffering, blurring the line between the personal and the global. Kane's unflinching portrayal of violence highlights the limits of human compassion and the potential for malice, raising questions about the possibility of redemption or hope in a fragmented world. By depicting violence without leniency, the play asks critical questions about individual moral actions during conflict and the lasting impact of trauma on both personal and collective identities.

Set in a hotel room in Leeds, *Blasted* has two main characters: Ian, a middle-aged, manipulative, and abusive journalist, and Cate, a younger woman who is his companion. The play begins with their dysfunctional relationship, marked by Ian's cruelty and Cate's vulnerability. As the play unfolds, the action shifts dramatically when a soldier enters the room, bringing the horrors of war with him. The Soldier is a metaphor for the violence and brutality that pervade both the personal and political spheres. As the play progresses, Ian is physically and emotionally broken, revealing the deep scars of his past and the trauma he has inflicted on others. Cate, initially submissive, begins to confront the violence around her, showing strength and resilience in the face of suffering. The play ends in a chaotic and haunting climax, symbolizing the destruction of human dignity and the breakdown of moral structures. *Blasted* forces the audience to confront uncomfortable truths about the nature of violence, survival, and the human capacity for cruelty and compassion.

When *Blasted* premiered at the Royal Court Theatre in 1995, it provoked immediate controversy due to its graphic depictions of violence, including scenes of rape, cannibalism, and torture. Critics were divided, with some condemning it as gratuitous and nihilistic. In contrast, others praised it as a bold exploration of human suffering and moral decay, particularly in the context of trauma and war. The play sparked debates about the role of violence in contemporary theatre and its ability to reflect the darkest aspects of human condition (Sierz, 2001). Initially, critics questioned the artistic and intellectual merit of its explicit violence. However, over time, *Blasted* was recognized as a profound critique of the horrors of war, both personal and political. Its portrayal of the breakdown of human dignity under extreme circumstances has been seen as an allegory for the brutality of conflict (Batty, 2007). Furthermore, the play's examination of power dynamics, vulnerability, and survival under duress earned it a place in the In-Yer-Face Theatre movement, challenging conventional boundaries in drama. Sierz argues that Kane's work critiques the apathy of the Western world toward war, using violence not only for shock value but also to address complex moral questions about human endurance and compassion (2001).

The chaotic and senseless nature of the violence depicted in *Blasted* is reflected in the disorientation that Kane induces using stark imagery and fragmented dialogue. The play's transition from personal conflict to war-torn devastation serves as a commentary on the interconnectedness of human suffering, implying that the violence we inflict on one another in intimate spaces is a microcosm of the broader violence that afflicts society collectively. When viewed through the lens of Kantian ethics, this transition from intimate malice to pervasive conflict raises significant philosophical concerns about the moral value of human actions. Immanuel Kant argues that

nothing can be considered good without qualifications except goodwill. He stresses that:

Nothing in the world can possibly be conceived as good without qualification, except a good will. Intelligence, wit, and judgment, and likewise qualities of temperament, such as courage or resolution, are, without doubt, good and desirable, but they can become extremely bad and harmful if the will which makes use of them is not good. (Kant, 1941:7)

Kant asserts that the intrinsic moral value of actions lies not in the traits or qualities an individual possesses but in the "goodwill" behind them. Even qualities typically seen as virtues, such as intelligence, courage, and wit, can have harmful consequences if not guided by goodwill. This argument emphasizes the moral responsibility to ensure that our traits and capacities are aligned with a moral will. Without goodwill to guide them, positive attributes can become instruments of harm. Kant's perspective encourages individuals to reflect on the morality of their intentions, as the absence of goodwill can distort even the most admirable qualities into tools for adverse outcomes. He also argues that moral actions are not driven by the consequences they produce but are rooted in the intrinsic intention behind them. He states:

An action from duty has its moral worth, not in the purpose that is to be attained by it, but in the maxim according to which it is resolved upon. The moral worth of an action does not lie in the effect expected from it but in the principle of volition by which the action is determined. (Kant, 1941:9)

Kant's assertion that moral worth is determined by the intention behind an action rather than its outcomes underscores the importance of ethical motivation in human behaviour. He emphasizes that the rightness of an action does not depend on the results it achieves but on the principle that guides it. This perspective shifts the focus from what is achieved through actions to why they are undertaken in the first place. The moral value of an action, according to Kant, lies in the resolution to act out of a sense of duty, irrespective of any personal or external gains. This highlights the importance of making ethical decisions motivated by moral principles rather than the consequences one hopes to achieve. He also states:

Act in such a way that you treat humanity, whether in your own person or in the person of another, always at the same time as an end, and never merely as a means to an end. In other words, act in such a way that you respect the humanity of others, recognize their inherent dignity, and never use them merely to achieve your own purposes. (Kant, 1941: 37)

This quote reflects one of the central tenets of Kant's moral philosophy—the imperative to treat others as ends in themselves, not merely as means to personal gain. Kant stresses the need to recognize the inherent dignity of others and to respect their humanity, regardless of how they may serve one's purposes. In this view, using another person merely as a tool to achieve personal goals violates their inherent worth. Kantian ethics demands that we act in ways that affirm the dignity of others, ensuring that they are never reduced to objects to be exploited. This principle calls for a moral respect that transcends self-interest, urging individuals to treat others with the highest regard for their humanity, not as instruments to fulfil personal desires.

Kant highlights the central tenets of ethics, emphasizing the primacy of intention, the intrinsic value of goodwill, and the moral responsibility to treat others with inherent dignity. Kant argues that the goodness of an action is rooted in the intention behind it, not in the consequences it produces. Moral actions must be motivated by a sense of duty rather than personal gain or external outcomes. His assertion that intelligence, courage, and other virtues can be harmful if not guided by goodwill underscores the importance of ensuring that one's traits and actions are aligned with ethical principles. Furthermore, Kant's command to treat humanity as an end in itself and never merely as a means reinforces the ethical imperative to respect the dignity of others and avoid exploiting them for personal benefit. These principles challenge individuals to examine the motivations behind their actions, urging them to prioritize moral intent over external results. Kant's ethical framework ultimately underscores the enduring significance of cultivating goodwill, aligning personal desires with universal moral law, and striving to achieve ethical integrity.

In *Blasted*, Kane's portrayal of moral ambiguity amidst extreme violence challenges any simplistic evaluation of the characters' seemingly altruistic actions. Their moral disintegration aligns with Kant's assertion that morality cannot be judged solely by its outcomes. Instead, a deeper examination of the motivations behind their actions is crucial, regardless of their ambiguity or conflict. Kane further explores this moral complexity through the play's setting, where the external environment sharply contrasts with the internal violence. The characters' actions, shaped by conflicting motivations, exemplify the breakdown of moral integrity that Kant describes. Kane creates a disturbing juxtaposition between outward luxury and hidden brutality by situating Ian and Cate in an opulent hotel room. This contrast underscores the necessity of going beyond surface-level perceptions when making moral judgments. Ian's choice to bring Cate into this seemingly comforting space reveals his warped sense of intimacy and control, complicating any straightforward interpretation of his actions as purely altruistic or malicious. The hotel suite, which is "so expensive that it

could be anywhere in the world"(Kane,2001:2), symbolizes Ian's detachment from the consequences of his actions. Ian's moral decay and indifference to the emotional damage he inflicts on Cate are reminiscent of this space devoid of reality. The chamber's opulence, which encompasses a substantial bouquet and champagne on ice, is in striking contrast to the violation within its confines. Ian's utilization of luxury to obscure his more malevolent intentions implies that he is a profoundly manipulative individual who is endeavouring to conceal his abusive nature through superficial acts of devotion. Cate's initial reaction to the chamber emphasizes her innocence and innocence. She is "amazed at the classiness"(2) of the space, gleaming and blissfully unaware of the malevolent undercurrents that Ian has entangled her in, basking in the aroma of the flowers. Despite her apprehensions, her infantile examination of the room indicates her vulnerability and her motivation to identify a positive aspect of Ian's gesture. Her stutter and hesitation, which suggest that she intuitively recognizes something is amiss, further complicate this dynamic between them despite the outward appearance of concern.

While Cate shows innocence, Ian is a figure who embodies aggression. Ian's dialogue with Cate vividly demonstrates his use of power dynamics to assert dominance, beginning with demeaning remarks about her appearance:

Ian: Don't like your clothes.
Cate: (looks down at her clothes)
Ian: You look like a lesbo.
Cate: What's that?
Ian: Don't look very sexy, that's all. (4)

This exchange underscores Ian's intent to diminish Cate's self-esteem and subtly reinforce his control. By targeting something as personal as her appearance, Ian places himself in a position of superiority while making Cate feel scrutinized and inadequate. Cate's immediate reaction, looking down at her clothes, illustrates the psychological impact of Ian's words, which cloak domination under the guise of casual commentary. These remarks, far from harmless, are calculated to undermine her confidence and disempower her. This pattern continues as Ian shifts from her appearance to belittling her intelligence:

Ian: You're stupid. You're never going to get a job.
Cate: I am. I am not.
Ian: No, I'm talking, you're just too thick to understand. (8)

This interaction reveals Ian's deliberate effort to erode Cate's sense of self-worth. His blunt insults and dismissive tone force Cate into a defensive position, rendering her unable to assert herself. Her hesitant

responses reflect her internal struggle to counter his relentless criticism. Ian's final remark— "No, I'm talking, you're just too thick to understand" (8)—further silences her, positioning him as intellectually superior and reinforcing the power imbalance between them. His actions are not aimed at supporting or uplifting Cate but at stripping away her confidence and autonomy, ensuring her dependence on him. Ian's invitation to the hotel further reveals his manipulative intentions. Cate initially interprets his request as a sincere plea for emotional connection, as shown when she says, "I was worried. You sounded unhappy" (4). This response reflects her compassion and readiness to offer support. However, Ian's subsequent actions expose his true motives. His declarations— "You know I love you" and "Don't want you ever to leave" (4)—appear affectionate but are calculated attempts to exploit Cate's empathy and create a false sense of intimacy. By framing his desires in the language of love and dependency, Ian manipulates Cate into staying close to him, further entrenching the imbalance in their relationship.

From a Kantian perspective, Ian's behaviour starkly violates the principle of treating others as ends in themselves rather than as means to one's ends. Kant emphasizes that moral actions must be guided by goodwill and respect for others' autonomy and dignity. Ian's calculated attempts to undermine Cate's confidence and exploit her trust demonstrate a will driven by selfish desires rather than moral duty. Even seemingly positive gestures, such as his suggestion of marriage—"You ever thought of getting married? I would" (4)—are not genuine expressions of commitment but strategic tools to bind Cate to him and maintain his control. Ian's ethical failure lies in his inability to act out of respect for Cate as an autonomous individual. His words and actions are not rooted in goodwill but are instead driven by self-serving motives. Kane's portrayal of Ian's manipulative tendencies highlights the toxic power dynamics within their relationship, offering a critique of relationships built on control and exploitation rather than mutual respect and care. Ian's behavior represents a profound moral failing through the lens of Kantian ethics. His actions lack the moral worth Kant associates with duty and respect for others, exposing the inherent harm caused by his exploitation of emotional vulnerability.

By juxtaposing Ian's actions with Kantian ideals, Sarah Kane underscores the devastating effects of unethical behaviour in intimate relationships and critiques the broader societal dynamics that enable such toxicity. Through the portrayal of Ian as a morally compromised character, Kane reveals how manipulation, domination, and emotional exploitation erode the foundation of human dignity and mutual respect. Examined through a Kantian lens, Ian's actions lack the goodwill and moral grounding necessary to uphold the autonomy and worth of another person. Kane's critique extends beyond Ian's personal moral failings, prompting a deeper reflection on

the systemic power imbalances that foster toxic relationships. Ian's treatment of Cate is a microcosm of a more enormous ethical void, where self-interest supersedes principles of duty and care. By exploring these dynamics, Kane compels the audience to confront uncomfortable truths about the human tendency to prioritize control over compassion and the societal norms that permit such behavior to flourish. In this context, Ian's lack of moral intention highlights the broader decay within toxic relationships. Kane's work becomes not just a narrative of individual ethical failure but a critique of the cultural forces that undermine respect, equality, and genuine connection in intimate human interactions.

Kant's moral philosophy revolves around the concept of the categorical imperative, which serves as a universal guide for ethical behaviour. Kant's idea challenges individuals to transcend selfish desires and consider the broader implications of their actions, fostering a moral framework rooted in rationality, respect, and universality. He believes that everyone should:

act only according to that maxim whereby you can, at the same time, will that it should become a universal law. This formula of the moral law does not command us to follow any particular action, but to act in a manner that can be made a universal law. It requires that we not act in any way that we would not want others to act in the same situation (Kant, 1941: 30).

Kant's categorical imperative, as expressed in the quote, is a fundamental principle of his moral philosophy. It commands individuals to act only according to maxims (principles or rules of action) that can be universally applied. This means one should behave in a way that they would find acceptable if everyone in similar circumstances acted in the same manner. For example, if someone considers lying to achieve their goals, they must ask: *What if everyone lied whenever it suited them?* The result would be a breakdown of trust and communication, making lying unsustainable as a universal rule. Thus, Kant argues morality requires actions that uphold universal respect for others as rational beings, ensuring their autonomy and dignity. This principle is grounded in the belief that humans are ends in themselves, not a means to an end, and that moral actions must respect this intrinsic worth. Therefore, any action that uses another person as a mere object or violates their autonomy contradicts the categorical imperative.

In *Blasted*, Kant's philosophy of the categorical imperative provides a framework for analyzing Ian's rape of Cate, highlighting the profound moral implications of his actions by violating Cate's autonomy. Ian's behaviour starkly contrasts with Kantian ethics, emphasising the importance of individuals as rational agents and the necessity of universal moral principles. Ian's rape of Cate

during her unconscious state represents a complete disregard for Kant's categorical imperative. His action is not guided by a principle that could be universalized, as the notion of universalizing rape would lead to the erosion of fundamental human dignity and agency. Ian mocks and laughs at Cate, exploiting her vulnerability as she experiences fit whenever she is placed in distressing situations. His initial amusement and derision underscore his lack of empathy and dominance over her. Cate faints, and he:

lies her on the bed, on her back.
He puts the gun to her head, lies between her legs, and simulates sex.
As he comes, Cate sits bolt upright with a shout.
Ian moves away, unsure what to do, pointing the gun at her from behind.
She laughs hysterically, as before, but doesn't stop.
She laughs and laughs and laughs until she isn't laughing anymore,
she's crying her heart out.
She collapses again and lies still. (Kane, 2001:21)

Ian's predatory laughter and calculated actions reflect his belief in his own supremacy, further symbolized by his possession of a gun. His actions signify his perception of ultimate power and entitlement, which he uses to strip Cate of her agency. This depravity is the antithesis of Kantian morality, where respect for individuals' autonomy and rationality is paramount. However, his demeanor shifts when Cate's uncontrollable laughter transforms into hysterical sobbing, exposing the profound emotional and psychological damage she endures. At this moment, Ian stops laughing, marking a turning point where his sense of control and detachment is disrupted, leaving him unsure and unsteady in the face of Cate's raw suffering. This dynamic exemplifies the interplay of power, vulnerability, and dehumanization central to *Blasted*.

Ian's actions are not merely the product of personal choice but reflect broader societal expectations that equate masculinity with dominance and aggression. These expectations create a cultural framework where men are pressured to demonstrate power and control as markers of their identity, often at the expense of empathy, vulnerability, and moral responsibility. This dynamic, as analyzed by scholars such as Michael Kimmel, reveals how deeply ingrained these ideals are within patriarchal systems that normalize and even glorify aggression as an inherent trait of masculinity. Kimmel argues:

The ideals of manhood are frequently associated with the desire for dominance and aggression, shaping a cultural narrative in which masculinity is often measured by the ability to exert control over others and suppress vulnerability. This association creates a framework where power and aggression are not just encouraged but

expected, reinforcing harmful gender dynamics and perpetuating cycles of violence. (2006:9)

Kimmel's statement highlights the toxic cultural norms that define masculinity through dominance and aggression, positioning power as the ultimate measure of manhood. This perspective fosters behaviors that prioritize control over empathy or equality, normalizing violence as a tool for asserting superiority while stigmatizing vulnerability. By linking masculinity to aggression, society creates a rigid and destructive framework that perpetuates harm and limits male identity. These deeply ingrained patriarchal systems glorify aggression as an inherent trait of masculinity, fostering cycles of harm that reinforce damaging dynamics of power and control at both individual and societal levels.

Ian epitomizes toxic masculinity, using violence and sexual aggression to dominate Cate. His rape of her is not only a deeply immoral act but also a reflection of societal systems that valorize aggression as an inherent trait of masculinity. Ian's behavior echoes the entitlement rooted in patriarchal norms, which view control over others—particularly women—as a justifiable assertion of male power. His possession of a gun further symbolizes his reliance on intimidation to sustain his dominance. When viewed through the lens of Kant's moral philosophy, Ian's actions starkly violate the categorical imperative, as his treatment of Cate could never be willed as a universal law. Instead, his behaviour dehumanizes both himself and his victim, exemplifying moral degradation within a corrupt cultural framework. Ian's rape of Cate exemplifies the intersection of individual immorality and systemic cultural failings. Kane's portrayal of Ian critiques a societal framework that perpetuates toxic masculinity, enabling violence and depriving individuals of agency. Ian's actions expose the dissonance between personal behaviour and universal ethical principles, as outlined by Kant, emphasizing how societal norms often contradict moral imperatives. Kane challenges the audience to confront Ian's depravity and the broader cultural systems that condone and perpetuate such brutality, making *Blasted* a powerful critique of both personal and collective moral failure.

The play's pivotal moment occurs when the soldier retaliates, gouging out Ian's eyeballs. This violent act transforms Ian from an aggressor into a vulnerable, disabled individual dependent on Cate for survival. Judith Butler's concept of vulnerability, which asserts that "vulnerability is a condition of humanity" (Butler, 2004: 23), is crucial here. Ian's vulnerability exposes the fragility of his identity, dismantling the power dynamics he once controlled. The encounter with the Soldier shifts the narrative tone and foreshadows Ian's descent into powerlessness. As the Soldier disarms him, the tension gives way to a brutal assertion of dominance, symbolizing

the destruction of Ian's constructed authority and eventual subjugation.

When a knock sounds at the door, Ian hesitates, mirroring the knocking pattern from the other side. His measured approach builds tension, underscoring his growing paranoia. Finally, he unlocks the door, and sees:

A Soldier with a sniper's rifle.

Ian tries to push the door shut and draw his revolver.

The Soldier pushes the door open and takes Ian's gun easily.

The two stand, both surprised, staring at each other. Eventually. (Kane, 2001: 34)

After the Soldier disarms Ian and establishes control, the dynamic shifts dramatically. In this moment, the Soldier mirrors the power and violence that Ian previously exerted over Cate. With Ian now vulnerable and defenseless, the Soldier takes advantage of his newfound dominance, sexually assaulting Ian. This brutal act serves as a reversal of the earlier violence, demonstrating how power can be violently transferred and the dehumanizing effects of such power dynamics. The Soldier's grip on Ian's head further emphasizes his complete control over the situation, mirroring Ian's earlier dehumanizing treatment of Cate. This moment shifts the power dynamics and marks a devastating transmutation of Ian's identity, as he is reduced to the exact position of helplessness he once imposed on others. The Soldier:

puts his mouth over one of Ian's eyes, sucks it out, bites it off and eats it.

He does the same to the other eye. (48)

In this grotesque moment, where the Soldier physically blinds Ian by sucking out and eating his eyes, Sarah Kane employs a powerful metaphor to illustrate the consequences of Ian's past actions. Ian, once in control, is now completely incapacitated, and in this loss of sight, there is a more profound symbolic message. Kane seems to be criticizing the very notion of power and respect in human relationships. The loss of sight is not just a literal disability but a moral one, indicating Ian's inability to truly "see" or understand the consequences of his actions — particularly his violence against Cate.

This moment can be interpreted through the lens of Kant's categorical imperative. The categorical imperative suggests that individuals should act according to principles that they would want to be universal laws, meaning you should treat others as you would wish to be treated. If Ian, as a journalist and as a man, had adhered to this principle, he would have respected Cate's autonomy and humanity. Had he truly "seen" her as equal, he would not have raped her. The idea here is that Ian's moral blindness, in both a literal and figurative sense, stems from his failure to respect others' rights and dignity. Furthermore, the act of

Ian losing his sight can be seen as a reminder to the audience of the importance of seeing the truth, particularly for those in positions of power, such as journalists. A journalist is expected to be objective, to "see" the facts, and report them fairly. But Ian, as a character who exploits and abuses others, symbolically loses his ability to "see" the truth of his own actions, thus also losing the right to continue in a position of moral authority. The brutal reversal of power here serves as a comment on the moral degradation of those who abuse their power and the necessity of accountability. Through this moment, Kane forces the audience to confront the relationship between power, respect, and the consequences of violent actions.

The idea of the Transcendental Aesthetic, Space, and Time in Kantian philosophy illuminates an insightful analytical framework for *Blasted* by Sarah Kane. Kant, in his book *Critique of pure reason*, argues that the space and time are not objective existences independent of human perception. However, they are modes of intuition imposed on sensory experience by the mind to make sense of, becoming an incredibly potent philosophical conception when considering Kane's play, which dismantles the conventions of space and time to reveal the disintegration of both personal and collective realities under the weight of trauma, violence, and moral collapse (1999). In *Blasted*, space and time are liquidated from their fixed, objective character and, instead, are fluid, fractured, and destabilized - as is the psychic and emotional carnage that constitutes the destruction of her characters.

At the start of *Blasted*, the hotel room acts as a standard, confined space: a structured and recognizable framework in which the characters' interactions can occur. The space, tainted by Ian's predatory behaviour and palpable unease on the part of Cate, at first grounds the audience within a specific, tangible, physical environment. The hotel room is the concrete presentation of Kant's phenomenal reality, wherein the mind then organizes the sensory input into understandable spatial and temporal frameworks. As the play proceeds, this sense of stability is torn asunder. The explosion that rips the room apart metaphorically indicates a cataclysmic collapse of these mental schemata. The room is transformed into a surrealistic, fragmented landscape where boundaries between interior and exterior, personal and political, break down. In this transformation, the Kantian idea is evident that space is a contingent construct of the mind, not an inherent quality of the world. The characters' disintegrating psychological states, battered by trauma, slowly break down the spatial confines of the play's setting into a liminal chaotic environment reflecting their fractured realities.

The hotel has been blasted by a mortar bomb.

There is a large hole in one of the walls, and everything is covered in dust

which is still falling. (Kane, 2001: 37)

The stage direction is a striking representation of literal and symbolic destruction in *Blasted*. The explosion shatters the spatial boundaries of the hotel room, transforming it from a confined, intimate setting into a fragmented and surreal landscape. This physical destruction reflects the psychological disintegration of the characters, particularly Ian, whose sense of control and dominance collapses along with the room. The hole in the wall here acts like a metaphorical bridge between the personal and the political, destroying the border between the private world of Ian and Cate and the outer horrors of war, underlining that personal violence is interconnected with collective violence; trauma simply cannot be confined to places set aside. That "everything is covered in dust which is still falling" adds a sense of aftermath and ongoing destruction. Dust becomes this powerful metaphor for decay and lingering trauma, obscuring clarity and suggesting that violence leaves an enduring residue. Its continuous fall creates an atmosphere of suspension where the past destruction seeps into the present, making any recovery or resolution impossible. Once a recognizable and structured space, the setting turns unrecognizable, reflecting disorientation and fragmented perception by the characters, aligning with Kant's view that space is not a property of the world but is, instead, an imposition of the mind that breaks down under the intense burden of trauma.

Using this moment, Kane deconstructs the spatial and temporal matrices, introducing a venue wherein internal and external collapse into one indistinguishable continuum. The blast forces the audience to confront the fragility of these constructs and the pervasive nature of violence that erodes not only physical structures but also psychological and moral boundaries. The hole in the wall serves as a stark reminder that trauma collapses distinctions, forcing personal suffering to merge with collective atrocities in a chaotic and destabilized reality.

Time in *Blasted* becomes fragmented and non-linear, reflecting the breakdown in the characters' ability to process their experiences coherently. The play is not presented in chronological order. Instead, events fold into each other and shift from personal conflict to the broader atrocities of war happening with little warning or explanation. Such temporal disorientation reflects Kant's idea that time is, in fact, subjective: a construct imposed by our minds to organize our experiences. In *Blasted*, trauma shatters this cognitive framework, plunging the characters into a suspended state in which past, present, and future collapse into a single, overwhelming moment of suffering. The transition from Ian and Cate's deeply personal interactions to the soldier's horrific account of war is jarring. There is no indication of how the characters

move between these two realities, suggesting that trauma has obliterated the linearity of time. The play breaks the illusion of separation between Ian and Cate's private struggles and the global atrocities of war. Time no longer progresses logically but instead loops and collapses, much like the characters' fragmented psychological states, forcing both characters and the audience to confront the inseparability of personal pain and collective violence.

Kane's decision to stage the entire play in a single setting further amplifies the sense of spatial and temporal disintegration. While the hotel room initially provides a fixed reference point, its transformation into an unrecognizable space strips it of any sense of stability or continuity. The setting becomes surreal, boundless space unaccountable by logic, reflecting the Kantian notion that space is not an absolute reality but a mental construct that can be distorted or destroyed under extreme conditions. Kane's portrayal of space and time as fractured and fluid raises critical questions about the limits of human perception and understanding. Thus, Kane aligns the play's structure to the character's states of mind; she makes her audience endure a similar dislocation and tests them as much as her characters against the instability of those frameworks on which they would rely to contextualize their world. However, it simultaneously allows for criticism concerning the alienation of an audience in such fragmentation. While the disorientation serves a thematic purpose, it risks overwhelming the viewer, potentially creating a barrier to empathy or more profound engagement with the characters' suffering.

Moreover, Kane's use of Kantian ideas to explore trauma and violence highlights the limitations of philosophical constructs in the face of extreme human experiences. Although Kant's *Critique of Pure Reason* offers a conceptual paradigm necessary to understand the role of space and time, *Blasted* has shown that both elements may be drained of significance in the visceral reality of war, abuses, and dehumanization, meaning that in these regards, the play moves beyond the ideas of Kant: the experience of human beings regarding violence and trauma simply resists cognitive models per se. Aesthetic, is a deep exploration in which trauma deconstructs space and time as subjective colanders, leaving characters and audience alike disoriented. Kane's manipulation of setting and narrative progression mirrors the collapse of the mental frameworks that organize perception, forcing a confrontation with the fragility of human cognition. At the same time, the play does criticize the adequacy of philosophical frameworks in grappling with visceral and incomprehensible realities of violence, which dares the audience to grapple with the limits of reason and the deep trauma affecting individual persons and society.

The subversion of traditional structures in *Blasted* provokes a broader philosophical question about the limits of reason and the ability of conventional paradigms—such as Kantian aesthetics—to contain the raw, chaotic

nature of human suffering. While Kant's discussion of the sublime offers one model for approaching massive, incomprehensible experiences, it often assumes that such experiences can be situated within a framework of reflective judgment. In *Blasted*, the violence and trauma are so intense that they resist simple classification, and in so doing, the play questions the sufficiency of philosophical models that try to ascribe meaning or structure. Kant's *Critique of the Power of Judgment* is especially relevant here since it gives a theoretical framework for understanding how the sublime can press at the limits of human knowledge and judgmental capabilities, even as it displays the failures of rational systems to come to grips with the actual experiences of human suffering. In his scholarly examination, Kant discusses the nature of aesthetic experiences, particularly taking up the concept of the sublime, which becomes very important for interpreting *Blasted*.

In the book *Critique of the Power of Judgment* (2000), Immanuel Kant examines the nature of aesthetic experiences, with specific attention to the concept of the sublime. Kant defines the sublime as those experiences that go beyond human comprehension, often provoking a two-fold reaction of awe and fear. Kant argues that "the sublime is the natural faculty of thought which shows a mental faculty that exceeds all sensible measures" (2000: 25). This definition places the sublime not only as an overwhelming experience but also as a figure of the cognitive powers that allow the individual to engage with ideas that refuse immediate sensory grasp, like infinity or intense terror. In *Blasted*, Kane constructs an environment where the boundaries between personal suffering and the greater horrors of war fade away, thus producing a sublime experience. The disordered visual representations, from the devastation of the hotel room to the violent incursion, flood both the characters and the viewers with the compulsion to come face to face, not just with the acute astonishment of the incident but with its more profound existential consequences. The play's dramatic depiction of trauma, violence, and moral degradation echoes Kant's description of the sublime as something that exceeds common human experience and knowledge, which moves an audience to reflect upon a reality much more significant than their normal modes of knowing.

Another important quote from the *Critique of the Power and Judgment* that further develops the sublime is "the experience of the sublime is such that our imagination, trying to seize an object recognized as infinite by reason, brings about a feeling of a transcendent calling" (26). The sublime reveals an irreconcilability of contradiction between the limits of human perception and the enormity of experience portrayed. In *Blasted*, the representation of violence and suffering is depicted as being not just frightening but, more importantly, infinite and beyond the reach of complete comprehension by the characters or the audience themselves. Such descriptions

by the soldier of war, like Ian's brutal behavior toward Cate, put into question how well an audience can relate to the enormity of human suffering. The destruction of the hotel room serves as a metaphor for the gap between what is reasonably possible and what is morally or existentially conceivable. The origins and motive behind the violence are obscure, but it unfolds in a way that makes normal modes of reasoning inapplicable. Just like Kant argues, the sublime is a thing that forces us to confront a purpose beyond ourselves. Hence, Kane's *Blasted* invites the audience to contemplate moral and existential questions that transcend the reach of ordinary understanding. While Kant's conception of the sublime encourages transcending conventional reason, *Blasted* complicates this by refusing to offer any resolution or fixed experience of transcendence or redemption. Where the Kantian sublime is often associated with a feeling of awe at the cognitive faculties capable of reflecting on one's limitation, Kane leaves an audience who experiences moral and emotional distress. In confronting characters with such terror—of the brutality from Ian and the absurdity of this kind of warfare, wherein there is no possibility for transcending or even a logic to be understood—the theatre piece blasts open the failure of private and shared experiences. In this respect, the play explores the nature of the sublime in art. While Kant claims that the sublime elevates human understanding, Kane shows a world in which pain and violence dissolve any trace of rational control or moral judgment.

The tumultuous stage design and the depiction of devastation in *Blasted* do even more to reinforce this reversal of the sublime. The hotel room, at first a constricted, intimate space, now expands to an immense, fragmented void in which former spatial and ethical boundaries no longer apply. Moreover, as the dust settles and the inside and the outside start to blur, the audience is left with this vast, limitless sense of a reality which refuses to yield definite answers. Instead of Kant's proposed enhancement of the human condition, Kane's portrayal of violence in *Blasted* emphasizes the fragility of human existence and the intrinsic challenges in setting order in a world filled with random suffering. Kane's manipulation of the sublime challenges the Kantian paradigm by forcing the viewer to confront the inaccessibility of humanity to understanding deep trauma and violence. While Kant's sublime can create a greater appreciation for the ability of the cognitive faculties to reason and transcend limits, *Blasted* mainly highlights the futility of human knowledge against a reality defined by violence and chaos. By its very nature, the play omits any redemptive or reflective transcendence. It forces the audience to confront the disturbing reality that, in the aftermath of acts of extreme violence, there is no clear resolution but rather an overwhelming sense of the inevitable and endless suffering that defines human existence under such circumstances. This dispiriting examination of the limits of human judgment and understanding brings out in sharp relief the large gap

between Kant's idealized vision of the sublime and Kane's wrenching portrayal of moral and existential degeneration.

In an outlook that makes it divergent from Kant's view of the sublime, Kane's representation of moral disintegration shows the failure of philosophical models in the face of extreme human suffering. In contrast, Kant sees the sublime as a way to transcend ordinary understanding and elevate moral judgment; *Blasted* shows the uselessness of such transcendence in the face of overwhelming violence and psychological torture. The characters in Kane's play wrestle less to attain clarity or any sense of moral order; instead, their actions are driven by need and instinct for survival, not guided by philosophical ethics. Thus, *Blasted* rejects the main arguments of Kantian morality while suggesting that in harrowing circumstances, the idea of moral behaviour cannot take its measure exclusively from good intention, as Kant averred, but is at the mercy of the gruesome situations at hand. The difference between Kant's abstract moral framework and the messy nature of human reality is one of the primary criticisms explored in Kane's work. In *Blasted*, Kane presents a world in which the characters struggle to navigate the extremes of human behavior, violence, and survival. The characters' moral decisions are often clouded by desperation and suffering, prompting reflection on the nature of morality and duty. This ties in with Kant's ethical philosophy, which suggests that the morality of an action is not dependent on the outcomes it produces. He argues:

An action done from duty has its moral worth not in the purpose to be attained by it, but in the maxim according to which it is decided upon. Therefore, an action can have moral value not by achieving a particular result but by being done with respect for the moral law, regardless of the consequences. (Kant, 1941: 12)

Kant's statement emphasizes that the moral worth of an action is not determined by the outcome it achieves but by the intention behind it and the principle that guides it. According to Kant, an action holds moral value when it is done out of duty, not because of the consequences it produces. This perspective emphasises the motivation behind an action rather than the tangible results. In this framework, an individual's actions are morally significant not because they lead to a particular outcome but because they are based on a sense of moral responsibility and respect for moral principles. Kant asserts that the value of an action lies in whether it is performed out of duty, regardless of the consequences. For instance, if someone helps another person not out of self-interest or a desire for reward but because they feel morally compelled, that action is considered morally worthy. This view contrasts with approaches that focus on the results of actions, such as consequentialism, which determines the morality of an action based on the outcomes. For Kant,

the essential factor is whether the individual acted with the right intention, specifically out of a sense of duty, rather than acting based on personal gain. Kant further explains that the principle, or "maxim," guiding an action is crucial in determining its moral worth. For an action to be morally valuable, the maxim behind it must be one that could be universally applied without contradiction. This idea was discussed earlier in Kant's theory of the categorical imperative, where he argues that individuals should act according to principles that could be universally accepted. This underscores the importance of consistency and fairness in moral decision-making, as individuals should act to accept their principles as a universal standard. Kant also emphasizes that actions should be driven by respect for moral law rather than by personal desires or the desire for outcomes. Adherence to moral law means acting according to principles of justice, fairness, and respect for others, independent of the results. Kant's focus on moral law highlights the importance of internal motivations, suggesting that moral actions arise from a commitment to doing what is right, regardless of external factors or the consequences.

Kant's philosophy distinguishes the morality of an action from its consequences. Unlike some moral theories that judge actions based on their outcomes, Kant asserts that the intention behind the action is the key determinant of its moral value. This challenges the idea that actions should be evaluated solely by their results, instead advocating focusing on the ethical principles that guide an individual's behaviour. Even if the outcome is negative, Kant argues, an action can still be morally worthy if performed with the right intentions and in adherence to moral duty. In *Blasted*, Ian begins the play driven by personal desire, survival instincts, and a blatant disregard for Cate's well-being. His violent behaviour toward her reflects a selfishness that prioritizes his own needs over any moral consideration for others. However, as the play unfolds and Ian becomes the victim of brutal violence, losing both his sight and power, his circumstances change dramatically. Stripped of his strength, he relies on others, particularly Cate, for survival. This shift in power dynamics prompts a reflection on Kant's concept of duty and moral responsibility. Ian's transformation from aggressor to vulnerable dependent raises important questions about the moral worth of his later actions. While his earlier behaviour was driven by selfishness, his newfound helplessness forces him to confront the possibility of engaging in actions guided by duty rather than personal desire.

In the final moments of *Blasted*, Cate's selflessness emerges as she feeds Ian the remaining food, sharing with him even though she is herself starving and desperate. The scene speaks volumes about the complicated relationships of power, survival, and morality in the play:

She feeds Ian with the remaining food.
She pours gin into Ian's mouth.

She finishes feeding Ian and sits apart from him, huddled for warmth.

She drinks the gin. She sucks her thumb.

Silence. It rains.

Ian: Thank you.

Blackout. (61)

Cate's actions demonstrate a kind of duty, one that is grounded in compassion, even as she is equally suffering. Her care for Ian, despite the pain and abuse he has caused her, raises important moral questions. She seems to act not out of personal desire but out of a sense of duty—perhaps to her humanity or some more profound, intrinsic need to care for others, even in dire circumstances. While her actions could be seen as morally commendable, they also reflect the tension between moral duty and human survival. Cate's ability to act out of duty rather than self-interest contrasts sharply with Ian's earlier behaviour, suggesting that both characters are grappling with their respective moral responsibilities in a world defined by violence and collapse. Kant's concept of morality can be applied to these final moments, asking whether Cate's actions, grounded in a kind of moral duty, offer a redemption of sorts—something that Ian, in his selfishness, never genuinely grasped until it was too late.

Sarah Kane's work in *Blasted* portrays a grim and brutal reality where the lines between morality and survival are blurred. In the play, Kane explores the complexities of human relationships under extreme circumstances, using violence, vulnerability, and dependence to challenge the audience's understanding of morality. Through the characters of Ian and Cate, Kane critiques power dynamics, abuse, and the human capacity for both destruction and care.

Kane's depiction of Ian's transformation from an aggressor to a vulnerable individual who must rely on Cate for survival is a commentary on the fragility of identity and power. She does not offer easy answers about morality but instead forces the audience to confront the harshness of the world she creates. The violence in the play is not gratuitous but exposes the characters' raw humanity and the moral compromises they must make to survive. As reflected in *Blasted*, Kane's worldview suggests that their actions do not simply define human beings but are also shaped by the situations and environments in which they find themselves. The play questions traditional moral frameworks, highlighting the ambiguity of human choices when survival is at stake. Kane's portrayal of moral conflict in *Blasted* presents a compelling exploration of human nature but one that is partially devoid of ethical reflection. While Kane's work emphasizes the chaos and violence inherent in the world, it also allows for moments of moral clarity—particularly in Cate's selflessness. Kane shows that, even in the most desperate circumstances, there are choices that reflect a moral duty, such as Cate feeding Ian despite his abuse of her. This situation raises an important ethical question: Can an act of compassion and care, made

from a sense of moral duty rather than self-interest, be considered a redemptive act in the face of such brutality?

Drawing on Kant's idea that moral worth lies in the intention behind an action, Cate's actions are morally valuable, stemming from her respect for moral law and human dignity despite the horrific circumstances. Ian's actions are initially driven by self-interest and violence, showing how moral responsibility becomes more apparent when one's power and sight are stripped away. His vulnerability exposes the limits of his earlier behaviour and forces him to confront the consequences of his actions.

Blasted offers a more nuanced approach to morality than simply presenting a world without ethical considerations. It illustrates how people can still act out of a sense of moral duty even in extreme conditions and how such actions can provide some form of redemption or moral clarity, especially when juxtaposed with violence and cruelty.

Conclusion

Sarah Kane's *Blasted* powerfully examines the complex interplay between violence, trauma, and morality. Ian's transformation from an aggressor to a vulnerable individual highlights the importance of analyzing moral actions based on intention and duty, as reflected in Kantian philosophy. His loss of power and subsequent dependency signifies personal change and serves as a metaphor for the misuse of power and the redefinition of moral responsibility.

Cate's compassion and selflessness demonstrate humanity's capacity for moral solidarity even under the direst circumstances. Kane's play challenges the boundaries of morality and presents a profound exploration of the nature of morality and the fragility of humanity. Ultimately, *Blasted* encourages the audience to contemplate the intricacies of human morality, where vulnerability and violence coexist and where the potential for redemption exists even for those who have committed the most heinous acts. Kane encourages us to reflect on the ethical obligations we bear to one another and the significant influence that moral actions, founded on duty and humanity, can have in a world rife with violence through the interaction between Ian and Cate.

References

- Batty, C. (2007). Violence and redemption in Sarah Kane's *Blasted*. *Theatre Journal*, 59(3), 357–371.
- Butler, J. (2004). *Precarious life: The powers of mourning and violence*. Verso.
- Kane, S. (2001). *Blasted*. London: Bloomsbury publication.
- Kant, I. (1949). *The philosophy of Kant*. New York: Modern Library.

- Kant, I. (1999). *Critique of pure reason* (P. Guyer & A. W. Wood, Eds. & Trans.). Cambridge: Cambridge University Press. (Original work published in 1781/1787)
- Kant, I. (2000). *Critique of the power of judgment* (P. Guyer, Ed.; P. Guyer & E. Matthews, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press. (Original work published in 1790)
- Kimmel, M. S. (2006). *Guyland: The perilous world where boys become men*. London: HarperCollins.
- Sierz, A. (2001). *In-yer-face theatre: British drama today*. London: Faber & Faber.